AKTIVITY K PRÍRUČKE DIGITÁLNEJ BEZPEČNOSTI

bezpečne na nete.sk

Dokument dopĺňa Príručku digitálnej bezpečnosti. Obsahuje skupinu praktických cvičení navrhnutých odborníkmi spoločnosti ESET, učiteľmi informatiky a detskými psychológmi, ktoré pútavou a praktickou formou prezentujú témy digitálnej bezpečnosti a bezpečného používania internetu deťmi.

Obsah

Čo je a čo obsahuje materiál Aktivity k Príručke digitálnej bezpečnosti? 12

Komu je príručka určená? 12

Čo obsahuje každá aktivita? 12

Metodický sprievodca alebo na čo dbať pri aktivitách 13

Aktivita: Džin 16

Aktivita: Čo je kyberšikanovanie 19

Aktivita: Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne! 22

Aktivita: Nájdi príbeh – Reportéri 24

Aktivita: Pomsta a prenasledovanie .. 29

Aktivita: Veselo, smutno 31

Aktivita: Kyberšikanovanie. Čo s tým? 33

Aktivita: Rozhovor s hrdinom 36

Aktivita: Superhrdina na internete 38

Aktivita: Plagát a leták Žiaci proti šikanovaniu 41

Aktivita: Animália 45

Aktivita: Dva brehy 48

Aktivita: Konflikt slobôd 50

Aktivita: Klavír 58

Aktivita: Koho vidím a koho nevidím, keď prispievam 62

Aktivita: Súboj sociálnych sietí 64

Aktivita: Nauč svoju babku používať Facebook 66

Doplňujúce otázky k diskusiám so žiakmi na tému sociálne siete 68

Aktivita: Influenceri 69

Aktivita: Ako si vybrať influencera? ... 71

Aktivita: Návrh kampane za používanie internetu bez závislosti ... 73

Aktivita: Digitálny detox 75

Aktivita: Byť influencerom 78

Aktivita: Crackovanie hesiel 81

Aktivita: Diskusia o heslách.....87

Aktivita: Plagát o bezpečných heslách (a iných témach).....89

Aktivita: Posielanie falošných mailov z „dôveryhodnej“ adresy.....91

Aktivita: Rozpoznávanie phishingových a SPAM e-mailov.....95

Aktivita: Článok o digitálnej bezpečnosti – čítanie s porozumením.....99

Aktivita: Nastav si svoj smartfón.....101

Aktivita: Zdieľanie dovolenky na sociálnych sieťach.....104

Aktivita: Nastavenia profilov na sociálnych sieťach.....106

Aktivita: Rozpoznávanie pravdivých a falošných správ.....108

Aktivita: Modelová konferencia o sociálnych sieťach.....110

Aktivita: Modelová konferencia o najmodernejších aplikáciách.....112

Aktivita: Školská Wi-Fi sieť.....114

Aktivita: Ako vyzerá šifrovaná komunikácia?.....116

Aktivita: Phishingový útok.....121

Aktivita: Výskum používania sociálnych sietí na škole.....123

Aktivita: Inkognito mód.....126

Aktivita: Autoportrét.....128

Aktivita: Selfie priepasť.....130

Aktivita: Ja, moje druhé ja a moja selfie.....132

Aktivita: Internetové celebrity.....134

Aktivita: CSI selfie.....136

Aktivita: Rozoznáš klamstvo?.....138

Aktivita: Kto ma vytvoril?.....140

KAPITOLA V PRÍRUČKE DIGITÁLNEJ BEZPEČNOSTI PRE UČITEĽOV	NÁZOV AKTIVITY	STRANA
BEZPEČNOSŤ MOBILNÝCH ZARIADENÍ	Nastav si svoj smartfón	101
	Modelová konferencia o sociálnych sieťach	110
	Animália	45
	Autoportrét	128
	Selfie priepasť	130
	Ja, moje druhé ja a moje selfie	132
	CSI selfie	136
KYBERŠIKANOVANIE	Džin	16
	Čo je kyberšikanovanie	19
	Kyberšikanovanie – zatočme s ním spoločne	22
	Nájdi príbeh – Reportéri	24
	Pomsta a prenasledovanie	29
	Veselo a smutno	31
	Kyberšikanovanie, čo s tým?	33
	Rozhovor s hrdinom	36
	Superhrdinovia na internete	38
	Plagát a leták: Žiaci proti kyberšikanovaniu	41
	Animália	45
	Dva brehy	48
	Konflikt slobôd	50

SOCIÁLNE SIETE

Animália 45

Klavír 58

Koho vidím a koho nevidím, keď prispievam 62

Súboj sociálnych sietí 64

Nauč svoju babku používať Facebook 66

Influenceri 69

Ako si vybrať influencera? 71

Návrh kampane za používanie internetu bez závislostí 73

Byť influencerom 78

Digitálny detox 75

Zdieľanie dovolenky na sociálnych sieťach 104

Nastavenie profilov na sociálnych sieťach 106

Modelová konferencia o sociálnych sieťach 110

Autoportrét 128

Výskum používania sociálnych sietí na škole 123

Kto ma vytvoril? 140

Internetové celebrity 134

DEZINFORMÁCIE, HOAXY A FALOŠNÉ SPRÁVY

Rozpoznávanie pravdivých a falošných správ 108

Rozoznáš klamstvo? 138

DIGITÁLNA IDENTITA A SÚKROMIE

Animália	45
Koho vidím a koho nevidím, keď prispievam?	62
Súboj sociálnych sietí	64
Nauč svoju babku používať Facebook	66
Autoportrét	128
Selfie priepasť	130
Ja, moje druhé ja a selfie	132
CSI selfie	136
Kto ma vytvoril?	140

BEZPEČNOSŤ PREHLIADAČA

Súboj sociálnych sietí	64
Nauč svoju babku používať Facebook	66
Ako vyzerá šifrovaná komunikácia	116
Inkognito mód	126
Phishingový útok	121

MALVÉR A INÉ ŠKODLIVÉ AKTIVITY	Posielanie falošných e-mailov z dôveryhodnej adresy	91
	Rozpoznávanie phishingu a spamu	95
	Phishingový útok	121
	Inkognito mód	126

BEZPEČNOSTNÉ RIEŠENIE (ANTIVÍRUS)	Posielanie falošných e-mailov z dôveryhodnej adresy	91

HESLÁ	Crackovanie hesiel	81
	Diskusia o heslách	87
	Plagát o bezpečných heslách	89
	Školská Wi-Fi sieť	114
	Ako vyzerá šifrovaná komunikácia?	116

ČO JE A ČO OBSAHUJE MATERIÁL *AKTIVITY K PRÍRUČKE DIGITÁLNEJ BEZPEČNOSTI?*

Materiál Aktivity k Príručke digitálnej bezpečnosti (ďalej len „Aktivity") obsahuje zoznam aktivít navrhnutých odborníkmi ESETu, učiteľmi informatiky a detskými psychológmi, ktoré zaujímavou a praktickou formou ilustrujú problémy v oblasti digitálnej bezpečnosti a bezpečného používania internetu deťmi.

Publikácia Aktivity k Príručke digitálnej bezpečnosti je sprievodný materiál Príručky digitálnej bezpečnosti, ktorú odporúčame čitateľovi prečítať si ešte pred aplikovaním praktických cvičení a následne tieto dve publikácie používať spoločne. Najnovšie verzie oboch materiálov nájdete na www.bezpecnenanete.sk

Komu je príručka určená?

Aktivity sú určené učiteľom prvého a druhého stupňa základných škôl, ktorí sa snažia vyučovať digitálnu bezpečnosť zaujímavou a pútavou formou. Aktivity sú zostavené tak, aby ich učitelia s ich žiakmi v škole zvládli realizovať bez toho, aby učitelia boli expertmi na technické alebo psychologické témy.

Príručka obsahuje aktivity, ktoré je možné realizovať na rozličných vyučovacích predmetoch s technickým, ako aj s humanitným zameraním. Niektoré aktivity sa týkajú technologickej bezpečnosti, ako napr. aktivita Rozpoznávanie phishingových a SPAM e-mailov či aktivita Crackovanie hesiel. Tie sa výborne hodia na hodiny informatiky a prírodných vied. Iné aktivity sú zamerané na zodpovedné a bezpečné správanie detí na internete a to k sebe samému, k blízkym, k rovesníkom a ku komunite, napr. aktivity Džin, Rozhovor s hrdinom, Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne! Tieto aktivity sa výborne hodia na vyučovacie predmety ako etická výchova, občianska náuka alebo triednické hodiny, školy v prírode či iné príležitosti na sebarozvoj žiakov.

Aktivity učiteľom poslúžia na všestranné pokrytie problematiky mediálnej gramotnosti a vyučovania mediálnej výchovy.

Príručku aj Aktivity k Príručke digitálnej bezpečnosti môžu využiť aj iní odborníci pracujúci v školstve, ako sú školskí psychológovia, špeciálni pedagógovia a pod., určite poslúži aj ako zdroj inšpirácie.

Čo obsahuje každá aktivita?

KAŽDÁ AKTIVITA V TOMTO DOKUMENTE OBSAHUJE HLAVIČKU ZLOŽENÚ Z NIEKOĽKÝCH INFORMÁCIÍ:

- tabuľku, ktorá priraďuje niektoré aktivity k bodom (inovovaného) Štátneho vzdelávacieho programu
- vek žiakov, pre ktorý je aktivita optimálna
- trvanie aktivity
- témy, ktoré pokrýva, a súvis s kapitolami a problematikami v Príručke digitálnej bezpečnosti
- ciele aktivity
- náročnosť aktivity, označovanú ako: nízku, strednú alebo vysokú, pričom toto hodnotenie zohľadňuje čas potrebný na prípravu učiteľa a náročnosť uskutočnenia aktivity na hodine. Náročnosť uskutočnenia aktivity na hodine sa môže líšiť aj podľa vybavenosti učebne, veku žiakov a ďalších faktorov uvedených v hlavičke

- tipy, teda to, čo sa odporúča na optimálnu realizáciu aktivity
- pomôcky: zoznam pomôcok potrebných na aktivitu
- opis prípravy pred hodinou
- postup s opisom jednotlivých krokov realizovania aktivity

V rámci textu sa tiež objavuje symbol trojuholníka s výkričníkom. Ide o riziká spojené s danou aktivitou, ktoré by mal učiteľ zohľadniť.

Mozog označuje časti, ktoré sú náročnejšie a môžu vyžadovať nielen viac času, ale aj pokročilejšie zručnosti učiteľa alebo žiakov.

Metodický sprievodca alebo na čo dbať pri aktivitách

Učiteľ by mal na začiatku každej aktivity predstaviť jasné pravidlá pre jej priebeh a vysvetliť, prečo je dôležité ich dodržiavať, aby sa všetci žiaci mohli počas aktivít cítiť bezpečne a aby si odniesli čo najviac. Je nevyhnutné, aby diskusia pri aktivitách prebehla funkčne, korektne a žiaci mohli vyjadriť názory, poznatky a skúsenosti v atmosfére, kde sa všetci účastníci vzájomne rešpektujú. Učiteľ takéto bezpečné prostredie cielene vytvára tým, že hodinu moderuje a dbá na dodržiavanie pravidiel:

- Keď niekto hovorí, ostatní ho ticho počúvajú;
- Pri príkladoch zo života nespomínajú učiteľ ani žiaci konkrétne mená – ak chce niekto prebrať diskrétne informácie, môže tak spraviť po triednej aktivite s učiteľom alebo školským psychológom;
- Prejavom názorov a emócií spolužiakov sa nikto nesmeje;
- Je v poriadku, keď niekto povie čosi, čo nie je úplne správnou odpoveďou. Žiaci sú v učebnom procese, a preto je v poriadku, keď ich učiteľ povzbudzuje k spoločnému hľadaniu správnych riešení v priebehu aktivity;
- Žiaci nemajú povinnosť zapojiť sa do diskusie/aktivity, keď im to je nepríjemné.

Odporúčame pravidlá napísať v bodoch na tabuľu tak, aby boli na viditeľnom mieste a bolo možné sa na ne kedykoľvek odvolať.

Učiteľ zapája žiakov. Filmy a videá sú len pomôcka na navodenie témy a podnet na diskusiu, hlavnú časť by mali tvoriť zážitkové aktivity a reflexia. Učiteľ ju vedie so žiakmi tak, aby sa zážitok a emócie spojili s vedomosťami.

Učiteľ flexibilne reaguje na potreby žiakov a triedy. Učiteľ je pripravený počúvať žiaka, zmeniť plán, obmeniť aktivitu, flexibilne reagovať na situáciu. Opísaný plán aktivity je len pomôckou, nie obmedzením.

Učiteľ primerane prepája poznatky so skúsenosťami zo života. Žiaci si lepšie pamätajú poznatky, ak si ich vedia dať do súvisu s tým, čo sami zažívajú alebo zažíva niekto iný v ich prostredí.

Učiteľ vedie hodinu nekonfrontačne. Vzdelávanie o náročných fenoménoch je efektívnejšie, keď žiaci spolu s učiteľom zostanú v bezpečnej role učiacich sa o fenoméne a neriešia ich vzájomné vzťahy, aktuálne či dávnejšie konflikty. Mohlo by to totiž vyvolať tlak, ktorý učiteľ nebude mať priestor či zručnosti vyriešiť. Ak je potrebné venovať sa vzťahom a prípadným konfliktom medzi žiakmi, je na to vhodné zvoliť inú hodinu, prípadne následnú spoluprácu so školským psychológom.

Na priblíženie učebného obsahu učiteľ uvádza príklady z prostredia mimo triedy. Minimalizuje tak pocit konfrontácie, pocity viny a hanby. Deti môžu spoznávať jav z bezpečnej a neutrálnej pozície.

Učiteľ podporuje rovesnícky spôsob učenia. Vyškolení starší žiaci môžu pripraviť aktivitu pre žiakov z mladších ročníkov. Je overené, že rovesnícke vzdelávanie je efektívne.

Učiteľ by ideálne po každej aktivite alebo jej časti mal zaradiť reflexiu, ktorú so žiakmi vedie a pomáha tým prepojiť zážitok a emócie s vedomosťami, ktoré si žiaci odnesú z aktivít. Ak je aktivita iba o zážitku, môže ostať len zaujímavým spestrením vyučovania, no žiakom neumožní preniesť zážitok do ich každodenných činov. Preto je vhodné, aby učiteľ deťom umožnil naučené poznatky zhrnúť a lepšie si ich tak uvedomiť. K tomu (obvykle v závere) podnecuje žiakov otázkami ako napr.:

- Aké pre vás bolo zúčastniť sa tejto aktivity?
- Čo bolo pre vás nové? Čo ste sa naučili?
- Naučili ste sa niečo o sebe? O vzťahoch okolo seba? Čo konkrétne?
- Keby ste mali odovzdať poznatok/-y z tejto hodiny svojim mladším súrodencom, čo by ste rozhodne nevynechali?
- Čo je najdôležitejšie poznanie z tejto aktivity, ktoré je nevyhnutné odovzdať ďalej?
- Čo by ste odpovedali rodičom alebo rovesníkom, ak by sa vás po tejto hodine opýtali, čo ste sa naučili?
- Keby ste mali na základe tejto aktivity urobiť motto alebo krédo pre ostatných žiakov, ako by znelo? Aké by boli jeho hashtagy?
- V akých situáciách, ktoré zažívate, využijete nové poznatky? Čo urobíte inak?

Aktivita: Džin

Džin je venovaný fenoménu „straty zábran na internete", inak nazývanému aj dizinhibičný efekt (DE), a je vhodným začiatkom do problematiky „ne/vhodného" správania online. Aktivita je obzvlášť užitočná v úvode vzdelávacieho celku o zodpovednom správaní online, na ktoré následne nadväzujú ďalšie aktivity, napr. o kyberšikanovaní, hate speech a trollingu. Ku všetkým spomínaným témam je možné na začiatok zaradiť aj aktivitu Džin.

strata zábran na internete | kyberšikanovanie | hate speech | trolling

Vek: 11+

Trvanie: 45 min.

Cieľ: Zvýšiť povedomie o rizikách online komunikácie, posilniť zodpovedné správanie online, prevencia kyberšikanovania a hate speech.

Náročnosť: stredná – vyžaduje väčšiu pružnosť učiteľa prepájať tvorivú prácu s teoretickou a s dôslednou reflexiou žiakov

Práca v skupinách: cca po 5 – 6 účastníkov

Pomôcky: flipchartové papiere, pomocné papiere, fixky, video
No Hate Speech Movement official campaign video

Pred aktivitou: Učiteľ by si mal v rámci prípravy nájsť príklad pozitívneho prínosu dizinhibičného efektu – napr. výpovede detí alebo dospelých o tom, ako im digitálna forma komunikácie pomohla napr. otvoriť sa, vyhľadať pomoc a podporu, uvoľniť sa v komunikácii, poradiť si s komplexmi zo vzhľadu a pod. Príklad môže byť aj vytlačený printscreen z internetu alebo video. Napr.:

„Získavanie priateľov online je oveľa jednoduchšie ako v skutočnom živote. Prial by som si, aby sociálne siete existovali, keď som bol mladý a veľmi introvertný. Pre hanblivého človeka je možnosť byť online a stretávať sa s ľuďmi oveľa menej stresujúca. Online konverzovanie vám umožní každú odpoveď premyslieť, a tak v skutočnosti iní nevidia, ako ste nervózni. Nevidia vás, a preto sa nemusíte správať ako niekto, kým nie ste. Oveľa jednoduchšie je začať konverzáciu online ako osobne. To plachým ľuďom spôsobuje veľa úzkosti. Našiel som si toľko online priateľstiev tým, že som videl status niekoho a komentoval ho. Skúste to urobiť v reálnom živote, neexistuje žiadny ekvivalent."

„Vďaka internetu som mal možnosť prežiť svoju prvú lásku, keďže v období puberty sa vzťahy medzi mnou a spolužiakmi dosť zmenili. Zo všetkých v triede sa stali chodiace továrne na hormóny. Pre dospievajúcich ľudí, ktorí sa už vtedy snažili vydobyť si svoje miesto v spoločnosti, bolo prosto príliš zložité akceptovať, že medzi nimi žijú aj ľudia, ktorí sú trochu iní ako oni. Veľakrát sa stalo, že za celé vyučovanie som nemal s kým prehodiť ani jednu vetu. Vždy som sa preto tešil, ako prídem domov a cez internet si budem písať s kamarátmi, ktorých som si tam našiel. Viem, neboli to ozajstní kamaráti, mnoho z nich ani netušilo, že som na vozíku, a možno vďaka tomu im nerobilo problém si so mnou písať. Bol som rád, že ich mám. S nimi som totiž mohol preberať také tínedžerské problémy, ktoré pochopí len ozajstný pubertiak."

Postup:

1. **Úvod k aktivite**
   Učiteľ stručne uvedie problematiku, napr.: „Na internete komunikujeme s ľuďmi odlišne, už len preto, že sa na človeka nepozeráme tvárou v tvár, ale len cez displej, kde vidíme jeho meno či fotografiu. To, že pred sebou fyzicky nemáme ‚človeka z mäsa a kostí', a teda nevidíme jeho reakcie a výraz tváre, uvoľňuje naše zábrany. Človek sa tak ľahko odviaže a neraz povie aj to, čo by sa inému do očí nikdy neodvážil povedať. Táto strata zábran má svoje prínosy aj riziká.

2. **Krátka diskusia so žiakmi** *(cca 5 min.)* **na naladenie sa k vlastnému uvažovaniu v téme:** „Stretli ste sa už s týmto problémom, jeho výhodami a rizikami (max. jeden až dva príklady žiakov)?"

3. **Ukážka negatívneho pôsobenia straty zábran na internete** *(cca 5 min.)*
   Učiteľ na ukážku pustí video: No Hate Speech Movement official Campaign video
   Učiteľ zhrnie: „Tento jav je ako skutočný Džin. Keď je vypustený z fľaše, môže spôsobiť, že sa človek začne pod jeho vplyvom správať nevhodne či kruto, akoby bol niekým iným."

4. **Ukážka pozitívneho pôsobenia straty zábran na internete.** *(cca 5 min.)*
   Učiteľ pokračuje: „Džin nie je vždy len škodlivý." Učiteľ pošle žiakom kolovať výstrižky o tom, ako ich rovesníkom niekedy internet, práve uvoľnením zábran, pomohol. Učiteľ zhrnie tému a prechádza k zážitkovej aktivite. „Ako vidíme, tento jav má veľkú moc. S ľuďmi a skupinami dokáže hotové divy. Teraz zapojte trochu fantázie a v skupinách nakreslite stratu zábran na internete ako postavu/superhrdinu/superzloducha – ako Džina, ktorý sa dostal z fľaše von."

5. **Skupinová aktivita po 5 – 6 účastníkov** *(cca 15 min.)*
   Učiteľ vyzve žiakov, aby cca 5 – 10 cm nad spodný okraj papiera nakreslili po celej šírke papiera horizontálnu čiaru a tým oddelili od celej plochy papiera kúsok priestoru, kde na konci aktivity napíšu záverečnú časť úlohy.

   - Kreslenie Džina ako figúry, akoby to bola živá postava /komiksový hrdina/animovaná postavička/ alebo aspoň schematicky tvar alebo niečo abstraktné, len nech to dostane kontúry. Optimálne je, aby bola veľkosť papiera A3/A2 tak, aby výsledné plagáty mohli byť vystavené na nástenke.
   - Pomenovanie a pripísanie vlastností tejto postave
     Učiteľ vyzve žiakov, aby vpisovali k nakreslenému Džinovi na plagát jeho charakteristiky a to, čo robí:

     Akú má moc? Čo s ľuďmi robí? Ako pôsobí? (pozitíva aj negatíva)

     Kedy je jeho moc najsilnejšia a kedy najslabšia? Ako by sme ho chceli „vychovať", aby nám viac slúžil a menej škodil? Čo je na to nevyhnutné?

Predstavenie výsledkov skupinovej práce hovorcami skupiny pre ostatných žiakov *(10 min.)*

Záverečná reflexia so žiakmi moderovaná učiteľom *(cca 5 min.)*:

- Čo si žiaci počas aktivity uvedomili? Čo bolo pre nich nové?
- K akému správaniu ľudí vedie strata zábran na internete (Džin)? Učiteľ vedie žiakov k tomu, aby našli vlastné negatívne a pozitívne príklady ich života. S ktorými online aktivitami, ktoré žiaci bežne robia, súvisí strata zábran na internete?
- S ktorými nebezpečnými negatívnymi javmi súvisí Džin? (Ak je to potrebné, učiteľ pomôže žiakom tému zhrnúť tak, aby jasnejšie videli stratu zábran na internete v súvislosti s hate speech, flamingom, trollingom, kyberšikanovaním, cyberstalkingom.) Môže to výborne poslúžiť ako „predskokan" na ďalšie vzdelávanie o týchto rizikách.
- Čo konkrétne im pomôže, aby menej podliehali Džinovi? (konkrétne stratégie)
- Čo by z dnešnej hodiny mohlo byť krédom/odporúčaním, ktoré by žiaci chceli komunikovať mladším rovesníkom, aby Džinovi čelili úspešnejšie?

Aktivita: Čo je kyberšikanovanie

kyberšikanovanie | strata zábran na internete | hate speech | trolling

Vek: 10+

Trvanie: 45 min.

Cieľ: Spoznať znaky a priebeh kyberšikanovania, naučiť sa vnímať hranice medzi zábavou a šikanovaním, scitlivenie na dôsledky ubližovania, zvýšenie empatie, posilniť pripravenosť detí konať na ochranu seba a druhých pri ubližovaní.

Náročnosť: stredná

Pomôcky: film Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne! (Let's Fight It Together) – trvanie 6:30 min., počítač a projektor, flipchartový papier čiarami rozdelený na 3 polia, písacie potreby pre každú skupinu

Pred aktivitou: učiteľ sa pripraví na hodinu z príručky – kapitola Kyberšikanovanie – aby vedel, ktoré sú základné znaky (kyber) šikanovania, jeho definícia a pod. Učiteľ pripraví hárky A4 s napísanými okruhmi otázok pre efektívnejšie pozorovanie vzdelávacieho videa:

a. Ako sa správali jednotliví protagonisti?

b. V ktorom momente sa zábava a podpichovanie zmenilo na šikanovanie?

- Prečo ste práve tento moment označili za zlomový?
- Dá sa jednoznačne určiť tento moment?

Práca v skupinách: cca po 5 – 6 účastníkov

O filme

Čím skôr si kyberšikanovanie všimneme a zastavíme ho, tým menšie následky bude mať pre obeť, a aj pre vzťahy v skupine. Film približuje deťom, ako vyzerá kyberšikanovanie, aké sú jeho formy a ako sa môže rozvinúť až tak, že obeť začne rozmýšľať o samovražde. Vyvrcholí to, keď sa hlavnému hrdinovi neznámy páchateľ vyhráža smrťou. Hlavný hrdina sa pokúša situáciu riešiť sám: prvé prejavy berie s nadhľadom, správy maže, pokúša sa s agresorom komunikovať a zistiť, o koho ide. Snaží sa na to nemyslieť, sústrediť sa na školu, no ide to čoraz ťažšie. S dospelými o kyberšikanovaní nehovorí, chce to zvládnuť sám. Viditeľná je tiež prepojenosť elektronických foriem ubližovania so vzťahmi v kolektíve, tvárou v tvár – agresormi sú spolužiaci, aj keď zostávajú zámerne inkognito. Dôsledky kyberšikanovania sa prenášajú z online sveta do reality tvárou v tvár. Joeovi sa v školskom autobuse vysmievajú, nikto vedľa neho nechce sedieť. Nemá pred kyberšikanovaním kam uniknúť, nevie na nič iné myslieť, neverí už ani sebe, ani iným, začína sa cítiť bezmocne a zúfalo. Pripraví správu cez videoblog – možno si takto ostatní uvedomia, ako mu ublížili. V závere príbehu sa dozvedáme, ako je možné situáciu riešiť. Joeova mama spolu s ním prináša dôkazový materiál do školy k riaditeľke, ktorá okamžite koná a privolá políciu.

Postup:

1. *(1 min.)* **Učiteľ uvedie tému hodiny formou:** *„Dnes sa budeme rozprávať o vzťahoch medzi rovesníkmi a o tom, kam neraz môže dôjsť zábava aj vďaka digitálnym technológiám“*. Zatiaľ detailne nepredstavuje pojem kyberšikanovanie, keďže je podstatné, aby sa žiaci zamysleli nad tým, čo je ešte zábava, a kde prekračuje hranice bezpečia toho druhého a práva dieťaťa.
2. *(3 min.)* **Učiteľ uvedie** pravidlá (str. 13) **práce počas aktivity s ohľadom na emócie druhých.** Odporúčame pravidlá napísať v bodoch na tabuľu tak, aby boli na viditeľnom mieste a bolo možné sa na ne odvolať.
3. *(7 min.)* **Učiteľ žiakom pustí film Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne! (Let's fight it together),** a povie žiakom, že si pozrú video o tom, čo všetko sa môže diať medzi deťmi. Vyzve žiakov, aby boli obzvlášť pozorní:
   - **a.** Ako sa správali jednotliví protagonisti?
   - **b.** V ktorom momente sa zábava a podpichovanie zmenilo na šikanovanie? Prečo ste práve tento moment označili za zlomový? Dá sa jednoznačne určiť tento moment?
     - postrehy nech si deti aj zapisujú v stručných bodoch
4. *(3 min.)* **Interakcia so žiakmi po pozretí videa** (žiaci sú ešte vo svojich laviciach). Otázky do pléna: Ako sa cítite? Ako na vás video pôsobilo?

   Zdieľanie niekoľkých postrehov, ktoré si zaznačili počas sledovania videa, diskusia:

   - V ktorom momente sa zábava a podpichovanie zmenili na šikanovanie? Dá sa jednoznačne určiť tento moment? Prečo ste práve tento moment označili za zlomový?
   - Ako sa asi cítil ten žiak, ktorému ubližovali?

5. *(10 – 15 min.)* **Rozdeľte žiakov do menších skupín po cca 5**. Každej skupine rozdajte fixky a veľký flipchartový papier. Žiaci majú za úlohu rozdeliť papier na 3 časti a spoločne spísať:
   - do prvej časti – Žiaci zapisujú svoje pozorovania o kyberšikanovaní, ktoré videli vo filme.
   - do druhej časti – Čo odlišuje šikanovanie od bežnej zábavy a podpichovania? Žiaci majú uviesť hlavné znaky rovesníckeho správania, ktoré z neho robia šikanovanie.
   - tretia časť zostáva zatiaľ voľná, neskôr do nej zapíšu svoju „definíciu kyberšikanovania".
6. *(10 min.)* **Učiteľ nechá hovorcov skupín predstaviť, čo všetko si všimli a vybrané hlavné znaky, na ktoré prišli** (prvé dve časti papiera)**.**
   - Učiteľ hlavné znaky zapisuje na tabuľu/flipchart, aby boli viditeľné všetkým.
   - Učiteľ napokon v spolupráci so žiakmi vyberá tie najdôležitejšie znaky, napr. zakrúžkuje ich alebo podčiarkne farebne, aby ich vizuálne odlíšili od vedľajších postrehov.
7. *(5 – 10 min.)* **Skupinová práca 2. časť:**
   Učiteľ vyzve žiakov, aby do 3. časti flipchartového papiera napísali ich vlastnú definíciu šikanovania a kyberšikanovania: *„Zostavte zo znakov, ktoré vidíte na tabuli, vašu vlastnú ‚žiacku definíciu' – teda jednoduchý, zrozumiteľný, ale dostatočne výstižný opis, ktorým by ste chceli napr. mladšiemu súrodencovi alebo mladšiemu žiakovi vysvetliť, čo znamená jav šikanovania a kyberšikanovania a ako ho odlíšiť od bežných srandičiek medzi deťmi."*

   Predstavenie vytvorených *„žiackych definícií"*.

   Variácia: Zapísanie žiackych definícií na kartičky, posielanie medzi skupinami navzájom. Nasledované diskusiou o tom, ktoré zo „žiackych definícií" sa im zdajú najvýstižnejšie, a prečo.

Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne!

(zdroj: Childnet International, https://www.digizen.org/)

kyberšikanovanie | strata zábran na internete | hate speech | trolling

Vek: 10+

Trvanie: 75 – 90 min.

Cieľ: Spoznať znaky a priebeh kyberšikanovania, naučiť sa vnímať hranice medzi zábavou a šikanovaním, scitlivenie na dôsledky ubližovania, zvýšenie empatie, posilniť pripravenosť detí konať na ochranu seba a druhých pri ubližovaní.

Náročnosť: stredná

Pomôcky: film Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne! (Let's Fight It Together) – trvanie 6:30 min., 5 videorozhovorov s jednotlivými postavami z filmu, trvanie 0:15 min. – 2:30 min. (potrebné zapnúť slovenské titulky)

počítač a projektor, flipchartový papier, písacie potreby, fixky pre každú skupinu

Pred aktivitou: Učiteľ si naštuduje kapitolu Kyberšikanovanie z Príručky digitálnej bezpečnosti, aby poznal definíciu a základné znaky (kyber) šikanovania.

Postup:

1. *(3 min.)* Učiteľ predstaví pravidlá (str. 13) práce pri zážitkových aktivitách, spíše ich stručne na tabuľu.
2. *(7 min.)* Ak už žiaci spolu s učiteľom na predchádzajúcich hodinách pozerali film Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne!, tak si ho na začiatku hodiny pripomenú. Ak ho ešte nevideli, tak si ho pozrú, má 6.30 minúty. Učiteľ sa uistí, že žiaci majú už pred spustením videorozhovorov pripravené papiere na poznámky.
3. *(10 min.)* Učiteľ povie žiakom, aby si všímali vlastnosti a správanie postáv z videorozhovorov a zapisovali si dôležité postrehy o ich správaní a vlastnostiach. Následne si učiteľ spolu so žiakmi pozrú všetky videorozhovory s jednotlivými hrdinami filmu v poradí, v akom sú uvedené na stránke Childnet.

Zážitková časť aktivity – skupinová práca

4. *(10 min.)* Po pozretí rozhovorov učiteľ žiakov rozdelí do 5 skupín. Skupinám rozdá alebo dá vylosovať otázky k jednotlivým postavám z príbehu. Každá skupina bude odpovedať na otázky iba k jednej, pridelenej/vylosovanej, postave. Úlohou žiakov v skupine bude spoločne diskutovať o pocitoch a činoch pridelenej postavy a zodpovedať otázky. Učiteľ by mal nechať žiakom dostatok času na zapísanie odpovedí, na vytvorenie „profilu postavy" SPRED incidentu so šikanovaním, POČAS šikanovania a jej postojov PO šikanovaní.
5. *(2 – 3 min.)* Doprajte každej skupine 2 – 3 minúty, aby sa vcítili do kože pridelenej postavy, lebo každá skupina bude následne čeliť otázkam od spolužiakov.
6. *(20 min.)* Žiaci z ostatných skupín kladú otázky žiakom tej skupiny, ktorá práve ide na ne odpovedať. Môžu použiť pripravené otázky z hárkov, ako aj vymyslieť si vlastné. Učiteľ nechá žiakov odpovedať samostatne, v prípade potreby dopĺňa dôležité informácie.
7. *(10 min.)* Diskusia
   Aké by bolo byť v koži jednotlivých postáv? Ako sa žiaci cítili pri otázkach od spolužiakov? Čo bolo pre nich ľahké a čo ťažké? Čo by ich postavy z videorozhovorov najviac potrebovali, aby boli „v pohode" a nezaplietli sa do šikanovania? Čo by im odporučili?
8. *(10 min.)* Záverečná reflexia, ktorú moderuje učiteľ spôsobom, aby žiaci prepojili aktivitu s ich životom a odniesli si pre seba zrozumiteľné posolstvo a zručnosť.
   - Čo si žiaci počas aktivity uvedomili? Čo bolo pre nich nové?
   - Ako súvisí správanie postáv z filmu so stratou zábran na internete? (ak vôbec)
   - Čo by z dnešnej hodiny mohlo byť krédom/odporúčaním, ktoré treba komunikovať mladším rovesníkom, aby čelili úspešne šikanovaniu?

Nájdi príbeh – Reportéri

kyberšikanovanie | strata zábran na internete | hate speech | trolling

Vek: 10+

Trvanie a forma:

- 10 – 15 min. (časť vyučovacej hodiny v triede): Zadanie domácej projektovej práce
- 30 – 45 min.: Domáca projektová práca v spolupráci s rodičmi a blízkymi
- 45 – 90 min.: Skupinová práca v triede (môže byť s časovým odstupom, je nutná predošlá domáca príprava žiakov – vypracovanie zadania)

Náročnosť: stredná

Cieľ:

- Búranie tabu o hovorení o ubližovaní a šikanovaní.
- Získanie sociálnej opory v kruhu blízkych a ošetrenie duševných zranení v prípade, že niekomu bolo alebo je v triede ubližované.
- Prepojenie žiakov s deťmi a blízkymi v téme šikanovania a jeho riešenia, zvýšenie empatie.
- Posilnenie pripravenosti detí konať na ochranu seba a druhých pri ubližovaní.
- Rovesnícke vzdelávanie a zvýšenie zodpovednosti za vytváranie dobrej atmosféry v triede a na škole: žiaci sa podieľajú na tvorbe výučbových materiálov, čím sa stávajú spolutvorcami vzdelávania a prevencie (kyber) šikanovania na škole.

Práca s príbehmi a skúsenosťami iných má predpokladaný terapeutický efekt (nielen) pre tých, ktorí boli alebo sú zaangažovaní do šikanovania. V takom prípade príbehy ponúknu nekonfrontačné pomenovanie toho, čo zažívajú, ako aj nádej, že šikanovanie prestane, keď ho začnú riešiť. Príbehy tiež môžu dodať obeti odvahu zveriť sa so svojím trápením niekomu blízkemu.

- Zistenie, že šikanovanie prebieha aj u tých, ktorí o tom bežne nerozprávajú (napríklad niekto z rodiny), je terapeutické pre niekoho, kto sa s ubližovaním stretol a možno to ešte nikomu nepovedal. Môže to dodať odvahu zdôveriť sa, vyhľadať pomoc, ale aj uvedomiť si, že v tom skrátka dotyčný nie je sám. Skúsenosť z praxe ukazuje, že deti, ktoré so šikanovaním mali skúsenosť, po tejto aktivite vyhľadali psychologickú pomoc (poradenstvo), prípadne pomoc vyhľadali ich rodičia.
- Pre tých žiakov, ktorí sa so šikanovaním ešte na škole v žiadnej forme nestretli, je táto aktivita silným nástrojom prevencie a vytvorenia sociálnej opory do budúcna.

Vstupné požiadavky na realizáciu aktivity: pozrieť si film Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne!, učiteľ aj žiaci dostatočne rozumejú pojmom šikanovanie a kyberšikanovanie a poznajú základný postup, ako ho riešiť (z uvedeného filmu).

Učiteľ zaradí túto aktivitu až vtedy, keď jej predchádzala aspoň jedna z aktivít na spoznanie šikanovania a kyberšikanovania, teda až vtedy, keď deti vedia, o čom je kyberšikanovanie, čo si majú všímať v okolí a o čom idú robiť ich „reportérsku prácu".

Pomôcky: papier a písacie pomôcky na poznámky, nožnice, výkres, lepidlo

Pred aktivitou: hlavné kroky uvedené vo „vstupných požiadavkách na realizáciu aktivity" + učiteľ pripraví zadanie úlohy žiakom na domácu projektovú časť práce tak, že vytlačí znenie úlohy (uvedené v Postupe bod č. 1) na projektovú domácu prácu na hárkoch A4, aby ho žiaci mali doma pred očami.

Postup:

1. **Zadanie domácej (projektovej) práce** *(15 min.)*. Učiteľ na vyučovacej hodine v triede zadá domácu projektovú prácu, ktorú majú robiť žiaci s ich blízkymi. Zaangažovanie rodiny alebo iných blízkych je cielené. Ide najmä o to, aby sa o téme týmto zadaním viac hovorilo aj doma a deti tak mohli získať s rodičmi pocit spojenectva v téme šikanovania a podpory v prípade problémov v budúcnosti. Učiteľ žiakom podrobne vysvetlí úlohu a rozdá im znenie úlohy vytlačené na hárkoch. Obsah hárka:

PODKLADY – **kyberšikanovanie**

Po predošlých aktivitách, ktoré sme už venovali téme kyberšikanovania, teraz ako ‚už znalí toho, čo je kyberšikanovanie', budete vo vašom okolí (nie vo vašej vlastnej triede) hľadať jeden prípad šikanovania, ktorý zdokumentujete. Stanete sa reportérmi, ktorí prinášajú skúsenosti niekoho druhého.

- Je dôležité, aby ste túto úlohu robili v spolupráci s vašimi blízkymi – rodičmi, starými rodičmi, tetami, strýkmi, bratrancami, súrodencami, teda najlepšie cez rozprávanie so známymi.
- Môžu to byť vlastné skúsenosti vašich blízkych z ich života alebo spoločne nájdite prípad v širšej rodine či na internete, alebo v časopisoch.
- Dôležité je, aby ste zdokumentovali tento prípad od jeho vzniku (kde sa to dialo, ako k tomu prišlo, ako to daný človek zvládal, čo robil, aby tým prešiel čo najlepšie; čo robil, aby to celé vyriešil, a ako to dopadlo – zdokumentujete teda prípad šikanovania od vzniku až po jeho riešenie).
- Zvlášť cenené príbehy budú tie, ktoré budú obsahovať dobré riešenie, ako je napr. uzmierenie, následný mier medzi účastníkmi šikanovania a to, ako docielili, že sa obeť napokon mohla opäť cítiť bezpečne.
- Ak sa v danom prípade šikanovanie nekončí dobre, bude vašou úlohou v závere napísať, aké riešenie by ste navrhovali (aj s vašimi blízkymi, ktorí budú spolupracovať na projekte).
- Výstupom vašej domácej projektovej práce bude papier/výkres A4, na ktorom bude
  - vlastnými slovami zhrnutie príbehu od začiatku až po riešenie,
  - vlastný postreh, prečo a čo vás na tomto prípade zaujalo,
  - vlastný postreh, ako prípad mohol byť riešený lepšie, aby sa jeho priebeh zmiernil.

NA VŠETKÝCH TÝCHTO BODOCH SPOLUPRACUJTE S VAŠIMI RODIČMI ALEBO INÝMI BLÍZKYMI.

- Ak nenájdete prípad zo života vašich blízkych a budete pracovať s prípadom nájdeným na internete/v inom médiu, potom nestačí tento prípad len odkopírovať. Pridajte odkaz, ale zhrnutie a ďalšie body opíšte vlastnými slovami tak, ako je v zadaní – vaša vlastná práca „reportéra" je totiž najdôležitejšia.
- Do vášho reportérskeho projektu nepíšte skutočné mená a priezviská (ak nejde o prípad zverejnený s celým menom na internete alebo v médiách).
- Zdôrazňujeme, že nejde o vyšetrovanie toho, čo sa deje medzi vami na škole, ale je to práca dôležitá z iného dôvodu! Prípad, ktorý ako „žiacki reportéri" pripravíte, bude následne výučbovým materiálom, písaným jazykom študenta a ďalší žiaci sa budú z neho ďalšie školské roky môcť učiť o šikanovaní. Stane sa výučbovou pomôckou, preto si dajte záležať.
- Túto prácu robte doma, so svojimi blízkymi, počas nasledujúcich 2 týždňov.

2. **Reportéri.** Domáca projektová práca s nutnosťou spolupráce s rodinou alebo inými blízkymi žiaka *(optimálny čas na vypracovanie doma: 2 týždne)*

3. **Skupinová práca v triede** *(50 min.)*. Učiteľ rozdelí účastníkov do cca 5 skupín:
– pracuje sa v triede s už vypracovanými domácimi projektovými úlohami.

Učiteľ rozdelí žiacke práce, ktoré žiaci vypracovali ako domácu projektovú prácu, do skupín náhodne. Môžu aj nemusia sa tam vyskytnúť aj práce žiakov z danej skupiny.

(25 min.) Učiteľ nechá deti v skupinách prečítať si a hodnotiť príbehy, ktoré spracovali ich spolužiaci, a to podľa kvality zachytenia procesu a užitočnosti pre vzdelávacie účely. Učiteľ zdôrazní aj to, aby žiaci hodnotili kladne to, keď je spracovaný prípad riešený dôsledne a je v ňom vidno, že rovesnícke vzťahy sú napokon znovuobnovené. Určite sa tam nájdu aj prípady, kde si aktéri uvedomia svoje chyby, odpustia si, pomôžu a podporia slabšieho. Žiaci majú za úlohu takto posúdiť všetky práce, ktoré sa dostali do ich skupiny. Rovnako majú za úlohu vybrať v skupine spomedzi im pridelených prác dve najkvalitnejšie práce, ktoré sa stanú výučbovým materiálom na prevenciu šikanovania na ďalšie roky.

(15 min.; cca 3 – 5 min. na prezentovanie hodnotení každej skupiny) Učiteľ moderuje prezentovanie hodnotení za skupiny aj pomocou otázok:

- Aké príbehy ste si prečítali? V čom sa líšili a čo v nich bolo naopak spoločné?
- Čo vás na vami vybraných najkvalitnejších prácach zaujalo najviac?
- Prečo si myslíte, že sa práve tieto majú stať výučbovými materiálmi?
- Čo tieto vybrané práce môžu priniesť mladším rovesníkom, keď s nimi budú pracovať?
- Čo sa z nich môžu naučiť?

Tip:

- Učiteľ nechá vybrané práce na nejaký čas vystavené na tematickej nástenke zameranej na vzťahy medzi žiakmi a šikanovanie, ak sa taká nachádza v triede/škole. Ak tematická nástenka nie je k dispozícii, zváži jej zavedenie.
- Učiteľ by tiež mal pogratulovať autorom najlepších prác a zvážiť kladné ohodnotenie aj formou známky alebo bonusových bodov.

Učiteľ slovne prejaví žiakom rešpekt a vďaku, že dokážu kvalitne pracovať a podieľať sa na výučbových materiáloch, čím sa stávajú spolutvorcami vzdelávania a prevencie.

4. *(10 min.)* **Záverečná reflexia**

Učiteľ moderuje žiacku reflexiu aj pomocou otázok:

- Aké bolo pre vás pracovať mimo školy s vašimi blízkymi ako reportéri na vyhľadávaní a spracovaní príbehov šikanovania?
- Dozvedeli ste sa vo vašej role reportérov niečo nové alebo niečo, čo vás zaujalo?
- Aké bolo rozprávať sa na túto tému s vašimi blízkymi?
- Čo hodnotné ste sa dozvedeli pri čítaní a hodnotení prác spolužiakov?
- Zmenil sa nejako váš pohľad na šikanovanie po tomto celom cvičení?
- Čo si odnášate z tohto cvičenia?

Variácie a tipy:

Učiteľ môže prepojiť výstupy (spracované príbehy) v elektronickej alebo papierovej forme so širšou kampaňou proti šikanovaniu na škole. Odporúčame učiteľom po súhlase vedenia školy a samotných žiakov naplánovať širšiu kampaň prevencie šikanovania a kyberšikanovania, ktorá bude obsahovať aj tieto výstupy. Možnosti spustenia kampane súvisia s reálnymi kapacitami školy.

Učiteľ – a ideálne koordinátor prevencie – môže prepojiť aktivitu a jej výstupy a žiacke reflexie s facebookovou stránkou triedy alebo školy alebo vytvoriť inú elektronickú platformu, ktorá by obsahovala užitočné materiály, najlepšie tie, ktoré nájdu alebo vytvoria samotní žiaci. Učiteľ môže zvážiť aj vytvorenie tematickej platformy, ktorá sa bude venovať prevencii šikanovania, čím by sa zvýšila kompetencia a pocit zodpovednosti žiakov pri starostlivosti o zdravú organizačnú kultúru.

Aktivita: Pomsta a prenasledovanie

kyberšikanovanie | cyberstalking

Vek: 8 – 10 rokov

Trvanie: 15 – 30 min.

Cieľ:

- Informovať o javoch ako cyberstalking a iných typoch obťažovania na internete.
- Rozvíjanie citlivosti voči prežívaniu druhých.
- Aktivizovanie k pomoci druhým.
- Posilnenie pocitu zodpovednosti v interakciách online.

Náročnosť: nízka

Pomôcky: projektor a počítač s pripojením na internet, video: http://uk.sheeplive.eu/fairytales/revenge-subtitles *(3:06 min.)*

Postup:

1. **Učiteľ pustí žiakom video.**
2. **Diskusiu k videám vedie učiteľ napríklad s použitím otázok:**
   - O čom bolo video?
   - Čo ovečkám alebo Janovi v príbehoch hrozilo? Čo bol problém?
   - Ako to napokon dopadlo? Čo k tomu pomohlo?
   - Stretli ste sa už vy alebo niekto z vašich známych s podobnými zážitkami? Ak áno, ako sa vám ich podarilo vyriešiť a čo ste sa (niekto iný) z toho naučili?
   - Čo sa ovce a Jano naučili? Čo by ste na základe týchto poznatkov odporučili svojim mladším a menej skúseným spolužiakom, kamarátom alebo súrodencom?
   - Čo konkrétne z toho, čo sme sa naučili, budete robiť vy a ako presne?

Aktivita: Veselo, smutno

(inšpirované eSlovensko: Kyberšikanovanie)

strata zábran na internete | kyberšikanovanie | hate speech | trolling

Vek: 8+

Trvanie: 30 – 45 min.

Súvisí s kapitolami príručky: kyberšikanovanie, hate speech, trolling

Cieľ:

- Rozvíjanie empatie a citlivosti voči svojmu prežívaniu a prežívaniu druhých.
- Posilnenie pocitu zodpovednosti v interakciách online.

Náročnosť: nízka

Pomôcky: samolepiace lístky post-it, flipchartový papier/výkres A2 pre každú skupinu, fixky, písacie potreby, lepidlo

Postup:

1. **Individuálna práca**
   Učiteľ rozdá každému žiakovi viacero lístkov. Na lístky napíšu žiaci čo najviac situácií, zážitkov, udalostí, ktoré kamaráta/kamarátku potešia alebo rozsmútia, nahnevajú na internete.

2. **Skupinová práca**
   Učiteľ rozdelí žiakov do menších skupín (4 – 5 členov) a každej z nich dá flipchartový papier a fixky. Na papier si žiaci nakreslia škálu – naľavo smutnú, nešťastnú tvár, napravo veselú, usmiatu (dimenzie radosť – smútok môžu zobraziť aj inak). Úlohou skupiny je zatriediť pripravené lístky na škále podľa toho, ktorý zážitok by kamarátovi/kamarátke spravil najväčšiu radosť alebo naopak by ich najviac mrzel.

3. **Spoločná diskusia celej triedy**
   - Z akých zážitkov na internete môžu byť ľudia smutní, nahnevaní?
   - Z akých zážitkov sa ľudia tešia na internete?
   - Čo zaradili jednotlivé skupiny najviac naľavo a napravo na škále (najhorší, najlepší zážitok na internete)?
   - Ktoré zážitky poznajú žiaci z vlastných skúseností?
   - Ktoré sa stali ich kamarátom?
   - Mali na internete viac dobrých alebo zlých zážitkov?
   - Aké zážitky si želáme pre našich kamarátov?
   - Čo sa dá spraviť, aby ľudia mali na internete čo najviac dobrých zážitkov? Je to vecou náhody alebo naopak je to v ich vlastných rukách?
   - Ako k tomu môžu prispieť oni sami?
   - Prispeli niekedy k tomu, resp. nezabránili, aby mal niekto iný na internete zlý zážitok? Vedeli by s tým do budúcna niečo urobiť?
   - Mohli by dospelí alebo škola nejako pomôcť, aby mali deti na internete viac dobrých a menej zlých zážitkov? Ak áno, ako?

Aktivita: Kyberšikanovanie. Čo s tým?

kyberšikanovanie | hate speech | strata zábran na internete

Vek: 10+

Trvanie: 90 min. Je možné pracovať na dvojhodinovke, ale aj v dvoch samostatných hodinách 2x 45 min. s odstupom času nie väčším ako týždeň.

Náročnosť: nízka

Cieľ: zvýšenie empatie, aktivizovať k pomoci, rozvíjanie schopnosti aktívne brániť seba a iných pri ubližovaní

Pomôcky: 2 flipchartové papiere a papier A4 pre každú skupinu, post-it väčších rozmerov, fixky, štítky, kam učiteľ napíše úlohy: obeť, ubližujúci, svedkovia ubližovania, učiteľ, rodič. Využijete 4 – 5 týchto nápisov, podľa potreby.

Postup:

Žiaci sa rozdelia do 4 – 5 skupín podľa počtu žiakov v triede, minimálne však na 4 skupiny.

Každá skupina dostane jeden A4 papier a fixky. Učiteľ vysvetlí metódu brainstormingu – úlohou je hromadiť nápady, akékoľvek im napadnú, neposudzovať ich, či sú dobré alebo zlé, všetky zapísať. Nápad jedného člena skupiny môže inšpirovať druhého.

1. **Skupinová práca pomocou brainstormingu**
   Učiteľ zadá úlohu žiakom: *Predstavte si na túto hodinu, že ste žiakmi v triede, kde došlo ku kyberšikanovaniu.* Učiteľ si môže spoločne so žiakmi pripomenúť, čo je kyberšikanovanie alebo prehrať ilustračné video Kyberšikanovanie, zatočme s ním spoločne! Skupiny si vylosujú jeden štítok predstavujúci jednu rolu kyberšikanovania: obeť, ubližujúci, svedkovia ubližovania, učiteľ, rodič. Zo štítkov „učiteľ" a „rodič" pri malom počte žiakov využite len jeden. Vašou úlohou je brainstormovať v skupine o postave, ktorú ste si vylosovali, v kontexte vyriešenia kyberšikanovania. Na tomto mieste učiteľ vysvetlí, čo je brainstorming. Učiteľ inštruuje žiakov, aby uvažovali nad týmito otázkami (napíše ich na tabuľu):

   - Ako sa cíti daná postava?
   - Čo je potrebné, aby urobil/-a pre dobré a efektívne riešenie kyberšikanovania? Aké konkrétne kroky?
   - Čo/kto jej v tom pomôže?

   Napr. majú napísať čo najviac nápadov pre obeť kyberšikanovania – ako sa cíti, čo by mohla spraviť, ako by sa mohla brániť, na koho sa obrátiť, čo jej pomôže (napríklad aj prekonať strach), čo by pomohlo proti kyberšikanovaniu. Pre skupinu „agresor" zase napísať, ako sa asi cíti, keď ubližuje, čo by mal urobiť, aby to odčinil, kto a čo mu v tom pomôže? Čo by bolo potrebné spraviť s páchateľom kyberšikanovania, aby sa už podobná situácia neopakovala. Ostatné skupiny podobne. Učiteľ povzbudzuje žiakov, aby písali spontánne akékoľvek nápady.

   Skupinový brainstorming na citlivé témy, ako je kyberšikanovanie, môže viesť k skrytým či otvoreným agresívnym dialógom. Učiteľ preto počas žiackeho brainstormingu chodí po triede a načúva debate v skupinách, aby sa predišlo neúctivým alebo agresívnym diskusiám žiakov.

2. **Prezentovanie skupinových prác spojené s diskusiou**
   Keď skupiny predstavujú vlastné výtvory, poslucháči to môžu v krátkej diskusii pri prezentovaní prác ešte dopĺňať a prezentujúca skupina môže užitočné nápady ešte doplniť do svojho hárka.

   Po odprezentovaní pri každej časti chvíľu diskutujte so žiakmi najmä o tom, čo postava potrebuje urobiť a čo jej v tom pomôže. Cieľom je premýšľať, ako keby ste vytvárali podrobný návod na použitie. So všetkými žiakmi posúďte, ktoré riešenia by fungovali a dali by sa uskutočniť. Oceňte aj netradičné riešenia – žiaci môžu priniesť pohľad, ktorý by vám nenapadol.

PORADIE PREZENTOVANIA VOĽTE CIELENE:

1. Obeť
2. Agresor
3. Učiteľ/Rodič
4. Svedkovia ubližovania

Keď je odprezentovaný výtvor o jednom protagonistovi, nalepte ho na flipchartový list tak, aby sa tam zmestili ešte ďalšie listy (teda napr. do rohu). Postupne jednotlivé skupiny predstavia, čo vymysleli.

Po vystúpení každej skupiny sa doplní mozaika profilov a odporúčaní pre všetkých protagonistov.

V poradí posledná prezentuje skupina „Svedkovia ubližovania". V prípade delenia aktivity na dve časové jednotky nechajte prezentovanie a diskusiu + ďalšiu časť práce na samostatnú hodinu.

- Akú úlohu by pri riešení kyberšikanovania v takejto situácii zohrávali ostatní (prizerajúci sa svedkovia)?
- Čo môžu urobiť oni samotní, žiaci, keď vidia ubližovanie?

3. **Diskusia.** Diskusia nasleduje za každou prezentovanou prácou, teda pri rozprávaní sa o jednotlivých rolách kyberšikanovania. Učiteľ sa spolu so žiakmi pokúsi pomenovať, čo je najdôležitejšie pri riešení kyberšikanovania:
   - vrátiť obeti kontrolu nad situáciou, pomôcť jej vyrovnať sa s nepríjemnými zážitkami;
   - dať obeti pocítiť, že nie je sama;
   - dať páchateľovi možnosť napraviť situáciu, nielen ho potrestať;
   - zapojiť ostatných do riešenia situácie;
   - akú úlohu majú autority a akú deti;
   - zastaviť/predísť kyberšikanovaniu je možné len spoločne – každý protagonista od detí cez dospelých, učiteľov a rodičov až po políciu – majú svoje úlohy a zodpovednosť v tomto procese a záleží na činoch každého z nich.

4. **Aktivizovanie k činom** (vyčleňte na túto časť práce dostatok času, je dôležitá): „Dohodnime sa v našej triede, čo budeme robiť, keď budeme svedkom ubližovania?"

   Každý žiak napíše sám za seba na post-it väčších rozmerov to, čo konkrétne urobí on/ona, keď bude vidieť ubližovanie online alebo offline a postupne ho nalepia na druhý flipchartový papier spoločný pre celú triedu. Symbolizuje to individuálny záväzok každého z triedy a pripravenosť konať.

Aktivita: Rozhovor s hrdinom

strata zábran na internete | kyberšikanovanie | hate speech | trolling

Vek: 10+

Trvanie: 60 min.

Cieľ: Rozvíjať schopnosť aktívne chrániť seba a iných pri ubližovaní, aktivizovanie k pomoci.

Náročnosť: nízka

Pred aktivitou: Je užitočné, keď si učiteľ pripraví príklady hrdinov z histórie, kultúry, príklady jeho vlastných hrdinov a hrdinských činov. Môže si pripraviť ich fotografie alebo určité diela/symboly, ktoré súvisia so životom a dielom hrdinu. Učiteľ si pripraví aj príklad „skrytého" hrdinstva – nejaký dobrý čin, ktorý on sám spravil alebo zažil zo strany okolia.

Tip: Autenticita učiteľovej skúsenosti (keď prinesie vlastné príklady) môže prispieť k uvoľnenej atmosfére pri práci samotných žiakov a lepšie rozprúdi uvažovanie žiakov.

Pomôcky: papier a písacie pomôcky na poznámky

Postup:

1. *(15 min.)* **Diskusia „Môj hrdina“**
   Učiteľ vedie so žiakmi diskusiu o tom, akých ľudí považujú za hrdinov.

   a. Kto sú pre žiakov ich hrdinovia? Koho obdivujú?
   Môžu to byť ľudia z ich rodiny či okolia, ale aj osobnosti z histórie, kultúry (na úvod je úplne jedno, koho si vyberú), jediní neakceptovateľní hrdinovia sú tí, ktorí konali kontraproduktívne pre ľudí a spoločnosť, ako napr. teroristi, vedúce osobnosti fašistických režimov... V takých prípadoch učiteľ usmerní diskusiu tým, že ľudstvo tieto osobnosti neobohatili, a preto nie sú dobrým príkladom. Dlhšiu diskusiu smerom k „antihrdinom“ nerozvíja pre konštruktívnosť práce na téme. Učiteľ sa môže k prípadným nevhodným príkladom vrátiť neskôr v rozhovore so žiakom, prípadne v spolupráci so školským psychológom alebo pouvažuje nad zaradením dodatočnej hodiny k téme ľudských práv.

   b. Čím sa ich hrdinovia preslávili? Čo odvážne urobili?

2. *(10 min.)* **Diskusia „Veľké verzus malé činy“**
   Učiteľ vedie so žiakmi diskusiu o tom, že za hrdinov väčšinou považujeme ľudí, ktorí vykonali nejaký veľký hrdinský čin. Hrdinom sa dá byť aj v malých činoch vo svojom najbližšom okolí, voči blízkym ľuďom, voči neznámym, voči okoloidúcim alebo spolužiakom, voči prírode, zvieratám, voči ľuďom online komunity či online priestoru ako takému.
   Niekto môže byť hrdinom preto, že sa nepridá k väčšine, keď skupina koná niečo nesprávne, a on sa odváži zostať sám sebou alebo vyjadriť opačný názor.

   Hrdinom môže byť aj ten, kto každý deň spraví niečo, aby sa ľudia okolo neho mali lepšie. (Cieľom aktivity je povzbudiť žiakov, aby sa ani v budúcnosti nebáli konať odvážne a prekonali samých seba, lebo aj zdanlivými maličkosťami môžu prispieť k veľkej zmene.)

3. *(5 min.)* **Individuálna práca**
   Učiteľ sa uistí, že žiaci majú vlastné alebo rozdané papiere na zapisovanie poznámok. Učiteľ inštruuje žiakov: *Uvažujte, kedy ste vy sami vykonali niečo odvážne, hrdinské. Je jedno, či sa o tom niekto dozvedel alebo to bolo vaše skryté vnútorné hrdinstvo.*

4. *(2x 10 min.)* **Práca vo dvojiciach**
   Učiteľ rozdelí žiakov do dvojíc. Jeden z dvojice žiakov bude predstavovať hrdinu, druhý reportéra, ktorý s ním robí rozhovor do novín. Reportéri si zapisujú odpovede, aby o nich neskôr mohli porozprávať. Po chvíli si žiaci vymenia roly.

   PRÍKLADY OTÁZOK, KTORÉ MÔŽU KLÁSŤ REPORTÉRI:

   - Aký odvážny, hrdinský čin ste vykonali?
   - Prečo ste sa takto rozhodli, čo vás k tomu viedlo?
   - Ako ste sa cítili, keď ste išli vykonať čin a ako potom?
   - Kto bol vaším vzorom? Kto vás inšpiroval k tomuto činu?
   - Aký hrdinský čin by si chcel/-a vykonať niekedy v budúcnosti? K čomu by prispel?
   - Koho by ste radi svojím správaním inšpirovali vy a k čomu?

5. *(10 min.)* **Zdieľanie a reflexia**
   - Žiaci-reportéri porozprávajú ostatným, o akých hrdinských činoch sa dozvedeli od žiaka, s ktorým boli vo dvojici.
   - Učiteľ na záver ešte s deťmi vedie dôležitú diskusiu, aké konkrétne rôzne drobné hrdinstvá môžu žiaci robiť a kto z ich okolia im v tom môže byť príkladom.

Aktivita: Superhrdina na internete

strata zábran na internete | kyberšikanovanie | hate speech | trolling

Vek: 8+

Trvanie: 45 min.

Cieľ: rozvíjanie schopnosti aktívne chrániť seba a iných pri ubližovaní, aktivizovanie k pomoci

Náročnosť: stredná

Pomôcky: papier a písacie pomôcky na poznámky, výkresy, farbičky a iné výtvarné pomôcky

Pre mladšie deti 8 – 11:

Videá zo série Animália:
https://bezpecnenanete.eset.com/sk/rodicia-a-deti/animovany-serial-animalia-kybersikana/
(2:02 min.)

https://bezpecnenanete.eset.com/sk/rodicia-a-deti/animovany-serial-animalia-internetovy-hejt/
(1:40 min.)

Pre staršie deti 11+:

Videá zo série Elias medzi dvoma svetmi:
https://bezpecnenanete.eset.com/sk/rodicia-a-deti/komiks-elias-medzi-dvoma-svetmi-tema-kybersikana/,
nejaká scéna hrdinu, ako ochránil slabších, Superman, Avengers, Batman

Pred aktivitou: Učiteľ si pripraví príklady hrdinov a vlastný rozbor ich hrdinstva, aby mohol deti užitočne podnecovať v diskusii. Učiteľ si môže vopred pripraviť ich fotografie, ale v prvom rade si na ilustráciu pripraví videoukážky ich hrdinstva (teda ukážku hrdinu v akcii).

Je potrebné, aby bol učiteľ aspoň priemerne zorientovaný v problematike hrdinov, klasických, akčných, seriálových, z počítačových hier. Nemusí vedieť dokonale všetko, deti mu s radosťou priblížia vlastnosti ich vlastných hrdinov. Keby však nebol aspoň trochu zorientovaný, bolo by to na škodu, ťažko by sa vedel naladiť na tému a viesť s deťmi diskusiu. Zdal by sa deťom neautentický v tom, o čom hovorí. Je preto užitočné vybrať pre túto hodinu učiteľa s dostatočným prehľadom alebo si učiteľ urobí sám vopred minimálny nevyhnutný prehľad.

Postup:

1. **Diskusia o superhrdinoch a ich vlastnostiach**
   Učiteľ vedie so žiakmi diskusiu o superhrdinoch z príbehov, filmov a rozprávok:
   - Kto je superhrdina?
   - Býva to človek alebo iná postava obdarená špeciálnymi vlastnosťami a schopnosťami, niekto, kto chráni iných ľudí pred zlom a ohrozením. Veľakrát nosí masku, je v prestrojení. Nepotrebuje, aby ľudia vedeli, že im pomohol. Je vždy tam, kde ho najviac potrebujú.
   - Ktorých superhrdinov žiaci poznajú?
   - Ktorý superhrdina je ich obľúbený a prečo? Aké má vlastnosti a schopnosti?
   - Aké superschopnosti by chceli mať žiaci, keby si ich mohli vybrať?

Tip:

DISKUSIU PRE STARŠÍCH ŽIAKOV JE MOŽNÉ ROZŠÍRIŤ O TÉMY:

- Ako je možné, že aj superhrdinovia bývajú nepopulárni alebo kritizovaní?
- Hrdinstvo nespočíva v tom byť dokonalý, ale v tom mať dobrý dôvod, prečo má správanie „na hranici“, robí to pre veľmi užitočné ciele, aby ochránil dôležité hodnoty pre ľudstvo, ktoré sú v ohrození. Pri Avengeroch napr. nejde o dokonalých/bezchybných hrdinov a niektoré ich kroky a správanie je „na hranici“. Batman porušuje zákony, ale zároveň sa snaží chrániť Gotham. V Avengers sa aj pozitívni hrdinovia ako Kapitán Amerika, Thor a Iron Man navzájom doberajú, niekedy sú k sebe nepriateľskí.

2. **Učiteľ si prehrá so žiakmi pripravené videá o kyberšikanovaní** Animália (pre mladšie deti) a Ellias medzi dvoma svetmi (pre staršie deti), aby ich od hrdinstva vo všeobecnosti naladil na kontext kyberšikanovania a potreby chrániť (potenciálne) obete pred nebezpečenstvom tohto druhu.

3. **Práca v skupinách**

   a. Učiteľ vyzve žiakov, aby v skupine uvažovali a dohodli sa na tom, ako by mohli byť hrdinom pre svojich rovesníkov, aby ich chránili pred utrpením z *kyberšikanovania*. Žiaci si poznámky zapisujú na papier spoločný pre skupinu.

   b. Učiteľ vyzve deti, aby si v skupine ešte raz ujasnili odpovede na otázky:

   - Prečo hrdina vznikol? Aby chránil koho/čo? Aké hodnoty chráni? Kde sú tieto hodnoty najviac ohrozené a ktoré priestory hrdina chráni prioritne? Ktorí ľudia sú najviac ohrození a koho hrdina chráni prioritne?
   - Ktoré jeho supervlastnosti sú potrebné na ochranu ľudí pred kyberšikanovaním?
   - Aké sú činy hrdinu? Ako to presne robí, že ľudí chráni?

     a. Učiteľ vyzve deti, aby v skupine uvažovali, čo konkrétne dokážu urobiť ony, aby ochránili rovesníkov pred kyberšikanovaním? V tejto časti úlohy môžu žiaci uvažovať, čo by mohli urobiť ako skupina alebo trieda, ale aj každý sám za seba ako jednotlivec.

     b. Keď majú chuť (a zvyšný čas do konca hodiny), môžu nakresliť svojho hrdinu.

4. **Prezentovanie skupinovej práce a vystavenie prác na nástenke**

5. **Reflexia**

   a. Čo všetko by mali superhrdinovia spraviť, aby chránili deti na internete?

   b. Čo z toho by žiaci dokázali spraviť aj sami, na čo nepotrebujú žiadne špeciálne schopnosti?

   c. Je superhrdinom aj niekto, kto pomôže ostatným prekonať ich strach?

   d. Môže byť každý zo žiakov superhrdinom a chrániť svojich kamarátov na internete?

Tip 1:

Učiteľ môže túto štruktúru hodiny zamerať na tému kyberšikanovanie/hate speech a zároveň na konkrétne online prostredie, napr. kyberšikanovanie/hate speech na sociálnych sieťach alebo v online hráčskych komunitách. Urobí tak prácu žiakov konkrétnejšou a cielenejšou.

V prípade zacielenia na konkrétne online prostredie je vhodné rozdeliť deti do skupín tak, aby jednotlivé skupiny dostali jednotlivé online prostredia. Zadanie by v tom prípade znelo: Aký by bol hrdina, ktorý by chránil vás a vašich rovesníkov

... pred utrpením z *kyberšikanovania na sociálnych sieťach*?
... pred utrpením z *kyberšikanovania v hráčskych komunitách*?

Tip 2:

Štruktúra tejto hodiny je vhodná na viacero variantov podľa témy, ktorú chce učiteľ so žiakmi prebrať. Formou hrdinstva sa dá prebrať téma kyberšikanovanie, hate speech, trolling, kyberkriminalita a online bezpečie.

Aktivita: Plagát a leták: Žiaci proti šikanovaniu

strata zábran na internete | kyberšikanovanie | hate speech | trolling

Vek: 10+

Trvanie: 2x 45 min. Aktivita pozostáva z dvoch častí:

1. Jedna časť je vypracovanie a obhájenie návrhu na propagačný materiál na výkres A4/A3 (45 min.).
2. Druhá časť je vypracovanie finálneho produktu žiakmi – z návrhov na výkresoch pomocou počítačov urobia elektronickú verziu produktu, ktorú si uložia vo forme JPEG/PDF a vytlačia. V prípade, že nie je v učebni/triede tlačiareň, učiteľ žiakom dodatočne pomôže vytlačiť ich dokumenty na inom zariadení.

Cieľ:

- Rozvíjanie schopnosti aktívne chrániť seba a iných pri ubližovaní.
- Aktivizovanie k pomoci, pripravenosť konať, keď sú žiaci svedkami ubližovania.
- Sumarizovanie, utvrdenie doterajších poznatkov a vlastných postojov v témach kyberšikanovanie, hate speech, trolling.
- Posilnenie individuálnej identity žiakov aj skupinovej identity triedy – ako žiakov starajúcich sa proaktívne o dobré vzťahy s rovesníkmi, o atmosféru triedy a kultúru školy.
- Žiaci vytvoria a uvidia reálne použiteľný výstup svojej práce, a tak naň môžu byť ešte viac hrdí a stotožnení s obsahom, ktorý vyjadrujú (identifikovanie sa s prosociálnymi hodnotami).
- Sekundárny cieľ – precvičenie si práce s grafickým editorom pomocou DT.

Náročnosť: stredná (náročnosť spočíva v logistike aktivity rozdelenej do viacerých fáz a nutnosti organizovať viac častí aktivity s odstupom času, t. j. viacerých vyučovacích hodín)

Pomôcky: papier a písacie pomôcky na poznámky, výkresy 2x A4 na leták, 2x A3 na plagát, farbičky a iné výtvarné pomôcky, počítače s internetom na prácu žiakov v skupinách

Vstupné požiadavky na realizáciu aktivity: učiteľ aj žiaci dostatočne rozumejú pojmom šikanovanie a kyberšikanovanie a poznajú základný postup, ako je možné ho riešiť; predošlé realizovanie niekoľkých aktivít na témy kyberšikanovanie, hate speech, trolling.

Tip: Touto aktivitou je vhodné uzatvárať cyklus lekcií na témy kyberšikanovanie, hate speech, trolling. Zaraďte teda aktivitu na úplný záver aktivít v daných témach.

Postup:

1. **Sumarizovanie a ocenenie**
   Učiteľ si so žiakmi pripomenú a sumarizujú, čo všetko už o daných témach v predošlých aktivitách zažili a na čo prišli. Osvedčilo sa, keď učiteľ pri sumarizovaní zaradí komplimenty a ocenenie konkrétnych prínosov doterajšej práce žiakov, nových poznatkov, a keď konkrétne slovne ocení aj žiakov, ktorí boli obzvlášť angažovaní v aktivitách. (Tip: učiteľ žiakov ocení už len tým, že si ich zapamätá a spomenie ich meno, ďalšiu extra odmenu to nevyžaduje.)

2. **Skupinová práca**
   Učiteľ rozdelí žiakov do skupín po cca 5 žiakov. Dve skupiny dostanú za úlohu navrhnúť leták, ďalšie dve skupiny dostanú za úlohu navrhnúť plagát. Plagát a leták budú obsahovať:

   a. názov (akoby išlo o nejakú kampaň) + motto vášho postoja k šikanovaniu,

   b. vlastnú žiacku definíciu (kyber) šikanovania,

   c. aké kroky žiaci považujú za najdôležitejšie pri predchádzaní a/alebo riešení (kyber) šikanovania,

   d. ak žiaci uznajú za vhodné, môžu zahrnúť stručný aktivizujúci odkaz pre rovesníkov,

   e. ak žiaci uznajú za vhodné, môžu zahrnúť infolinku, linky a miesta pomoci (na SR Linku detskej istoty, IP-čko, linka Nezábudka).

   Učiteľ upozorní žiakov: *Dôraz klaďte hlavne na motto (a) a na kroky, ako sa idete o prevenciu a riešenie šikanovania starať (c).*

   Učiteľ inštruuje žiakov, aby pracovali skupinovo, teda aby sa najprv medzi sebou rozprávali a dohodli sa na tom, čo presne bude obsahom letáka/plagátu. Učiteľ im ponúkne možnosť využiť najprv papiere na poznámky, ktoré majú rozdané v skupinách, a až následne budú koncept prepisovať a stvárňovať na výkres. Výkres už bude návrh vizuálu propagačného materiálu.

Tip:

Učiteľ žiakom zdôrazní, že je to dôležitá práca, lebo výsledný propagačný materiál bude slúžiť na prezentovanie žiackych vedomostí a postojov ohľadom šikanovania mladším žiakom vlastnej školy, prípadne (aj) žiakom iných škôl. Toto zdôraznenie môže prispieť k väčšej angažovanosti na aktivite. Bolo totiž potvrdené, že žiaci preferujú pracovať vo svojej neformálnej úlohe „expertov na jav" a v úlohe rovesníckeho vzdelávania.

3. Prezentovanie prác pred žiakmi ostatných skupín aj s vysvetlením, aké argumenty vybrali do svojich diel, a prečo ich pokladajú za najdôležitejšie.

4. **Vypracovanie elektronickej verzie letáka**
   Z návrhov na výkresoch žiaci pod vedením učiteľa pomocou digitálnych techológií (DT) urobia elektronickú verziu produktu, ktorú si uložia vo forme JPEG/PDF a vytlačia. V prípade, že nie je v učebni/triede tlačiareň, učiteľ žiakom dodatočne pomôže vytlačiť ich dokumenty na inom zariadení.
   - Žiaci pracujú v maximálne päťčlenných skupinách v triedach/učebniach vybavených počítačmi.
   - Môže ísť o predmet informatika, lebo žiaci sa budú učiť využívať určité programy DT pri vytváraní produktu. Učiteľ im môže aj výraznejšie pomáhať, v závislosti od veku a digitálnych zručností žiakov.

5. Každá skupina jeden z vytlačených výstupov podpíše na zadnej strane. Takýto produkt triedny učiteľ môže ukázať rodičom a oboznámiť ich o tom, na čom deti pracovali a k čomu dospeli. Žiaci tak môžu byť hrdí nielen na svoje dizajnérske zručnosti, ale hlavne na svoje postoje, ktoré práca predstavuje. Prenesenie odkazu za brány školy je v tejto aktivite dôležité. Rodiny sa o problematike môžu ďalej doma rozprávať.

Tip:

Výstupy v optimálnom prípade môžu byť prezentované v škole – na nástenkách, v žiackom časopise, na webe školy, v lokálnych médiách, v iných školách a prostrediach.

Variácia: Triedna/školská súťaž o najhodnotnejší plagát a leták.

Aktivita: Animália

Animované videá, v ktorých je hrdinom Aster, sprevádzajúci zvieratká na planétach galaxie rôznymi rizikami a spôsobmi, ako im čeliť, aby sa na nich mohli bezpečne hrať. Pre deti mladšieho školského veku slúžia na vzdelávanie o rizikách internetu, pričom forma je prispôsobená jazyku a uvažovaniu detí vo vývinovom štádiu. Rozprávky v závere využívajú minikvíz, ktorý hravou formou sumarizuje hlavnú tému a vedie deti k tomu, aby uvažovali a samy zaujali postoj. Vzhľadom na vek je užitočné pre deti poučný odkaz v závere vždy ešte pomenovať, a to sa v Animálii deje formou feedbacku na voľbu, ktorú si vybrali v minikvíze. Takto sa stávajú videá nielen peknými a pútavými, ale aj interaktívnymi a náučnými. Napriek tomu je najvhodnejšie materiály pozerať spoločne s deťmi a následne sa o téme spolu rozprávať, aby bolo možné poznatky vztiahnuť na život konkrétneho dieťaťa, na vzťahy so spolužiakmi, na online a offline zážitky.

PREHĽAD VŠETKÝCH ROZPRÁVOK:
Animália—https://bezpecnenanete.eset.com/sk/tag/animalia-8/

kyberšikanovanie | trolling | sociálne siete | selfies

kyberkriminalita | influenceri | zdieľanie fotografií

Vek: 7–10/11 rokov

Trvanie: flexibilne v závislosti od počtu prehraných videí a dĺžky diskusie

- krátke vzdelávacie rozprávky majú každá trvanie cca 1 – 2 min.

Náročnosť: nízka

Cieľ: Spoznávanie online rizík v konkrétnych situáciách, zvýšenie citlivosti na online riziká, aktivizovanie ku krokom pomoci.

Pomôcky: počítač s pripojením na internet, projektor, krátke vzdelávacie rozprávky – každá cca 1 – 2 min.

Navrhnutý postup uvedený nižšie (Úvodná diskusia, Učiteľ pustí film, Záverečná diskusia) je ideálne uplatniť na každé jedno video zvlášť, tak aby bolo možné sa dostatočne venovať posolstvám zobrazeným v jednotlivých videách a aby si ich žiaci vedeli dostatočne vztiahnuť na svoj vlastný život a konkrétne zručnosti. Je to oveľa efektívnejšie, ako pozrieť si 3 videá naraz a dať k tomu jednu spoločnú diskusiu na záver hodiny. Tým by sa dojmy, posolstvá z predošlých prezretých videí príliš zminimalizovali a prekryli by ich zážitky z neskoršie pozretých videí.

Ak teda chcete vyplniť videami Animália a diskusiami o nich celú vyučovaniu hodinu, v tom prípade si naplánujte napr. 3 rôzne špecifické riziká, o ktorých sa idete učiť, ku každému si pripravte prislúchajúce video a postupujte podľa uvedených krokov.

Neodporúčame „výučbu" pozeraním videí žiakmi bez úvodnej a záverečnej diskusie, ktorú pre deti moderuje učiteľ. V takom prípade sa totiž potenciál učenia zníži.

Postup:

1. **Úvodná diskusia**
   Učiteľ otvára krátku úvodnú diskusiu so žiakmi na tému súvisiacu s rizikom, o ktorom sa idú učiť, teda s rizikom, ktoré je vyjadrené v konkrétnom videu.

Tip:

Učiteľ zámerne vedie diskusiu k téme kamarátstva a nie o konkrétnych osobách. Učiteľ dbá na to, aby žiaci nežalovali a skupina neprešla do sťažovania sa na aktuálne vzťahové problémy v triede.

2. **Minikvíz Animália**
   Učiteľ pustí video a zastaví ho pri voľbe možností v minikvíze. Učiteľ vyzve deti, aby si pre seba zapísali správnu odpoveď a pouvažovali aj nad tým, prečo si vybrali práve tú možnosť.

3. **Diskusia**
   Diskusiu so žiakmi vedie učiteľ ešte predtým, ako si povedia, ktorá možnosť bola správna. Prečo by niektorí zvolili odpoveď ÁNO? Prečo by iní zvolili odpoveď NIE? Ak si nikto zo žiakov nezvolil odlišnú odpoveď a každý „hlasoval" rovnako, učiteľ vyzve žiakov, prečo by asi niekto, napríklad z inej školy mohol uvažovať nad druhou možnosťou.

4. **Vyhodnotenie minikvízu**
   Učiteľ pokračuje s videom prehrávaním odpovede, za ktorú hlasovala väčšina žiakov. Nechá žiakov reagovať na to, čo si vypočuli, a presvedčí sa, ako rozumejú zhrnutiu. Následne si prehrajú aj druhú možnosť interaktívneho príbehu a opäť o ňom chvíľu diskutujú.

5. **Diskusia a reflexia**
   Zažili žiaci podobnú situáciu ako zvieratká na planétach? Alebo sa niekedy ocitli v role Astera? Ako si v takom prípade poradili so situáciou? Ako im tento príbeh môže pomôcť v budúcnosti? Alebo budú vďaka príbehu vedieť oni pomôcť niekomu inému? Ako?

Aktivita: Dva brehy

cyberhate | kyberšikanovanie | diskriminácia a predsudky

Vek: 8 – 10 rokov

Trvanie: 30 min.

Náročnosť: nízka

Cieľ: podporiť toleranciu a spolupatričnosť žiakov v triede, prevencia šikanovania, predsudkov a netolerancie

Pomôcky: film zo série Ovce.sk: 3:06 min.: http://uk.sheeplive.eu/fairytales/opposite-bank-subtitles, počítač s internetom, projektor

Postup:

1. **Úvodná diskusia**
   Učiteľ otvorí úvodnú diskusiu so žiakmi na tému kamarátstva.
   - Kto je skutočný priateľ? Kto sú kamaráti? Je v tom rozdiel?
   - Aké majú žiaci nároky na kamarátov? Musia sa podobne obliekať a zaujímať sa o rovnaké veci? Môžu byť navzájom odlišní? Ak áno, v čom? Čo je pre žiakov dôležité, aby sa chceli s nimi kamarátiť?
   - Je dôležité len to, čo nám ten druhý ponúka alebo sú dôležité aj iné veci – napr. to, čo mu môžeme ukázať my, naučiť ho niečo?

Tip:

Učiteľ zámerne vedie diskusiu k téme kamarátstva a nie o konkrétnych osobách. Učiteľ dbá o to, aby žiaci nežalovali a skupina neprešla do sťažovania sa na aktuálne vzťahové problémy v triede.

2. **Učiteľ pustí** video

3. **Záverečná diskusia**
   - Ako sa na začiatku správali ovce voči ostatným lesným zvieratám?
   - Ako sa mohli cítiť lesné zvieratká?
   - Ako sa nakoniec preverili charaktery všetkých zvieratiek?
   - Ako to napokon dopadlo s kamarátstvami zvieratiek v lese?
   - Čo sa ovce naučili?
   - Všimli ste si vo svojom okolí správanie podobné tomu vo videu?
   - Ako by ste navrhli, aby to mohlo byť v kamarátstve medzi ľuďmi, medzi deťmi?
   - Čo môžete urobiť vy pre to, aby sa niektoré deti necítili osamotené a smutné?

Aktivita: Konflikt slobôd

Zdroj: No Hate Speech Movement, aktivita Clash of freedoms príručky Bookmarks str. 60 – 65.

Aktivita je simuláciou, ktorá zahŕňa dve komunity s odlišným pohľadom na slobodu prejavu, ktoré musia žiť spolu na jednom ostrove.

hate speech | nenávistné prejavy na internete | sloboda prejavu na internete | rasizmus a diskriminácia | demokracia

Vek: 14+

Trvanie: 90 min.

Cieľ:

- Odhaliť aspekty rozmanitosti kultúr a nenávistného vyjadrovania offline a online.
- Posúdiť, ako sloboda prejavu prispieva k fungovaniu demokratickej spoločnosti.
- Diskutovať o výhodách a nevýhodách slobody prejavu.
- Vyskúšať si vyjednávacie zručnosti.

Náročnosť: vysoká – aktivita má nároky na schopnosti učiteľov ako lektorov vedúcich aktivitu s povahou simulácie. Náročnejšie sú aj vstupné požiadavky zorientovanosti sa v pojmoch a súvislostiach občianskej spoločnosti: kultúra, ľudská práca, sloboda prejavu, rozmanitosť kultúr, zamestnateľnosť a pod.

Pomôcky: papier a písacie pomôcky na poznámky, výkresy, farbičky a iné výtvarné pomôcky, oddelený priestor na stretávanie sa dvoch komunít, výtlačky informácie o dvoch ostrovoch v počte exemplárov rovnému počtu žiakov, pričom list s informáciou o komunite Pastrikov potrebuje pre ⅓ žiakov a list s informáciou o komunite Ixpratov potrebuje pre 2/3 žiakov. Učiteľ vytlačí obe informácie o komunitách aj pre seba.

Pred aktivitou:

- Učiteľ si pripraví výtlačky informácie o dvoch ostrovoch: V závere kapitoly v časti PODKLADY.
- Učiteľ si pripraví výtlačky zadania problémov pre pracovné skupiny: V závere kapitoly v časti PODKLADY.

Je potrebné, aby bol učiteľ aspoň priemerne zorientovaný v problematike ľudských práv a slobôd, predsudkov a diskriminácie.

Optimálne vstupné požiadavky na žiakov: skúsenosť s pojmami z občianskej náuky a terminológiou života v spoločnosti. Vzhľadom na tieto požiadavky je aktivita vhodná najmä pre starších žiakov, napr. pre 8. – 9. ročník ZŠ a stredné školy.

Tip: Je vhodné, aby aktivitu viedli 2 učitelia (v ideálnom prípade) alebo je možné s každou skupinou realizovať prvú časť aktivity na delenej hodine a následne pokračovať na spoločnej hodine.

Postup:

1. Učiteľ žiakom vysvetlí, že aktivita pozostáva zo simulácie (vysvetlí aj to, čo je simulácia, že ide o hranie rolí) a vysvetlí stručne, že pôjde o napodobenie života dvoch komunít, obyvateľov Ixpratov a Pastrikov, s odlišnými kultúrami. *Komunity žijú na začiatku na samostatných ostrovoch, avšak po prírodnej katastrofe sa ich komunity stretnú na jednom ostrove.* Text opisujúci kultúry oboch komunít učiteľ zatiaľ nečíta, ale má ho vytlačený a pripravený pri sebe.
    1. Učiteľ žiakov rozdelí na dve komunity. Komunita Ixpratov by mala byť väčšia a mala by zahŕňať približne dve tretiny účastníkov. Zvyšná tretina skupiny vytvorí komunitu Pastrikov.
    2. Učiteľ žiakom ozrejmí, že prvá časť simulácie pozostáva z práce v oddelených skupinách. Obe komunity sa následne znova zídu po 20 minútach.

2. **Práca žiakov v 2 oddelených skupinách** *(15 min.)*

- Jedna zo skupín odíde do inej miestnosti. Učiteľ v každej zo skupín nahlas prečíta informáciu o danej komunite. Text je uvedený nižšie (pozri odsek nižšie NÁSLEDNE UČITELIA ŽIAKOM OBOCH SKUPÍN POSKYTNÚ TÚTO INFORMÁCIU).
- Následne učiteľ každému žiakovi rozdá výtlačok informácie o komunite.
- V každej skupine (oddelene v samostatných miestnostiach) jeden z učiteľov začne diskusiu so žiakmi otázkou: *Čo si myslíte o živote na vašom ostrove? Radi by ste na ňom ostali žiť?* Keď sa diskusia rozbehne, učiteľ pridá nasledujúce otázky:

KOMUNITA PASTRIKOV

- Aké sú vaše obavy z presťahovania sa na nový ostrov?

KOMUNITA IXPRATOV

- Aké sú vaše obavy z prijatia veľkého počtu prisťahovalcov, ktorí nevedia nič o živote na vašom ostrove, nepoznajú vašu kultúru a tradície?

NÁSLEDNE UČITELIA ŽIAKOM OBOCH SKUPÍN POSKYTNÚ TÚTO INFORMÁCIU:

Po uplynutí roka od presťahovania sa Pastrikov na ostrov Ixprat sa objavilo niekoľko problémov. Napätie medzi komunitami je citeľné a ľudia sa obávajú vážnych sociálnych nepokojov. Prezident vás vyzval, aby ste vytvorili skupinu, ktorá navrhne kroky na vyriešenie určitých problémov. Tie problémy vám predostrieme o malú chvíľu.

Na týchto problémoch a hľadaní riešenia budete pracovať v tímoch, ktoré obsahujú zástupcov oboch ostrovov. Pripravte sa na to, že oni síce majú iné postoje, ale obyvatelia oboch ostrovov chcú predísť vrcholeniu problémov, a preto sa snažia počúvať sa navzájom a spoločne dospieť k čo najlepším riešeniam pre všetkých.

3. *(5 – 10 min.)* Učitelia zhromaždia obe skupiny a vyzvú hovorcov skupín, aby obyvateľov svojich ostrovov predstavili a stručne uviedli, čo uznajú za vhodné. Nedovoľte, aby táto časť trvala viac ako 10 minút.

4. **Práca v 4 – 5 skupinách** *(15 min.)*
Učiteľ žiakov rozdelí na nové, menšie a zmiešané skupiny tak, aby každá pracovná skupina mala približne 2 pastrických a 4 ixpratských členov.

Každej skupine učiteľ rozdá jedno vytlačené zadanie problému (PODKLADY v závere kapitoly) tak, aby pracovali na rôznych problémoch. Ak je skupín viac (podľa počtu žiakov), niektoré skupiny budú mať rovnaký problém.

Učiteľ povie pracovným skupinám, že majú 15 minút, aby dospeli k rozhodnutiu o riešení problému.

Učiteľ vysvetlí, že každý návrh musí v pracovnej skupine prejsť hlasovaním a na podporu sa vyžaduje súhlas nadpolovičnej väčšiny členov. Pripomenie im, že ak sa nedohodnú, napätie na ostrove bude pokračovať! A to nikto nechce.

Tip:

5. Učiteľ vyzve žiakov, aby sa snažili nájsť riešenie problémov, diskutovali a zapisovali si poznámky. Pre dôslednejšie zameranie sa na online kontext môžu všetky pracovné skupiny dostať rovnaký problém (prvý v poradí, ktorý zahŕňa dimenziu online prostredia, je uvedený v texte ako PROBLÉM Č. 1, str. 57: Na internete sa objavila Kampaň za najlepší vyplazený pastrický jazyk, ktorá rýchlo ovládla internet.). Práca všetkých skupín na obdobnom probléme zároveň urýchli prezentácie výsledkov a záverečnú reflexiu.

6. **Učiteľ vyzve skupiny, aby predniesli svoje návrhy. Učiteľ si vyhradí 2 – 3 minúty na otázky a spätnú väzbu od ostatných skupín.**

7. **Záverečná reflexia**
   Učiteľ vyzve žiakov, aby vystúpili zo svojich rolí a ozrejmí, že nasledujúca reflexia ide z rolového cvičenia priniesť poznatky pre všetkých žiakov tak, aby ich obohatila do ich vlastných životov a vzájomných vzťahov. Teda, že už sa ďalej nebudú vracať k hraným roliam, ale budú hovoriť o ich vlastných názoroch a postrehoch. Preto by sa žiaci viac nemali vracať späť k debatám, ktoré prebiehali počas aktivity. Reflexiu vedie učiteľ s použitím napr. týchto otázok:
   - Ako ste sa cítili počas aktivity? Čo sa vám na nej páčilo a čo nie?
   - Aké jednoduché bolo pre vás zahrať svoju rolu a zostať v nej, keď sa všetci ostrovania stretli?
   - Bolo spravodlivé, že komunita Ixpratov mala právo veta na akýkoľvek návrh už len tým, že v každej pracovnej skupine tvorila väčšinu?
   - Ako môžeme zabezpečiť, aby názory a práva menšín boli spravodlivo zastúpené v reálnom živote?
   - Zmenila táto aktivita niektoré vaše názory? Ak áno, ktoré to boli? Prečo práve tieto?
   - Myslíte si, že aktivita mohla vyobrazovať dnešnú spoločnosť? Našli ste nejakú podobu?
   - Ako by sme mali vyriešiť problém s ľuďmi, ktorí slovne šíria netoleranciu, nenávisť a pre spoločnosť nebezpečné názory?

Tipy:

- Opis života na ostrovoch je zámerne dlhý preto, aby vtiahol účastníkov do mentality ich komunity. Účastníkom by sa mal podať skôr ako príbeh a nie ako informácia. Učiteľ informáciu pokojne prečíta celú vo forme, akú uvádzame, ale svojím rečníckym prejavom sa pokúsi žiakov vtiahnuť, a preto ju rozpráva čo najviac pútavo. Skupinu žiakov, ktorá dostane problém s internetovou kampaňou PROBLÉM Č. 1, str. 57: učiteľ môže požiadať, aby sa zamerali na online aspekt problému. Pozornosť žiakov upriami, popri návrhoch na offline riešenia, práve na návrhy riešení využívajúce digitálne technológie a internet.

- Učiteľ sa ešte pred prácou v skupinách (samotná simulácia) uistí, že účastníci porozumeli úlohám a časovým limitom. Samotnú prácu v skupinách ponechá učiteľ čo najviac v réžii žiakov a zasiahne do procesu len vtedy, keď vidí, že neporozumeli zadaniu alebo vidí, že skupina pri práci prichádza do konfliktov medzi žiakmi, ktoré by ohrozovali samotnú aktivitu. Vtedy upriami ich pozornosť na obsah práce.
- Účastníci môžu potrebovať podkladovú informáciu o slobode prejavu. Tú doplňte v prípade nutnosti a dostatku času.
- Ak nemáte dostatok priestoru na aktivitu, opisy života na ostrove môžete skrátiť a všetky pracovné skupiny môžu dostať rovnaký problém (prvý v poradí, ktorý zahŕňa dimenziu online prostredia).
- Pokiaľ ostane čas, učiteľ vyzve žiakov, aby pripravili odkaz, ktorý by chceli predostrieť druhej komunite, keď sa stretnú. Tento odkaz bude súčasťou predstavovania počas prvých 10 minút spoločného stretnutia.

Návrhy na ďalšiu prácu:

- Žiaci môžu preskúmať skupiny prisťahovalcov vo svojej krajine. Môžu zistiť, pre ktoré dôvody sa presťahovali a či si myslia, že spoločnosť dostatočne rešpektuje ich práva a názory. Opýtajte sa ich, ako sú vykreslení v offline a online médiách.
- Učiteľ môže navrhnúť pozvať reprezentanta vybraných skupín imigrantov do triedy/školy. Na organizovaní tohto pozvania učiteľ úzko spolupracuje so samotnými žiakmi (v závislosti od veku žiakov a deleguje aj časť práce pozývania hostí na žiakov).
- Pokiaľ vaša krajina nie je považovaná za cieľovú destináciu imigrantov, môže sa učiteľ so žiakmi pozrieť na to, ako sú vaši krajania vnímaní v štátoch, do ktorých sami emigrovali.

PODKLADY – **Ostrov Pastrikov**

Žijete na malom ostrove, ktorého hranice sú zatvorené. Nikdy predtým ste sa nestretli s tým, že by na váš malý ostrov prišli žiť prisťahovalci z iných krajín, iných ostrovov. Navštevuje vás iba niekoľko turistov. Vaša spoločnosť je pokojná a mierumilovná. Práve pokoj a mier majú vo vašej kultúre dôležité miesto a považujú sa za národné priority. V ústave máte dokonca článok, ktorý hovorí: „Každý by sa mal vyhýbať slovám a činom, ktoré by iným mohli ublížiť alebo ich poškodiť."

Tento článok ústavy je dôkladne monitorovaný a jeho porušenia sú prísne trestané. To sa však deje veľmi ojedinele, keďže namiesto porušenia sa ľudia radšej dohodnú. Nezhody sú pre Pastrikov bolestivé, a preto sa im vyhýbajú.

Vaša krajina sa považuje za demokraciu. Voľby sa konajú každý rok a takmer každý sa ich zúčastňuje. Zvolení sú skoro vždy tí istí kandidáti, keďže na ostrove chýba diskusia o alternatívach súčasnej politiky.

Vo všeobecnosti sa pri rozhovoroch, verejných vyhláseniach a dokonca ani v médiách nikto neodchyľuje od všeobecne prijateľných názorov v spoločnosti. Nikoho to netrápi, ako keby väčšina už zabudla alebo si ani nevie predstaviť, že sa veci dajú robiť aj inak. Spravodajstvo neprináša novinky z iných častí sveta, v knižniciach nie je zahraničná literatúra. Spoločnosť sa takmer nemení, pretože zmena vždy bola dôvodom na znepokojenie.

Ľudia si počas rokov všimli, že tvar pobrežia sa zmenil. Hladina mora rástla a viaceré časti krajiny, ktoré boli obývané, sú dnes už zaplavené. Najskôr tomu nikto neprikladal význam, keďže ostrov poskytoval dostatok pôdy pre všetkých a rodiny z pobrežia sa presunuli do vnútrozemia. V posledných rokoch sa však problém stal akútnym. Keď ľudia začali prejavovať svoje znepokojenie, vláda reagovala zákazom.

Život išiel pokojne, nekonfliktne a predvídateľne ďalej. Až do jedného dňa, keď bol ostrov zasiahnutý hurikánom.

Budovy boli zničené, mnoho obyvateľov zahynulo a väčšina územia bola zaplavená. Keď vlna ustúpila, iba zlomok úrody prežil nápor slanej vody. Takmer celá infraštruktúra ostrova bola zničená. Jedlo sa stalo vzácnym statkom, zdravotných pomôcok nebol dostatok. Infekcie a choroby sa začali šíriť, ostrov sa poddal chaosu. Ľudia sa dokonca začali hádať o tom, čo majú urobiť!

Keď sa zdalo, že posledná nádej je stratená, v správe zo susedného ostrova Ixprat vláda vyjadrila úprimné znepokojenie zo situácie Pastrikov a ponúkla prijať všetkých, ktorí sa rozhodnú presťahovať na ostrov Ixprat.

Vy ste medzi Pastrikmi, ktorí sa rozhodli ponuku prijať.

PODKLADY – **Ostrov IXPRAT**

Žijete na ostrove Ixprat, ktorý sa nachádza v Tichom oceáne na jednej z tradičných obchodných ciest. Váš ostrov sa vždy spoliehal na zahraničný obchod a udržiaval diplomatické styky s inými krajinami. Už celé stáročia presadzujete politiku otvorených hraníc. To znamenalo, že cestovatelia aj imigranti z mnohých štátov sa stali neoddeliteľnou súčasťou života na ostrove. Výsledkom je rôznorodá spoločnosť s mixom názorov, presvedčení a kultúrnych zvyklostí.

Vaša národná kultúra túto diverzitu prijala: ľudia prejavujú záujem o nové spôsoby, iné názory a odlišné ideológie. Pri tomto stupni rôznorodosti kultúr je samozrejmé, že nie každá myšlienka je prijateľná pre všetkých.

Nezhody a konflikty sú bežnou súčasťou života na ostrove. Takmer každé stretnutie dvoch ľudí vyústi do konfliktu myšlienok, presvedčení a názorov. Nezhody sa považujú za národný šport, každé stretnutie už tradične musí obsahovať spor. Z tohto dôvodu v krajine neexistuje zákon, ktorý by obmedzoval, čo môže jeden človek alebo skupina osôb povedať o inej. Niektorí ľudia hovoria strašné veci. Niekedy to dokonca vyústi do strašných vecí, ktoré niekto skutočne spraví. Skutky sú síce už postihovateľné zákonom, samotné slová však nie.

Život na Ixprate je zaujímavý, vyzývavý a neustále sa meniaci. Vážite si bohatstvo vašej kultúry a slobodu povedať, čokoľvek si myslíte. Viete, že nekonečné nezhody a hádky nie vždy vedú ku šťastiu. Pravdupovediac, často vás rozpory unavujú a niekedy aj bolia. Nie je jednoduché počúvať ľudí, ako hovoria veci, s ktorými absolútne nesúhlasíte, nieto ešte veci, ktoré považujete vyslovene za kruté. Vidíte, že niektoré vrstvy vašej spoločnosti sú častejšie obeťami netolerantných a krutých narážok ostatných. Aj napriek tomu ste presvedčený, že nikto by nemal prestať vyjadrovať svoje presvedčenie.

V jeden veterný deň na váš ostrov dorazila správa o silnom hurikáne, ktorý zasiahol neďaleký z ostrovov v Pacifiku. O tomto ostrove viete veľmi málo, pretože jeho populácia bola vždy utiahnutá a uzavretá. Počuli ste dohady, že domorodci sú hlúpi a spiatočnícki, ale v skutočnosti ste ich nikdy nestretli, keďže ostrov prijíma iba niekoľko turistov ročne.

Vláda oznámila, že ostrov Pastrik utrpel ťažké škody v dôsledku hurikánu a väčšina zachránených obyvateľov sa bude musieť presťahovať na Ixprat. To bude znamenať zmeny aj pre komunitu Ixpratu. Pracovné miesta sa budú musieť zdieľať a zo začiatku zrejme nebude dostatok ubytovacích kapacít pre všetkých.

PODKLADY:

Zadanie problémov pre pracovné skupiny

PROBLÉM Č. 1:
Na internete sa objavila Kampaň za najlepší vyplazený pastrický jazyk, ktorá rýchlo ovládla internet.

STRÁNKA KAMPANE OBSAHUJE SLOGANY:

- Chňapni jazyk pastrického hlupáka! Myslíš, že pritom zapiští?
- Žiadny jazyk, žiadny mozog.
- Nájdi jazyk, vyhraj smartfón!

Súčasťou kampane je výzva/súťaž: Súťažiaci majú nahrať na stránku fotky pastrických jazykov.

Galéria jazykov obsahuje fotky a videá násilím otvorených úst Pastrikov, ktorým hráči svietia baterkou na jazyk, pózujú s teleskopmi alebo im tlačia prst do úst a pod.

Popularita kampane rastie a množí sa aj počet incidentov v uliciach. Komunita Pastrikov odpovedala vyhlásením, že sa odmietajú dať vtiahnuť do ponižujúcich rozhovorov s ľuďmi, ktorých nerešpektujú.

PROBLÉM Č. 2:
Skupina ixpratských chlapcov z ulice pokrikovala na mladé dievča z pastrickej komunity. Nazvali ju „tlstým červom" a „špinou". Vtipkovali, že nemá ani jazyk a chýba jej mozog v hlave. Dievča sa cítilo deprimovane, dva týždne nevyšlo z domu a s nikým sa nerozpráva. Už tretí deň neje. Rodičia sú na pokraji zúfalstva.

PROBLÉM Č. 3:
Po 10 rokoch, odkedy prišli Pastrici na ostrov Ixprat, boli vyhodnotené dôležité ukazovatele toho, ako sa im darí začleniť do spoločnosti. Ukázalo sa, že nezamestnanosť Pastrikov je výrazne vyššia ako u pôvodných obyvateľov Ixpratu. Pastrikovia nemajú zastúpenie v parlamente a nezastávajú takmer žiadne úradné funkcie. Výrazne horšie sú na tom aj v ďalších sociálnych faktoroch, napríklad zažívajú viac stresu, častejšie trpia duševnými chorobami, majú nižšiu úroveň vzdelania a vyššiu mieru kriminality. Vo všetkých zisťovaných faktoroch Pastrikovia zaostávajú za populačným priemerom. Spoločenské nálady sú voči Pastrikom vyslovene negatívne – nemajú ich radi a konflikty „visia vo vzduchu".

Aktivita: Klavír

sociálne siete | odolnosť a psychohygiena v používaní internetu | online závislosti | strach z vynechania (FOMO)

Vek: 8+

Trvanie: 45 min.

Cieľ:

- Zlepšiť sebapoznanie žiakov ako prevencia online závislosti, strachu z vynechania a tlaku na výkon.
- Zvýšiť schopnosť žiakov udržiavať si vyváženosť medzi online a offline aktivitami.

Náročnosť: nízka

Pomôcky: papier a písacie pomôcky na poznámky, výkresy, výtvarné pomôcky, vytlačené hárky znázorňujúce schematicky klávesy klavíra

Pred aktivitou: Učiteľ si pripraví hárky (pre každého žiaka) znázorňujúce klávesy klavíra (PODKLADY v závere kapitoly). Ide o jednoduchý nákres s políčkami bielej a čiernej farby, podobne ako je to na klavíri.

Spokojný život je ako hudba – je vecou dobre ladených tónov, na vylúdenie ktorých potrebujeme viaceré klávesy (pokiaľ ide o klavír). S tromi klávesami na klavíri by človek toho veľa nezahral, bol by značne limitovaný. Rovnako je dôležité vedieť, prečo kladiem prst na ktorý kláves, akú hudbu z toho chcem vylúdiť.

Postup:

1. **Úvod**

   UČITEĽ UVEDIE AKTIVITU: KAŽDÝ ROBÍME V ŽIVOTE:

   a. to, čo potrebujeme alebo musíme – to sú naše povinnosti/potreby; napr. domáce úlohy, vynášať smeti,

   b. to, čo nás napĺňa radosťou, tešíme sa z toho, umožňuje nám to sebarozvoj a oddych. Tieto aktivity, z ktorých sa tešíme, môžu byť

   c. náročnejšie a dynamickejšie – spokojnosťou nás napĺňajú aktivity, ktoré sú bláznivé, vzrušujúce, vzbudzujú zvedavosť, sú napínavé, veselé, rýchle, je v nich veľa zábavy, smiechu, pohybu, rozhovorov, stretnutí ako napr.: krúžok, športy, videohry, návštevy u kamarátov, párty, iné aktivity s rovesníkmi,

   d. pomalšie – spokojnosťou nás napĺňajú aj také aktivity, ktoré umožnia „dobiť baterky", dobre si oddýchnuť od mnohých podnetov, ktorými sme denne obklopení – aktivity, ktoré sú pomalšie, pokojnejšie a ktoré nám umožnia sa zregenerovať a oddýchnuť si, napr. hra s domácim zvieratkom, domáce leňošenie, spánok, kreslenie, vaňa a pod.

2. Učiteľ pri každej kategórii aktivít zapája a vyvoláva žiakov, aby hovorili príklady aktivít z ich života.

3. Učiteľ inštruuje žiakov, aby samostatne, každý na svojom mieste do vlastného hárka, pracovali s 3 kategóriami kláves, teda 3 kategóriami aktivít: 1. povinnosti, 2. voľnočasové aktivity dynamické, 3. voľnočasové aktivity pomalšie. Každej kategórii majú žiaci priradiť jednu farbičku, ktorou vyfarbia niekoľko kláves na rozdaných hárkoch znázorňujúcich klavír. *„Do každého klávesu nakresleného klavíra vpíšte aktivitu, ktorú v živote robíte, lebo ‚musíte', ale aj tie aktivity, ktoré potrebujete, aby ste sa cítili šťastní."*

Tip:

- Učiteľ vedie deti k tomu, aby vpisovali do klávesov konkrétne aktivity, teda nie šport, ale čo presne ony rady robia spomedzi športov – behanie, atletika, plávanie, futbal atď.
- Učiteľ sa postará o to, aby deti rovnako konkrétne označovali online aj offline aktivity a aby ich odlišovali, t. j. četovanie s kamarátkou, stretnutia v prírode s kamarátmi.

4. **Výraznou fixkou obtiahnite tie klávesy (aktivity), ktoré prebiehajú online.**

5. **Diskusia:**
   - Aký pomer rôznych druhov aktivít majú žiaci vo svojich hárkoch? Sú s tým spokojní?
   - Je to takto zdravé?
   - Keby to chceli zmeniť, tak v akom smere? Čoho by tam mohlo byť viac a čoho menej?
   - Otázky do diskusie pre tínedžerov:

     Je v rukách každého z nás, akú melódiu života každý jeden deň hráme práve tým, ktorými aktivitami a činnosťami naplníme deň. Hrajme si vlastnú melódiu, ktorá bude znieť dobre nám aj našim blízkym, takú, na ktorú môžeme byť hrdí.
   - V tom, do akých aktivít sa pohrúžime alebo po nich túžime, nás ovplyvňujú naši blízki – rodina, priatelia, médiá, influenceri, news feed na sociálnych sieťach.
   - Do akej miery je dobre sa tým nechať ovplyvniť? Asi by ste chceli sami tvoriť melódiu vlastného života podľa vás samých a podľa toho, čo skutočne chcete a potrebujete, a nie podľa toho, čo je prezentované v médiách.

Reflexia:
Aké nové uvedomenia žiakom aktivita priniesla? Zmenia žiaci niečo zo zloženia svojich aktivít? Čo konkrétne a ako to zariadia, ako si na to vytvoria čas?

Motto aktivity je možné napísať na tabuľu alebo aspoň povedať si na záver:

Je v rukách každého z nás, akú melódiu života hráme – robíme to práve tým, že si vyberáme, ktorými aktivitami a činnosťami naplníme deň.

Obmena aktivity Klavír:
Pizza výrezy. *Nakresli si vlastný koláčový diagram podľa toho, čomu venuješ vo svojom voľnom čase aký veľký diel tvojej pozornosti. Si s tým spokojný? Keby bol tento diagram, povedzme, pizza, je tam všetkých príchutí tak akurát? Nechýba tam niečo?*

PODKLADY – **klavír**

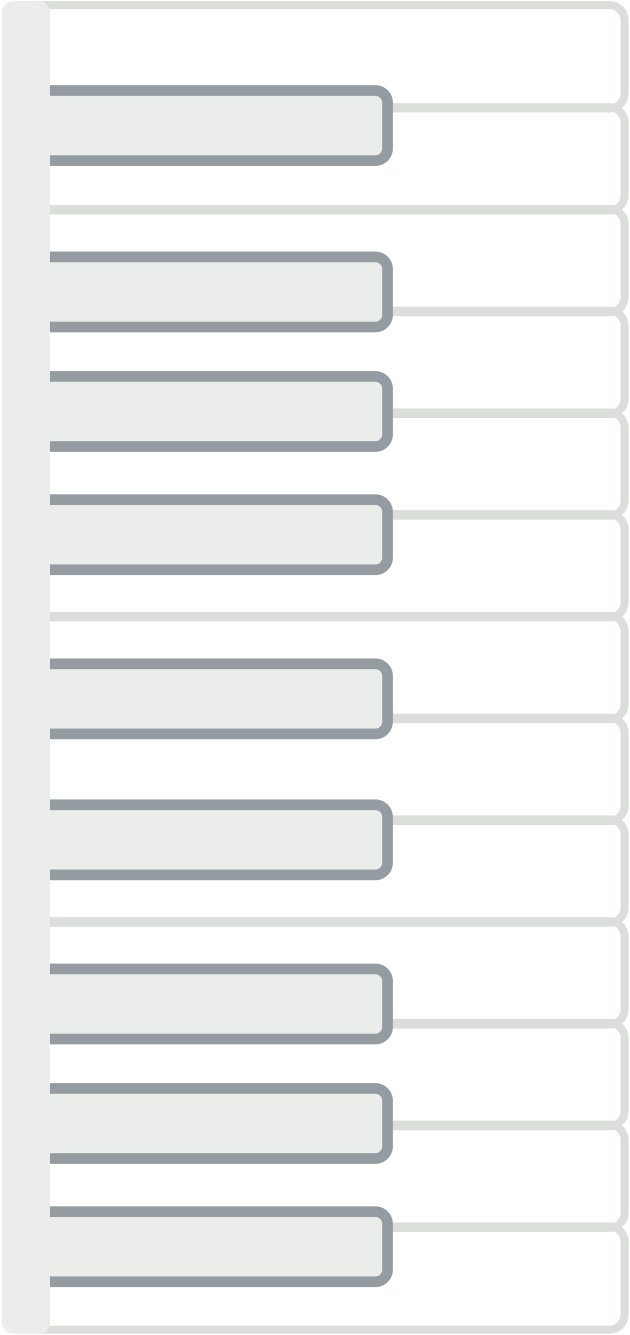

Aktivita: Koho vidím a koho nevidím, keď prispievam

sociálne siete | zodpovedné používanie internetu | zodpovedné zdieľanie na sociálnych sieťach

Vek: 10+

Trvanie: 30 min.

Cieľ: Zlepšiť zručnosti a zvýšiť povedomie o bezpečnom a zodpovednom zdieľaní v prostredí sociálnych sietí.

Náročnosť: nízka

Pomôcky: papiere a písacie pomôcky na poznámky

Postup:

1. **Samostatná práca**

Učiteľ žiakov dopredu upozorní, že nebudú musieť prezradiť mená tých kamarátov a priateľov, ktorých si vpísali do zoznamov na papier. Nebudú síce prezentovať konkrétne mená, ale budú prezentovať postrehy, na ktoré prišli pri tomto cvičení, a je dôležité, aby len pre účel tejto úlohy vpísali na papier aj konkrétne mená alebo aspoň iniciálky mien.

2. **Učiteľ so žiakmi vopred dohodne jasné pravidlá**
   - Nikto neprezradí nahlas mená vo svojom zozname a všetci žiaci pristupujú k tejto aktivite diskrétne.
   - Žiaci pred koncom aktivity roztrhajú papieriky a vyhodia drobné útržky (Učiteľ tak predíde tomu, aby sa nedopatrením v triede šíril zoznam popularity a nepopularity spolužiakov a predišlo sa konfliktom.). Nie je vhodné, aby zoznamy zozbieral učiteľ, keďže ide o citlivé informácie.

3. **Inštrukcie**
   - **a.** Na chvíľu si zatvor oči a predstav si toho človeka spomedzi tvojich FB priateľov, ktorý ti obvykle ako prvý príde v mysli na um, keď sa chystáš zdieľať príspevky. Kto je ten, kto si najviac želáš, aby si ich čítal? Napíš na papier jeho meno, stačí aj krstné meno alebo iniciály.
   - **b.** Predstav si ďalších 10 ľudí spomedzi tvojich FB priateľov, pre ktorých si myslíš, že sú tvoje príspevky zaujímavé, alebo by si chcel, aby boli. Napíš tieto mená.
   - **c.** Teraz si predstav toho, kto je najvzdialenejší a najmenej zaujímavý človek v tvojich FB priateľoch. Napíš jeho meno.
   - **d.** Predstav si ďalších 10 takýchto pre teba menej dôležitých ľudí spomedzi tvojich FB priateľov. Napíš ich mená.
   - **e.** Pozri si svoju aktivitu na profile za posledné obdobie. Tí, ktorí nepíšu príspevky, nech si predstavia, čo by zdieľali s druhými, keby čisto hypoteticky zdieľali aj obsahy. Žiaci si tiež môžu predstaviť blog.
     - Porovnaj svoje príspevky s tým, ako je asi vhodné ich zdieľať s jednotlivými členmi v tvojom napísanom zozname.
     - Ako sa to zhoduje s tvojimi nastaveniami viditeľnosti príspevkov, keď si ich publikoval/-a? Je to v poriadku?

4. **Diskusia: Učiteľ žiakom opäť pripomenie, že nebudú hovoriť žiadne z mien v ich spísaných zoznamoch.**
   Obvykle má človek len niekoľko blízkych ľudí, s ktorými mu je prirodzené zdieľať svoje myšlienky a zážitky. Aj spomedzi týchto pár ľudí je to obvykle jeden, ktorý nám napadne ako prvý a komu akoby príspevok smerujeme. V rýchlosti každodennosti a pod vplyvom situačnej nálady zabúdame na to, že príspevky nezdieľame len s ním/nimi, ale s desiatkami a stovkami ďalších ľudí. Je to prirodzené. Treba tomu prispôsobiť nastavenie súkromia príspevkov alebo byť veľmi obozretný v tom, že si pred zverejnením príspevkov prehrá človek pred očami aj tých najmenej relevantných vzdialených priateľov. Je v poriadku, aby to videli aj oni? Majú to vidieť? Možno je rozdiel v tom, aký typ príspevkov majú vidieť všetci a aký typ príspevkov len tí, ktorým sú venované najviac? Ani pri tom netreba zabúdať, že všetko, čo je zdieľané na internete, tam zostáva aj po zmazaní.

5. **Reflexia**
   Učiteľ sa zaujíma o to, čo si deti pri tomto cvičení uvedomili. Zmenia niečo vo svojich návykoch pri používaní sociálnych médií?

Aktivita: Súboj sociálnych sietí

sociálne siete | zodpovedné používanie internetu | zodpovedné zdieľanie na sociálnych sieťach | kyberbezpečnosť

Vek: 10+

Duration: 45 min.

Cieľ: Zlepšiť zručnosti a zvýšiť povedomie o bezpečnom a zodpovednom používaní sociálnych sietí.

Náročnosť: stredná

Pomôcky: papiere a písacie pomôcky na poznámky, zelené a červené papiere alebo post-ity podobných farieb, viacero kusov nožníc, lepidlo (min. 2 ks)

Príprava učiteľa pred aktivitou:

- Učiteľ si pripraví flipchartové papiere alebo výkresy A2 zvislými čiarami fixou rozdelené na tretiny.
- Učiteľ si pripraví kartičky s nápisom konkrétnych sociálnych sietí – môžu to byť tabuľky na paličke alebo len veľké menovky.

Postup:

1. Učiteľ vytvorí párny počet skupín žiakov a každú nechá vylosovať jednu z (medzi deťmi) obľúbených sociálnych sietí.

2. Učiteľ vytvorí dvojice tímov, aby mohli stáť proti sebe napr.: Facebook vs Twitter alebo Snapchat vs Instagram. Keď tímy poznajú svojho súpera, vyzve žiakov v skupinách (tímoch) pripraviť si argumenty: čím je typická ich sociálna sieť, aké sú jej nastavenia bezpečia, čo umožňuje, prečo je tá ich sociálna sieť lepšia ako súperova, a aké sú nevýhody a riziká sociálnej siete tímu súperov.

3. Skupinová práca. Učiteľ vyzve žiakov v ich tíme vytvoriť originálnu ilustráciu pre ich soc. sieť do strednej tretiny flipchartového papiera. Ostatné dve tretiny zostávajú prázdne, pripravené na súboj. Na ľavú stranu budú žiaci neskôr cez súboj nalepovať na zelených kartičkách jeden po druhom argumenty vlastného PR. Učiteľ deťom povie, že do zvyšnej tretiny napravo bude súperiaci tím vlepovať na červených kartičkách argumenty proti, preto nech sa snažia nájsť čo najviac výhod.
   - Deti si vopred v tíme pripravia na červené kartičky argumenty proti súperovi, tých nech sa snažia nájsť tiež čo najviac, lebo rozhodovať bude výsledné skóre. Výsledné skóre sa určí cez počet zelených mínus počet červených kartičiek na ich plagáte. Papiere pripevnite na stenu alebo na tabuľu tak, aby bolo okolo nich veľa priestoru.

4. Pred triedou sa zahrá súboj. Pred svojimi plagátmi (nalepenými dočasne napr. vedľa seba na jednej stene triedy) zhromaždia žiaci dvojice súperiacich tímov. Pri plagátoch stojí celá skupina, nielen „hovorcovia". V predstavovaní argumentov sa striedajú všetci členovia tímov súperiacich skupín a zároveň sa striedajú s členmi súperiaceho tímu predostierajúcimi ich argumenty (postup typický pre takýto druh súboja).
   - Deti, ktoré práve nesúperili (ak boli dve alebo 3 dvojice súperiacich tímov), sa počas súboja stanú rozhodcami. Budú schvaľovať, či je proti/argument relevantný alebo je to niečo opakujúce sa, scestné a pod. Nalepené môžu byť len argumenty, na ktorých sa trieda zhodne, že prichádzajú do úvahy. Reflexia a diskusia sa týkajú najmä negatív, argumentov proti.

Napríklad: *člen FB tímu povie nahlas najväčší benefit FB, vlepí ho do vlastného flipchartového papiera. Následne povie nahlas (pokojne aj vtipne) argument proti súperovi (proti Snapchatu) a vlepí ho do papiera súpera. Nasleduje člen Snapchatu, ktorý povie nahlas najväčší benefit Snapchatu, vlepí ho do vlastného flipchartového papiera a následne povie nahlas argument proti súperovi, vlepí ho do súperovho flipchartového papiera. Tak pokračujú až do vyčerpania argumentov a na záver nech oba tímy „zahrajú" fiktívnu tímovú selfie (čo najvtipnejšiu) – bez fotenia, len telom, prípadne nech sa v triede tímy aj odfotia. Tímové selfie môžu byť vystavené aj s plagátmi na triednej nástenke.*

Aktivita: Nauč svoju babku používať Facebook

sociálne siete | zodpovedné používanie internetu | zodpovedné zdieľanie na sociálnych sieťach | kyberbezpečnosť

Vek: 11+

Trvanie: 45 min.

Cieľ: Zlepšiť zručnosti a zvýšiť povedomie o bezpečnom a zodpovednom používaní sociálnych sietí, podporenie pocitu vlastnej zodpovednosti v online priestore, generačné zbližovanie

Náročnosť: nízka

Pomôcky: papiere a písacie pomôcky na poznámky, výkres A3/A2 (toľko kusov, koľko skupín bude vytvorených zo žiakov, cca 4 – 5), fixky, pastelky, zvýrazňovače, prístup k internetu (počítačová učebňa alebo povolené používanie smartfónov žiakmi počas trvania aktivity)

Pred aktivitou: Učiteľ sa oboznámi so sociálnymi sieťami Facebook, Snapchat, Instagram. Na úvod môže učiteľ zhrnúť niektoré z rizík používania Facebooku, ktoré súvisia s nedbanlivým nastavením súkromia a spravovania zoznamu priateľov, príspevkov, označovania menoviek a pod. Učiteľ môže tiež nájsť medializovaný príklad zneužitia profilu sociálnej siete, z dôvodov jeho nezodpovedného používania, alebo pripraví vlastný príklad z jeho/jej okolia.

Postup:

1. **Učiteľ predstaví aktivitu:**
   „Predstavte si, že vaša babka, ktorá odchádza do dôchodku a už dopredu jej je smutno za jej kolegami, si plánuje, napriek predošlému nezáujmu o sociálne siete, teraz založiť profil a byť so všetkými v kontakte. Rovnako sa teší, že bude v kontakte s rodinou. Nebude sa cítiť tak osamelo a môže sa venovať tomu, čo ju baví – politike a zaujímavostiam zo sveta. Je v tom úplný nováčik a vy ju potrebujete vybaviť jednoduchým návodom. Pre ňu a jej podobných nováčikov pripravte zoznam 15 najdôležitejších pravidiel pri nastavení nového profilu a jeho ďalšom používaní. Nechcete predsa, aby sa vaša babka dostala do problémov a je očividné, že v niektorých veciach sa skrátka nevyzná tak ako vy."

2. **Skupinová práca**
   Cca 5 žiaci v skupinách diskutujú o tom, aké riziká existujú v používaní sociálnej siete a na čo si treba dávať pozor. Učiteľ žiakov upozorní, aby nezabudli, že im sa možno niektoré veci v používaní sociálnych médií zdajú byť samozrejmé, lebo sú skúsení, ale teraz je ich úlohou niečo naučiť úplného začiatočníka, a preto sa teraz v mysli potrebujú vrátiť niekoľko krokov späť k tým najzákladnejším pravidlám. Učiteľ vyzve žiakov, aby diskutovali a zapisovali si v skupine riziká a pravidlá, ako ich „ošetriť". Žiaci cca 15 min. diskutujú a spisujú dôležité body najprv na pomocné papiere, aby mohli následne zvažovať dôležitosť jednotlivých bodov. Na tejto hodine bude povolené používať pri príprave smartfóny. Učiteľ facilituje prácu v skupinách.

3. Následne žiaci vypracujú návod na použitie so zohľadnením postupnosti i dôležitosti krokov na výkres A3/A2.

4. **Prezentovanie prác pred triedou + diskusia**

5. **Reflexia**

Tip:
Učiteľ môže uvažovať spoločne so žiakmi: „Komu by sa pravidlá mohli ešte zísť? – Bolo by dobre ich odprezentovať napr. mladším žiakom na škole a urobiť s nimi workshop?"

Tip:
Návrh na ďalšiu možnú aktivitu – tentoraz vedenú samotnými žiakmi – jej možné uskutočnenie v štýle rovesníckeho vzdelávania pod dohľadom učiteľa.

Variácie: Aktivitu je možné urobiť na používanie rôznych sociálnych sietí. Je možné dať každej skupine za úlohu urobiť návod pre inú soc. sieť a následne svoje prezentovať ostatným spôsobom, ako ich vzdelávali – predvedú čo najdôslednejšie pripravený tutoriál spolu s prezentovaním plagáta.

Doplňujúce otázky k diskusiám so žiakmi na tému sociálne siete

- Ktoré sociálne siete používate a prečo?
- Približne s koľkými priateľmi na tej-ktorej sieti pravidelne komunikujete? S koľkými z nich sa poznáte aj offline?
- Čie príspevky najviac podnecujú vaše myslenie?
- Kto vás na FB najviac inšpiruje a k čomu? Ste s tým spokojní/-é? Chcete tieto aspekty v sebe skutočne rozvíjať, je to pre vás dobré?
- Čie príspevky vám dokážu zlepšiť náladu, bavia vás?
- Kto na FB vám pomáha pozrieť sa na vaše vlastné názory a znovu ich prehodnotiť?
- Ako sa cítite, keď s vami niekto nesúhlasí? Potrebujete, aby s vami všetci súhlasili?
- Súvisí nejako vytváranie sociálnych bublín a radikalizácia na internete? (pre staršie deti)
- S koľkými priateľmi si žiak má skutočne čo povedať a s ktorými by rád trávil čas mimo počítača?
- Na koho sa môže obrátiť, keď by ho/ju niečo trápilo?
- Je v poriadku zdieľať so všetkými všetko to, čím dieťa prispieva na sociálne siete? Kto by mal čo vidieť? Prečo?

Aktivita: Influenceri

sociálne siete | influenceri

Vek: 11+

Trvanie: 45 min.

Cieľ: Zlepšiť kritické uvažovanie o médiách a posilniť schopnosť zhodnotiť vplyv médií a influencerov na správanie žiakov.

Náročnosť: nízka

Pomôcky: papiere a písacie pomôcky na poznámky

Pred aktivitou: Učiteľ si urobí aspoň malý prehľad v tom, kto spomedzi súčasných influencerov je populárny v očiach tínedžerov.

Postup:

1. **Samostatná práca**
   Deti si vyberú pre nich inšpiratívnu osobu, ktorá ich obohatila vlastným príkladom k niečomu, čo si cenia vo vlastnom živote. Učiteľ cielene vedie žiakov k tomu, že to môže byť aj inšpiratívna osoba z ich vlastného života, spomedzi blízkych (dedko, bratranec, dobrý priateľ), rovnako tak aj nejakú významnú osobnosť (športovec, vedec, umelec, hudobník).
   - *Čo konkrétne v ich vlastnom živote im táto inšpirácia pomohla rozvinúť, podporiť, vyriešiť?*
   - Učiteľ vyzve dobrovoľníkov, aby zdieľali nahlas ich životné inšpirácie.

2. **Učiteľ moderuje diskusiu „online influenceri ako inšpirácia". Sú pre žiakov v podobnom zmysle dôležití aj súčasní online influenceri?**
   - *Sledovať influencerov môže byť dobrý relax, okrem toho niektorí influenceri vedia povedať veľa zaujímavostí a postrehov.*
   - *Obohatili vás niečím hodnotným do života aj online influenceri?*
   - *Pomohli vám niečo vo vašom živote rozvinúť? Ak áno, čo konkrétne?*

3. **Už sa žiakom niekedy stalo, že im pomohli rady influencerov, keď zažívali niečo ťažké v ich vlastnom živote?**
   - *Zažili deti, že by im pomohlo niečo, čo hovorili alebo písali niektorí z influencerov, keď sa cítili zle?*
   - *Rozprávali sa o ťažkostiach aj s niekým iným?*

4. **V diskusii s deťmi má učiteľ zdôrazniť aj to, že:**
   - konkrétne rady od obľúbeného influencera môžu byť inšpiráciou, avšak to, že sa osvedčili jemu/jej, neznamená to, že musia vyhovovať každému
   - problémy je dobré prekonzultovať aj s dospelými – s rodičmi, učiteľmi, s lekárom či vyhľadať inú odbornú pomoc, aby nevznikol hlbší problém

5. **Reflexia**
   - Uvedomili si žiaci niečo nové ohľadom toho, kto ich inšpiruje a má na nich vplyv?
   - Akú rolu v tom zohrávajú online influenceri? Akú rolu chcú, aby influenceri v ich živote zaujímali – tí offline a tí online?

Aktivita: Ako si vybrať influencera?

sociálne siete | influenceri | kritické uvažovanie o médiách

Vek: 11+

Trvanie: 45 min.

Cieľ: Zlepšiť kritické uvažovanie o médiách a posilniť schopnosť zhodnotiť vplyv médií a influencerov na správanie žiakov.

Náročnosť: nízka

Pomôcky: papiere a písacie pomôcky na poznámky

Postup:

1. **Otvorenie témy:**
   O influencerstve sa viac rozpráva od prieniku sociálnych sietí do spoločnosti. Avšak vždy tu bolo v nejakej podobe. Aj bez internetu.

2. **Samostatná práca**
   Učiteľ vyzve žiakov, aby si zapisovali odpovede na pomocné papiere s tým, že zdieľať odpovede s ostatnými bude dobrovoľné, a tak môžu byť úplne úprimní.
   - *Kto z najbližšieho okolia je pre vás inšpiráciou? Čím konkrétne? Ktorá jeho vlastnosť, schopnosť alebo čin vás ovplyvnili? Čím to je, že práve táto vlastnosť, schopnosť alebo čin vás zaujali (pravdepodobne to niečo vypovedá aj o vašich vlastných hodnotách)?*
   - *Ako sa táto inšpirácia prejavila vo vašich vlastných životoch? V čom je možné ju vidieť – čo vďaka tomu robíte?*
   - *Koho vo vašom živote inšpirujete vy? Čím konkrétne? Môžu to byť aj drobné veci, nemusia to byť len veľké hrdinské činy.*
   - *Ktoré vaše záujmy, hodnoty a talenty sú v tom obsiahnuté?*
     Nechajte žiakov pomenovať ich konkrétne (napríklad: kamarátku som inšpiroval tým, že namiesto chodenia do nákupných centier športuje a chodí na výlety + sú v tom obsiahnuté moje hodnoty: záleží mi na zdraví, moje záujmy: šport a turistika).
   - Dobrovoľné zdieľanie odpovedí.
   - Reflexia: *Aké bolo pre vás zodpovedať tieto otázky? Uvedomili ste si niečo nové?*

3. **Samostatná práca**
   Akým influencerom by si bol, keby si bol influencer v sociálnych médiách? (samostatná práca)
   - Učiteľ vyzve žiakov, aby svoje záujmy, hodnoty a talenty prepojili s predstavou, že sú influencermi v sociálnych médiách: *„Keby ste mali byť influencermi a chceli by ste publikum osloviť niečím pravdivým z vášho života, čo by to bolo? Vytvorte koncept svojho pôsobenia v sociálnych médiách – svoju tému, krédo, metódu komunikácie s verejnosťou, ktorá by vám sedela.“*
   - Čo by vaše pôsobenie ako influencerov mohlo priniesť vašim rovesníkom? Ako by vyzeral svet, keby sa viac ľudí nechalo osloviť tým, čo je pre vás dôležité?
   - Dobrovoľné zdieľanie odpovedí.
   - Reflexia: *Aké bolo pre vás zodpovedať tieto otázky? Uvedomili ste si niečo nové?*

4. **Samostatná práca + diskusia**
   Kto z médií vás oslovuje a prečo?
   - *Čo vám prináša to, že sledujete činy týchto osôb? Aké hodnoty daná osoba šíri? Má to pre vás nejaký zmysel?*
   - *Obohacujú dané osoby verejnosť niečím hodnotným?*
   - *Ktorí influenceri naopak zaujali davy, ale podľa vás verejnosť veľmi neobohacujú?*
   - *Prečo je dôležité vedieť rozpoznať hodnoty a vplyv influencerov?* (ako príklad môžete dať aj riskantné negatívne odkazy: šírenie ideológií na podnecovanie nenávisti)

Aktivita: Návrh kampane za používanie internetu bez závislosti

online závislosti a nadmerné používanie internetu

Vek: 10+

Trvanie: 45 min.

Cieľ:

- Zvýšenie povedomia o nadmernom používaní internetu a prevencii online závislosti.
- Navrhnúť s deťmi kampaň pre školu, ktorú budú, s pomocou učiteľa, viesť vyškolení žiacki aktivisti.

Náročnosť: stredná

Pomôcky: papiere a písacie pomôcky na poznámky

Tip: Aktivita je výborným úvodom do komplexnejšej preventívnej aktivity pre celoškolské rozmery alebo pre celý druhý stupeň ZŠ.

Postup:

1. **Diskusia so žiakmi na témy:**
   - Čo je online závislosť a kam môže viesť? Prečo je téma nadmerného používania internetu dôležitá? Čo má významný vplyv na zníženie nadmerného používania internetu a na zodpovednejší, vedomejší prístup k jeho používaniu?
     Učiteľ podotkne: Bolo už zistené (in: Blinka a kol., 2016), že rozprávanie o týchto témach so žiakmi bolo efektívne (malo vplyv na zredukovanie času stráveného online aktivitami), ale len keď o riziku a jeho dôsledkoch nehovorili deťom dospelí z pozície autority, ale ich rovesníci, teda vyškolení dobrovoľníci spomedzi žiakov. Je to tak preto, lebo žiaci sú si navzájom bližšie zážitkovým svetom ako dospelá autorita.

2. **Vedia si žiaci predstaviť, že by na škole vznikla skupina žiackych** „aktivistov za internet bez závislosti", ktorých učiteľ alebo školský psychológ vyškolí v tom, čo je to problematické a závislé používanie internetu? Následne títo aktivisti môžu realizovať semináre, menšie aktivity a diskusie na škole. Pomáhal by im v tom naďalej učiteľ alebo školský psychológ.

3. **Učiteľ rozdelí žiakov do skupín pre skupinovú prácu.** Žiaci v skupinách napíšu na papier odpovede na otázky:
   - Ktoré médiá a konkrétne aktivity je dobré zahrnúť do kampane? Môžu to byť napr. žiacke vlogy, blogy, plagáty, meme, odznaky, séria článkov v žiackom časopise, plagáty propagujúce zdravú digitálnu životosprávu, nástenka vo verejnom priestore školy, súťaž najlepšie urobených vlogov o používaní internetu bez závislosti založených na ich vlastných skúsenostiach.
   - Ako rozšíriť povedomie na čo najširšiu skupinu žiakov školy? Čo sa majú ich rovesníci dozvedieť a ako je možné to najefektívnejšie docieliť?
   - Napr. vlogy by bolo možné následne zdieľať na školskej sociálnej sieti a pri súhlase účastníkov aj na ďalších miestach, je možné zapojiť sociálne médiá a zdieľať na nich užitočné odkazy napr. vo forme originálnych osvetových meme?
   - Ako chcú žiaci nazvať kampaň? Aké bude jej motto? Aký bude mať #?
   - Kedy by bolo dobré začať? Ako dlho by trvala kampaň?
   - Kto by bola hlavná cieľová skupina – ktoré ročníky to najviac potrebujú?
   - Kto sa chce dobrovoľne kampane zúčastniť?

4. **Prezentovanie nápadov a diskusia.**

5. **Stanovenie si konkrétnych krokov kampane.**

Aktivita: Digitálny detox

sociálne siete | odolnosť a psychohygiena v používaní internetu | online závislosti | strach z vynechania (FOMO)

Vek: 10+

Trvanie: 2x 45 min.

Aktivita sa skladá z dvoch častí, je potrebné si vyčleniť 2x 45 minút s odstupom 1 týždňa.

Cieľ: Lepšie sebapoznanie žiakov ako prevencia online závislosti, strachu z vynechania a tlaku na výkon. Vyváženosť online a offline aktivít.

Náročnosť: stredná (Učiteľ potrebuje pripraviť aspoň 1 príbeh človeka, najlepšie niekoho známeho pre tínedžerov v danej krajine alebo svetovo, ktorý dobrovoľne podstúpil na nejaký čas digitálny detox aj s jeho stručným zhrnutím, čo ho k tomu viedlo a čo mu/jej to prinieslo. Učiteľ potrebuje zorganizovať aktivitu na viacero etáp – zadanie úlohy, čas trvania „detoxu" a následne jeho vyhodnotenie s reflexiou.)

Pomôcky: papier a písacie pomôcky, výkresy A4/A3, fixky a výtvarné pomôcky

Pred aktivitou: Učiteľ si pripraví príklady opisujúce príbehy ľudí, ktorí sa zámerne rozhodli na dlhší čas odpojiť sa od sociálnych médií, lebo im v negatívnom smere ovplyvňovali život.

Postup:

1. Učiteľ otvorí hodinu pomocou príkladu/-ov toho, ako celebrity alebo niekto iný (ich veku zaujímavý) prestal používať sociálne siete aj s vyrozprávaným príbehom „prečo" a čo mu/jej to prinieslo do života.
   - Učiteľ vedie diskusiu so žiakmi o tom, do akej miery je pre nich jednoduché byť bez kontrolovania a pridávania príspevkov na sociálne siete. Čo by im prestávka od nich mohla priniesť? Na čo by mali viac času a pozornosti?

2. Učiteľ urobí s deťmi výzvu na „jednodňovú odstávku". Môže deti nechať hlasovať, aký dlhý rozmer skutočne preverí, či je vydržať bez sociálnych sietí náročné. Možno sa zhodnú na tom, že jeden deň bez používania sociálnych sietí je jednoduchý, ale dlhšie obdobie by už bolo náročné. Učiteľ sa zámerne snaží posunúť hranicu „odstávky" kúsok k zaťažkávacej skúške, napr. dva dni/týždeň.
   - Pri zadávaní tejto úlohy učiteľ diskutuje so žiakmi o tom, či si myslia, či je to jednoduché alebo nie, čo by im chýbalo najviac.

3. **Skupinová práca:** Deti v skupinách cca po 5 žiakov spoločne spíšu návod na to, čo pri detoxe od sociálnych sietí pomôže, napr.: dobre sa na to mentálne pripraviť; nastaviť si (ne)zobrazovanie notifikácií v smartfóne, venovať sa viac aktivitám, ktoré zamestnajú ich pozornosť...

4. Žiaci predstavia svoje návody na detox od sociálnych médií ostatným spolužiakom a môžu ich nechať vystavené na nástenke triedy. V závere hodiny učiteľ povzbudí žiakov k výzve na detox a prejaví vieru, že im vytvorené návody v tom pomôžu.

5. Učiteľ vyzve žiakov k tomu, aby si počas detoxu stručne zaznamenávali (na papier), čo bolo pre nich náročné, čo naopak jednoduché, čo im reálne pomohlo. Učiteľ zdôrazní, že sa budúci týždeň vrátia k tomu, ako im to šlo, a spoločne zrevidujú, či pripravené návody korešpondujú s praxou a realitou, či je užitočné tam niečo doplniť alebo niečo odobrať, zmeniť.

6. **Stretnutie po týždni** *(30 – 45 min.)*:
   - Pri ďalšom stretnutí nasleduje diskusia o tom, koľkým sa to podarilo, či bolo jednoduché na dohodnutý čas nekontrolovať a neprispievať do sociálnych médií.
   - Učiteľ ďalej moderuje diskusiu pomocou otázok: *Či im sociálne médiá slúžia alebo sú žiaci ich „otrokmi"? Aký vzťah by žiaci chceli mať so sociálnymi médiami a ako by ich chceli používať? Ktoré psychohygienické pravidlá si žiaci želajú osvojiť dlhodobo a prečo?*

7. **Skupinová práca:** Revízia pôvodných návodov na detox od sociálnych médií
   - Žiaci v rovnakých/podobných skupinách ako minulý týždeň pracujú na tom, aby prispôsobili pôvodný návrh tomu, čo skutočne zodpovedá realite a reálnym potrebám a osožnosti pravidiel.
   - Učiteľ inštruuje žiakov, aby v skupinách diskutovali, či pôvodne navrhnuté pravidlá zodpovedajú ich reálnym potrebám, čo ich za ten týždeň prekvapilo a na čo prišli.

8. Učiteľ vedie reflexiu žiakov cez predstavovanie skupinových prác (zrevidovaných návodov) a zdieľanie postrehov o tom, čo sa naučili z celého experimentu. Môžu sa porozprávať, či by sa ich „preverené“ návody mohli zísť ich rovesníkom a akým spôsobom im môžu svoje postrehy sprostredkovať.

9. Učiteľ so žiakmi zvolia vhodné miesto na vystavenie zrevidovaných návodov na detox od sociálnych médií.

Tip:

Učiteľ inšpiruje žiakov výzvou na pokračovanie aktivity ďalej prostredníctvom menšej školskej iniciatívy detox od sociálnych médií, ktorú môžu realizovať rovesníckym prístupom, t. j. žiaci po tejto aktivite a so zrevidovanými návodmi na detox od sociálnych médií môžu v supervízii učiteľa/ školského psychológa viesť podobnú aktivitu s ich mladšími spolužiakmi. Týmto by sa posilnili kompetencie žiakov, ktorí by sa na túto rolu rovesníckych lektorov podujali, rovnako ako vnútorný záväzok k hodnotám a pravidlám, ktoré budú prezentovať.

Aktivita: Byť influencerom

influenceri | sociálne siete

Vek: 11+

Trvanie: 45 min.

Cieľ: Podporiť kritické uvažovanie o sociálnych médiách.

Náročnosť: nízka

Pomôcky: písacie pomôcky a poznámkové papiere, jeden väčší papier do každej skupiny

Pred aktivitou: Učiteľ vytlačí alebo napíše text zadania (uvedený nižšie) v toľkých kópiách, aby polovica skupín dostala príklad chlapca (YouTube) a polovica skupín príklad dievčaťa (Instagram).

Text zadania:

Ako by si viedol rozhovor so svojím súrodencom, ktorý zvažuje dráhu influencera tak, aby si ho upozornil aj na riziká... Nie si celkom presvedčený/-á o tom, že je to dobrý nápad a máš na to aj oprávnené dôvody. Okrem toho už vieš čo-to o sociálnych médiách, a preto sa rozhodneš s ním porozprávať tak, aby si ho nezranil, ale aby si ho dostatočne informoval o tom, čo to všetko obsahuje a aké sú tam možné riziká.

a. Predstav si, že máš talentovaného mladšieho brata, ktorému sa na prvom stupni nedarilo veľmi zapadnúť do kolektívu. To ho spravilo dosť citlivým na reakcie okolia. Nakoniec si zistil, že si vie získať priazeň okolia nie v priamom kontakte so spolužiakmi, ale cez kameru. Natáča videá o skejťákoch, sám skúša nejaké triky na korčuliach a boarde. Tým, že točí svojich kamarátov, si čiastočne získal ich priazeň. Začalo mu to dávať zmysel a má pocit, že sa chce tomu venovať naplno.

b. Predstav si, že máš sestru, s ktorou dobre vychádzaš a vieš, že miluje selfíčka. Uznávaš, že celkom dobre vyzerá, jej selfíčka sú ako z top magazínu. Taktiež je jedna z tých hyperaktívnejších na Instagrame. Keď náhodou práve nepostuje, tak určite kontroluje reakcie na jej profil a teší sa z každého lajku. Schytala už však aj niekoľko štipľavých hejtov a bola z toho celkom rozhodená. Ty vidíš, že ju to prispievanie a selfíčka tešia, ale začínaš si robiť starosti, keď sa dozvieš, že sa chystá urobiť nejaký seriál exkluzívnych fotiek, aby zvýšila svoju popularitu a následne možno nadviazala spoluprácu s nejakou firmou. Chce byť influencerkou.

Postup:

1. **Učiteľ vedie so žiakmi diskusiu s otázkami:**
   - Je lákavé byť influencerom? Prečo áno? Prečo nie?
   - Čo obsahuje práca influencera v skutočnosti?
   - Aké sú nevýhody práce influencerov?
   - Hodí sa táto práca pre každého? Pre koho viac, pre koho menej? Pre koho vôbec, prípadne za akých okolností vôbec?

2. **Práca v skupinách**
   - Učiteľ rozdelí deti do skupín po 5 – 6. Učiteľ rozdá do skupín pripravené zadania a vyzve žiakov, aby v skupine:

   a. Diskutovali o modelovej situácii ich súrodenca, ktorú dostali v zadaniach.
   - Po čom vlastne súrodenec túži, keď sa rozhoduje o tejto možnosti venovať sa influencerstvu?
   - Je možné, že je čímsi zraniteľný/-á, ak by sa tomu začal naplno venovať? Čím?
   - Nech si žiaci spíšu postrehy v bodoch na spoločný poznámkový papier.

   b. Diskutovali o tom, aké sú konkrétne riziká jeho/jej odhodlania.

- Aká je odvrátená strana tejto „kariéry“, čo všetko treba zvážiť, keď sa do toho chce pustiť?
- Diskutovali o tom, ako odkomunikovať dotyčnému čo najlepšie to, čo im ide hlavou. Vidíte pre neho/ňu aj ďalšie možnosti (okrem influencerstva), ako by mohol dosiahnuť to, po čom túži? Napr. nájsť si viac kamarátov offline a mať dobrý pocit zo seba a z toho, že dobre zapadá medzi rovesníkov.

3. Práca v skupinách

- Učiteľ vyzve žiakov, aby v skupine vypracovali na veľký papier plagát vykresľujúci celú situáciu. Znázornite súrodenca (láskavo) a v bodoch pripíšte k jeho postave jeho vlastnosti, zručnosti, túžby, motívy (tu žiaci môžu trochu fantazírovať, aby sa vytvorila komplexnosť postavy).
- Pod postavu do komiksovej bubliny cez odrážky vpíšte argumenty, ktoré pokladáte za dôležité tak, aby ste:

  1. mu vyjadrili aj porozumenie,

  2. ho dôsledne poinformovali o výhodách i rizikách,

  3. ste mu odporúčali, ako môže dosiahnuť to, po čom túži.

4. Prezentácia práce pred triedou + diskusia

5. Reflexia

- Čo si žiaci odnášajú z aktivity pre seba a svoj život? Zmenili sa nejako ich pohľady na influencerov? Zmenili sa nejako ich pohľady na kariéru influencerov?

Aktivita: Crackovanie hesiel

heslá a ich bezpečnosť

Vek: 8+

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Ukázať, aké jednoduché a rýchle je prelomenie niektorých hesiel.
- Prakticky si vyskúšať tvorbu bezpečného hesla, ktoré sa nedá prelomiť za pár sekúnd.

Náročnosť: vysoká (potrebné stiahnuť si nástroje, preštudovať postup a vyskúšať si celú aktivitu pred hodinou)

Pomôcky: počítač, digitálna tabuľa alebo iná prezentačná technika

Príprava na aktivitu:

Učiteľ si musí vopred stiahnuť všetky nástroje potrebné na crackovanie z nasledujucej adresy: https://saferkidsonline.eset.com/files/pwdcrackingactivity.zip

Súbor na stiahnutie je pomerne veľký (viac ako 200 MB). Ak sa chcete vyhnúť prípadným poplatkom za dáta, stiahnite si ho cez Wi-Fi alebo lokálnu pevnú sieť. Na jeho stiahnutie si vyhraďte dostatok času.

Je potrebné stiahnuť si celý priečinok „Activity_PwdCracking_zip" po kliknutí myšou pravým tlačidlom na priečinok vyberte z menu „download". Po stiahnutí rozbaľte súbor kliknutím pravým tlačidlom myši a výberom „Extract all". Po rozbalení sa vám zobrazí priečinok s nasledujúcim obsahom:

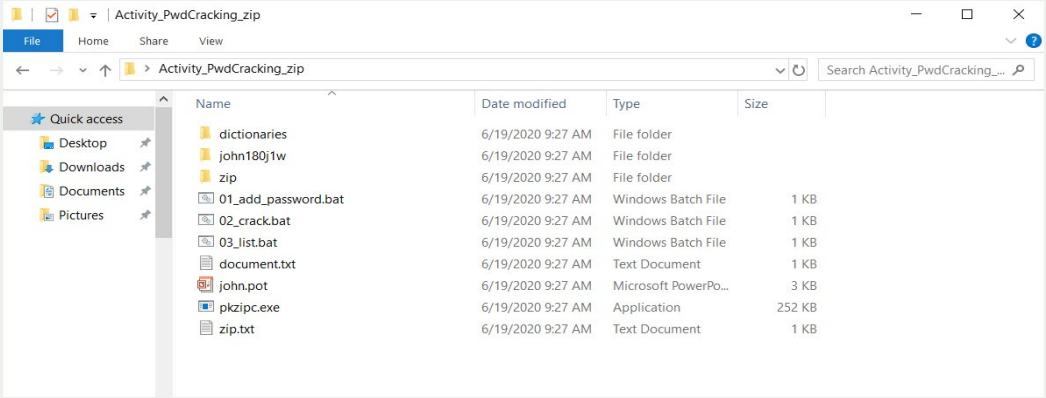

Obsah tohto balíka je voľne dostupný aj na internete. Na účely aktivity sme uložili všetko na jedno miesto, aby to bolo pohodlné pre učiteľa. Ide o voľne dostupnú aplikáciu „John Ripper" (https://www.openwall.com/john/), ku ktorej sú vytvorené používateľské .bat súbory a aj slovníky stiahnuté do priečinka „slovníky" ako napríklad:

- ftp://ftp.openwall.com/pub/wordlists/
- https://crackstation.net/crackstation-wordlist-password-cracking-dictionary.htm

Postup:

Učiteľ žiakom na hodine povie, aby si vymysleli nejaké heslo, ktoré nikomu nepovedia.

Nesmie ísť o heslo, ktoré už niekde naozaj používajú! Ak je heslo slabé a na hodine dôjde k jeho prelomeniu, tak ho môžu vidieť všetci spolužiaci a zneužiť ho.

Následne príde každý žiak k učiteľskému počítaču a zadá vymyslené heslo. Pre každého žiaka zopakujte tento postup:

1. **Spustite** program „01_add_password.bat".
2. **Program sa opýta na meno žiaka.** Žiak môže zadať svoje krstné meno alebo prezývku, musí však byť pre daného žiaka unikátne. Po napísaní stlačte Enter.
3. **Program si vyžiada vytvorenie (vymysleného) hesla, ktoré žiak do programu opäť zadá.** Po napísaní musí stlačiť Enter a heslo ešte raz zopakovať (pre overenie) a znovu ho potvrdiť stlačením tlačidla Enter.

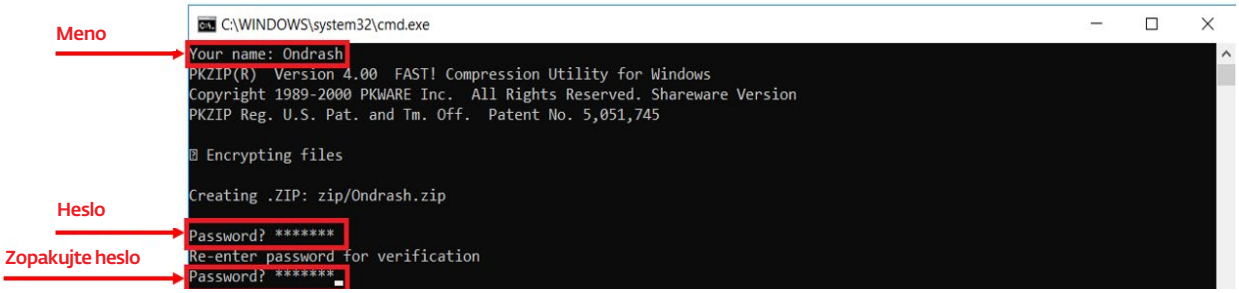

4. Keď toto spraví každý žiak, tak v priečinku „zip" pribudnú súbory nazvané menom jednotlivých žiakov. Sú to jednoduché zip súbory chránené heslom, ktoré zadal žiak. Stiahnutý balík obsahuje ukážkový súbor s názvom „Jakub.zip".

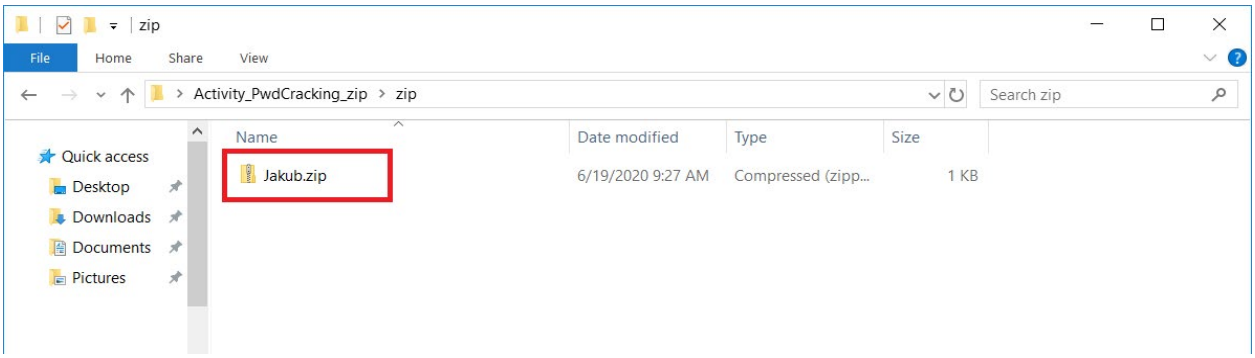

5. Následne učiteľ spustí program „02_crack“, ktorý postupne skúša prelomenie všetkých hesiel. Kým program beží, vypisuje, čo práve robí, a ktoré heslá už prelomil. Program pobeží niekoľko minút. Najskôr skúša jednoduché metódy, ktoré prebehnú za pár sekúnd. Potom skúša väčšie slovníky a náročnejšie metódy, ktoré by mali prebehnúť za pár minút. Všetky nájdené heslá program rovno zapisuje do súboru „john.pot“, takže aj keď ho prerušíte a nedokončí svoju činnosť, tak sa stále môžete pozrieť aspoň na heslá, ktoré už stihol prelomiť.

Rýchlosť programu priamo závisí od výkonu počítača. Ak máte starší počítač, tak prejdenie všetkých metód môže trvať aj viac ako 30 minút. Ak nemáte toľko času, tak program ukončite kliknutím na krížik vpravo hore.

6. Keď sa program skončí (alebo ho ukončíte), tak si nájdené heslá môžete pozrieť spustením programu „03_list“. Takto vyzerá výstup – najskôr je v riadku meno súboru a za ním je hneď heslo a potom ďalšie nepodstatné údaje. Program zároveň zobrazuje počet prelomených a neprelomených hesiel (v príklade nižšie je to 2 a 0):

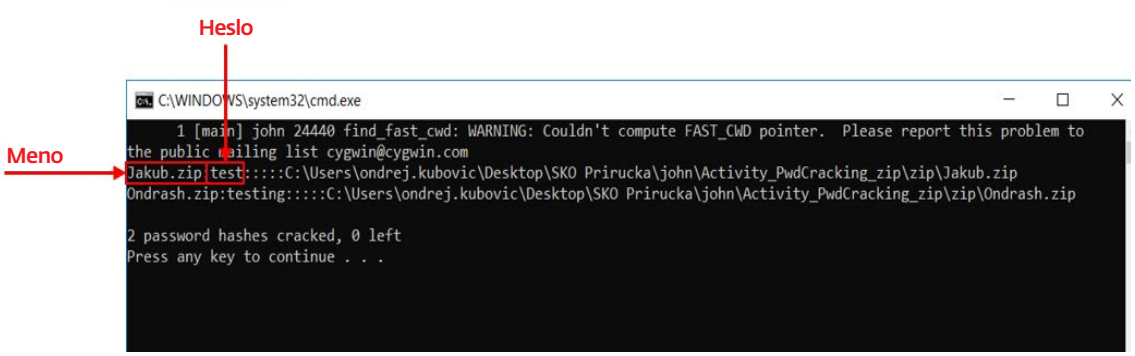

7. **Výsledok a záverečná reflexia:**
V ideálnom prípade budete mať nejaké prelomené aj nejaké neprelomené heslá. Pre prípad, že žiaci zadajú príliš náročné heslá, môžu vám výborne poslúžiť predpripravené príklady. Nasledovať by mala diskusia so žiakmi. Môžete využiť aj tieto námety a otvorené otázky na diskusiu:

- **Otázka:** Čo je zlé na heslách, ktoré program prelomil?
- **Otázka:** V závislosti od výkonu počítača = program dokáže na výkonnom notebooku vyskúšať približne 10 miliónov hesiel za sekundu. Ak by vaše heslo pozostávalo iba z číslic a nemalo by viac ako 8 miest, ako rýchlo by ho prelomil?
  - **Odpoveď:** Maximálne 8 číslic, to sú všetky čísla od 0 do 99 999 999. Čiže existuje presne 100 miliónov rôznych hesiel, a keďže program vyskúša 10 miliónov za sekundu, tak 100 miliónov mu bude trvať iba 10 sekúnd!
- **Otázka:** Používanie bežných slov je tiež veľmi ľahké prelomiť. Ako to program robí?
  - **Odpoveď:** Prelomenie dlhého slova obyčajným skúšaním všetkých písmen by trvalo príliš dlho. Avšak na známe slová používa program tzv. slovníkovú metódu, kde program automaticky skúša všetky slová z vopred daného zoznamu (napríklad všetky spisovné slová) a ich drobné variácie (napríklad aj veľké písmená na začiatku alebo slová odzadu a pod.).

- **Otázka:** Ako by malo vyzerať heslo, aby sa nedalo programom prelomiť ani za rok?
  - **Odpoveď:** Základné podmienky sú:
    - Musí byť dostatočne dlhé, aby sa nedalo prelomiť skúšaním všetkých možností (tzv. brute-force attack).
    - Nesmie to byť jednoduchá kombinácia písmen a číslic, ktorá sa bežne niekde vyskytuje, aby ho nebolo možné prelomiť slovníkovou metódou.
    - Tieto podmienky však hovoria len to, ako heslo nesmie vyzerať. Nie je to však návod, ako vymyslieť heslo. Bezpečné heslo je napríklad také, ktoré pozostáva z 20 náhodne vygenerovaných znakov. Lenže takéto heslo sa zase veľmi ťažko pamätá. V prípade, že používate program na zapamätanie hesiel, tak je možné mať takéto heslá. Ak si však heslo musíte pamätať, tak jednoduchšia metóda je vytvoriť si heslo, ktoré pozostáva z veľa náhodných slov.
    - **Napríklad:** KonikDomSkolaPracaOtecLyze. Zapamätať si 6 slov je ľahké, no prelomiť všetky možnosti pre 6 slov je príliš náročné aj pre super výkonný počítač. Ak chcete ešte bezpečnejšie heslo, tak môžete pridávať počet slov alebo v nich robiť aj drobné gramatické chyby (to výrazne sťažuje slovníkovú metódu). Predošlý príklad môže byť: KoniTDomSkolaPraDZaOtecLyzO.

Poznámky na záver:

- Aktivitu môže učiteľ zaradiť aj na koniec hodiny a nechať nástroj bežať dostatočne dlho (až do ďalšej hodiny), čím sa môže zvýšiť počet prelomených hesiel.
- Alebo naopak, môže počet znakov v hesle obmedziť na povedzme len 6 malých písmen. Tým sa proces hádania výrazne urýchli.
- Pre rýchlosť a praktickosť môže učiteľ celý proces – vrátane zaheslovania súboru a prelomenia hesla – urobiť pred triedou na digitálnej tabuli.
- Táto ukážka neznamená, že všetky heslá sa dajú prelomiť takto rýchlo. Môžu byť situácie, keď to ide oveľa pomalšie. Napríklad, ak sa chce útočník prihlásiť do sociálnej siete, tak je pravdepodobné, že už po zadaní malého počtu hesiel ho prihlasovací server dočasne zablokuje (napríklad server umožní opýtať sa iba na 10 hesiel za minútu). Alebo telefón – ak bude útočník hádať PIN a zadá ho viackrát zle, tak sa telefón zablokuje.

Alternatíva:

Dajú sa, samozrejme, spustiť aj oveľa zložitejšie metódy, ktoré by bežali dni, týždne alebo roky. Ak má učiteľ záujem, odporúčame pozrieť si detailnejšie nastavenia pre daný program: https:// www.openwall.com/john/doc/

Učiteľ ani žiaci by sa nemali snažiť používať tento program na prelamovanie skutočných hesiel alebo prístupov. Môže totiž ísť o porušenie zákona, ktoré je v mnohých krajinách prísne trestané.

V existujúcom programe boli použité napríklad takéto zjednodušené nastavenia, aby vykonal operácie rýchlo (sú tam znížené všetky hodnoty MaxLen):

```
[Incremental:Alnum]
File = $JOHN/alnum.chr
MinLen = 1
MaxLen = 4
CharCount = 62

[Incremental:Alpha]
File = $JOHN/alpha.chr
MinLen = 1
MaxLen = 4
CharCount = 52

[Incremental:LowerNum]
File = $JOHN/lowernum.chr
MinLen = 1
MaxLen = 5
CharCount = 36

[Incremental:UpperNum]
File = $JOHN/uppernum.chr
MinLen = 1
MaxLen = 5
CharCount = 36


[Incremental:Lower]
File = $JOHN/lower.chr
MinLen = 1
MaxLen = 6
CharCount = 26

[Incremental:Upper]
File = $JOHN/upper.chr
MinLen = 1
MaxLen = 6
CharCount = 26

[Incremental:Digits]
File = $JOHN/digits.chr
MinLen = 1
MaxLen = 8
CharCount = 10
```

Aktivita: Diskusia o heslách

heslá a ich bezpečnosť

Vek: 8+

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Vyskúšať si tvorbu bezpečného hesla, ktoré sa nedá prelomiť za pár sekúnd.

Náročnosť: nízka

Pomôcky: papiere, perá

Príprava pred aktivitou: Prečítať si postup aktivity a naštudovať pravidlá silných hesiel, aby učiteľ vedel vhodne usmerniť žiakov a reagovať na ich otázky. Odporúčame prečítať si odpoveď na otázku Ako by malo vyzerať heslo, aby sa nedalo prelomiť ani za rok? v Aktivite „Crackovanie hesiel".

Postup:

Ide o podobnú aktivitu, ako je „Crackovanie hesiel“, avšak heslá sa v tomto prípade naozaj neprelamujú. Trieda o ich bezpečnosti len diskutuje.

1. Učiteľ na úvod položí niekoľko otázok a nechá žiakov, nech opíšu svoje skúsenosti a nápady:
   - Kde všade sa používajú heslá?
   - Ktoré stránky/služby sú dôležité a mali by sme si ich mimoriadne chrániť?
   - Čo všetko (a čo najhoršie) sa môže stať, ak by útočník zistil moje heslo?

2. Následne žiaci dostanú úlohu vymyslieť a napísať na papier návrh dobrého hesla.

   Je veľmi dôležité, aby žiaci nepísali žiadne zo svojich skutočných hesiel, pretože by sa ich dozvedel učiteľ a spolužiaci, čím by porušili prvú zásadu dobrého hesla – nebude tajné.

3. Návrhy žiakov učiteľ pozbiera a prediskutujú základné pravidlá pri tvorbe silného hesla:
   - Je **tajné**. Okrem vlastníka by ho nemal nikto poznať. Výnimkou môže byť, ak celá skupina ľudí potrebuje poznať jedno heslo (napríklad vstupný kód do domu), ale aj tu je vždy na zváženie, či nemôže mať každý člen svoje vlastné heslo.
   - Je **unikátne**. Rovnaké heslo by ste nemali používať na rôznych miestach/službách. Riskujete, že ak heslo unikne z jedného miesta, tak útočník bude rovno poznať všetky vaše prístupy. Napríklad, ak získa heslo vášho účtu na Facebooku a rovnaké heslo budete mať aj v e-maili.
   - Je **dlhé**. Heslo sa nemôže dať prelomiť pomocou skúšania všetkých možností (tzv. brute-force attack). Ak máte krátke heslo, tak je jednoduché vyskúšať všetky možnosti. Napríklad všetkých 5 písmenkových hesiel je len niečo vyše 10 miliónov (malé písmená bez diakritiky). Zdá sa vám to veľa? Počítač dokáže všetky vyskúšať asi za 1 sekundu.
   - **Obsahuje rôzne znaky**. Podobne ako predošlý bod, používanie rôznych znakov výrazne zvyšuje počet rôznych hesiel, a preto sa takéto heslo ťažšie háda skúšaním všetkých možností.
   - **Nedá sa uhádnuť**. Nesmie ísť o typické slovo alebo spojenie, alebo niečo, čo priamo súvisí s vami. Napríklad Ferko Mrkvička, ktorý býva na adresa Bezpečná 13, Bratislava, by určite nemal mať takéto heslá: „FerkoMrkvicka“, „FerkoBezpecna13“, „Bezpecna13“, „MrkvickaBratislava“ a pod. Určite by nemal mať ani všeobecne ľahko uhádnuteľne slová ako „hlava“, „mojeheslo“ a pod.

4. Učiteľ následne vyberie zo zozbieraných návrhov náhodne (alebo cielene, ak chce ukázať najhoršie možnosti) tri až päť hesiel a napíše ich na tabuľu. Spolu so žiakmi analyzujú, ktoré z uvedených pravidiel nie je splnené. Ak sa ukáže, že žiaci nepoznajú pravidlá, učiteľ môže spomenúť niektoré z prípadov, pri ktorých útočníci vďaka ukradnutému heslu napáchali používateľom škody.

5. Na záver aktivity môže učiteľ so žiakmi test s navrhnutím nového hesla zopakovať s tým, že niekoľko náhodných jednotlivcov ich opäť prečíta nahlas, aby sa potvrdilo, že rozumejú pravidlám.

Aktivita: Plagát o bezpečných heslách

(a iných témach)

heslá

Vek: 10+ (v prípade, že sa už skôr žiaci zaoberali bezpečnosťou hesiel)

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Prakticky si vyskúšať tvorbu bezpečného hesla, ktoré sa nedá prelomiť za pár sekúnd.
- Poskytnúť žiakom podklady, ktorými môžu hravou formou vzdelávať spolužiakov.

Náročnosť: nízka

Postup:

1. Učiteľ dá žiakom za úlohu nájsť na internete odporúčania na vytvorenie dobrého hesla a naštudovať si ich. Následne si z nich žiaci vyberú (z ich pohľadu) tri najdôležitejšie pravidlá a vytvoria z nich plagát. (15 min.)

2. Takto vytvorený materiál po kontrole učiteľom (mal by posúdiť, či dané pravidlá sú naozaj dôležité) môžu následne graficky dopracovať, vytlačiť a zavesiť na nástenku v triede či škole. Cieľom je, aby sa žiaci hravou formou naučili čo najviac o vytváraní hesiel a zároveň vzdelali aj ostatných spolužiakov v rámci školy. (30 min., ale môže trvať aj dlhšie, podľa toho, koľko času sa venuje finálnej grafickej úprave)

Alternatíva:

Táto aktivita sa dá využiť aj s iným zadaním, napríklad so zameraním na odporúčania online bezpečnosti pri používaní sociálnych sietí, četovaní alebo v prípade starších žiakov online bankingu.

Aktivita: Posielanie falošných mailov z „dôveryhodnej“ adresy

malvér a iné škodlivé aktivity

sociálne inžinierstvo

Vek: 8+

Trvanie: 25 min.

Ciele:

- Ukázať žiakom, aké jednoduché je poslať falošný e-mail.
- Naučiť žiakov, čo si majú všímať pri e-mailoch, a ako rozoznať podvody.

Náročnosť: stredná (učiteľ si musí naštudovať postup, nájsť vhodné nástroje, pripraviť falošný e-mail a otestovať aktivitu v podmienkach školy)

Príprava pred hodinou:
Učiteľ sa naučí posielať e-maily s falošnou adresou odosielateľa. Umožňuje to viacero online služieb ako napríklad https://emkei.cz/ alebo http://anonymailer.net/. Vymyslené meno odosielateľa, obsah e-mailu a predmet odporúčame pripraviť vopred a na hodine ho len nakopírovať do online formulára. Učiteľ si tiež môže pripraviť zoznam žiackych e-mailových adries, na ktoré pošle vytvorený falošný e-mail alebo si založí novú vlastnú adresu, na ktorej aktivitu odprezentuje pred celou triedou.

https://emkei.cz/

http://anonymailer.net/

Postup:

1. Učiteľ si na hodine otvorí niektorú z online služieb (jednoduché použitie má portál http://anonymailer.net/), kde stačí vyplniť Name (Meno), From (Odosielateľ), To (Príjemca), Subject (Predmet) a Text.

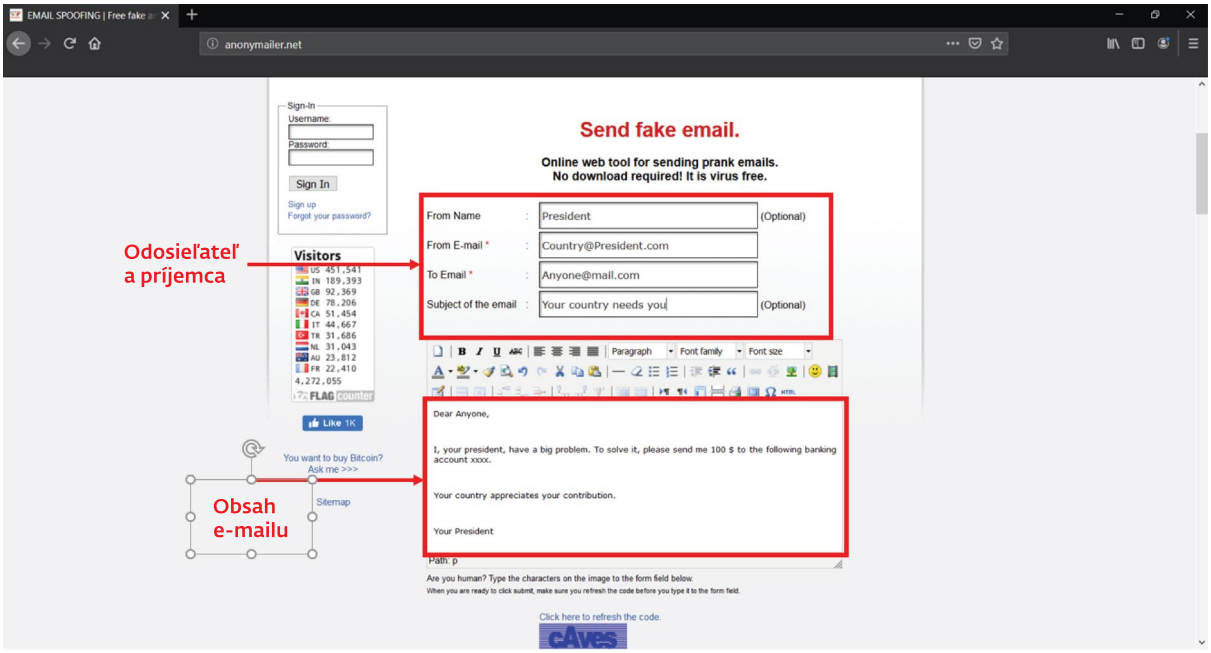

Zdroj: ESET

2. Ak chce učiteľ zvýšiť interaktivitu, môže žiakov nechať navrhnúť, od koho by chceli dostať e-mail, prípadne čo by malo byť jeho obsahom. V takom prípade treba počítať s dlhším časom prípravy. Žiaci môžu pokojne vymyslieť aj viacero e-mailov. Učiteľ im ich pošle a žiaci ich uvidia vo svojich e-mailových schránkach.

3. Odoslané maily si žiaci nájdu a pozrú vo vlastných schránkach, prípadne takýto falošný mail učiteľ ukáže vo vlastnej schránke.

Väčšina e-mailov z vyššie uvedených online služieb je automaticky označovaná alebo blokovaná ako spam. Žiaci by preto ukážkový mail mali hľadať primárne vo svojom Spam (alebo Junk) priečinku. E-mail nemusí prísť všetkým, ako príklad postačí aj niekoľko z nich. Ak učiteľ používa svoju novovytvorenú adresu, je vhodné otestovať, či falošný e-mail prejde spam filtrom.

Podobnú funkciu odosielania mailov umožňujú aj programy nainštalované na počítači. Napríklad v operačnom systéme Windows umožňuje odosielanie e-mailov z ľubovoľnej adresy napr. Outlook, no slušné servery to majú zakázané. V operačnom systéme Linux je niečo podobné možné prostredníctvom programov ako sendmail alebo mutt https://tecadmin.net/ways-to-send-email-from-linux-command-line/.

Outlook

https://tecadmin.net/ways-to-send-email-from-linux-command-line/

Tip:

Učiteľ môže vytvoriť a odoslať falošné e-maily pred hodinou a potom ukázať študentom, ako to urobili. Týmto spôsobom sa študentom najskôr zobrazí e-mail od „prezidenta" alebo slávnej osoby a až potom zistí, že bola falošná.

REFLEXIA PO AKTIVITE, S VYUŽITÍM OTÁZOK AKO NAPRÍKLAD:

- **Otázka:** Ako je možné, že som dostal e-mail napríklad od „Country@President.com"?
  - **Odpoveď:** Protokol na posielanie e-mailov neoveruje odosielateľa. To v preklade znamená, že vám ktokoľvek môže poslať e-mail s akoukoľvek hlavičkou.
- **Otázka:** Dokážu útočníci obísť antivírus alebo antispam?
  - **Odpoveď:** Šikovní a skúsení útočníci dokážu navrhnúť kvalitnejší spamový e-mail, ktorý sa môže dostať aj cez niektoré spam filtre. Väčšina podobných podvrhov končí v spam priečinku práve preto, že ich technológie dokážu účinne filtrovať.
- **Otázka:** Ako overím, či e-mail naozaj prišiel z danej adresy?
  - **Odpoveď:** Stopercentne to nie je možné. V prvom rade by sa prijímateľ mal sústrediť na hlavičku e-mailu, v ktorej sa môžu vyskytovať chyby, preklepy. Informácie v hlavičke môžu prezradiť, či e-mail bol odoslaný v neštandardnom čase alebo z inej domény, ako je adresa odosielateľa. Viac informácií v tomto texte. Viac o téme si môžete nájsť aj vyhľadaním „how to verify email sender" prostredníctvom Google.
- **Otázka:** Na čo si ešte treba dávať pri spame pozor?
  - **Odpoveď:** Je potrebné sa sústrediť, kam sa e-mail snaží používateľa presmerovať. Určite treba spozornieť, ak od vás e-mail niečo vyžaduje (klikni sem, pošli údaje, zaplať a pod.). Často môže ísť o podozrivý odkaz, ktorého cieľ môžete zistiť podržaním myši nad odkazom (bez kliknutia!). Väčšina e-mailových aplikácií vám v tej chvíli zobrazí odkaz, kam odkaz smeruje. Ak je doména podozrivá, určite odporúčame neklikať na ňu.

Príklad falošného e-mailu: Gmail pri ňom zobrazil ikonku otáznika, a keď na ňu prídete myšou, tak vypíše „Gmail couldn't verify that president.com actually sent this message", čo by malo upozorniť prijímateľa na to, že môže ísť o falošný e-mail.

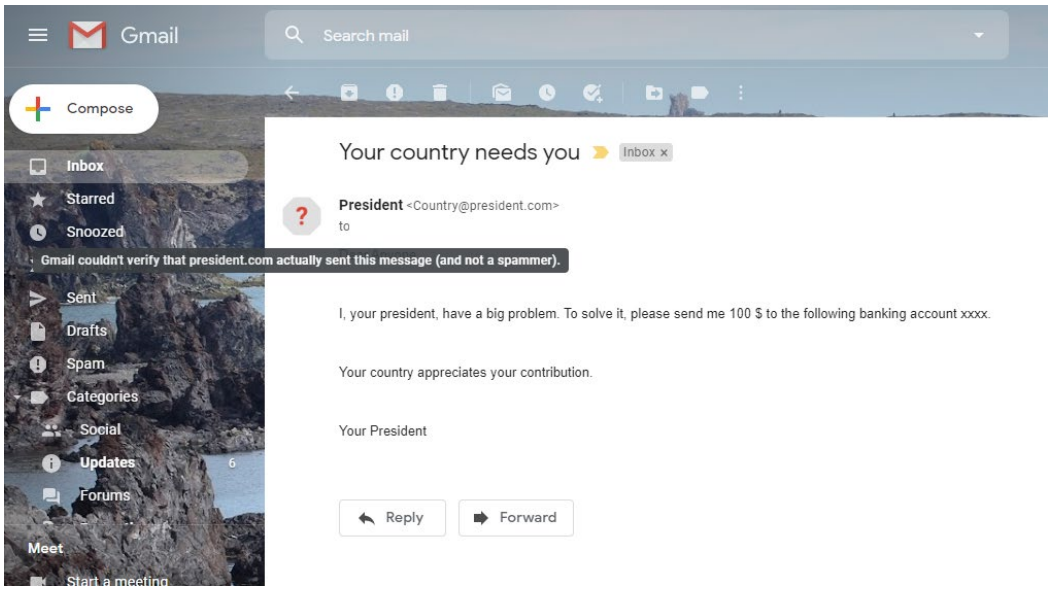

Zdroj: ESET

Aktivita: Rozpoznávanie phishingových a SPAM e-mailov

malvér a iné škodlivé aktivity

Vek: 10+

Trvanie: 30 – 45 min.

Ciele:

- Ukázať, aké jednoduché je poslať falošný e-mail.
- Naučiť žiakov, čo si majú pri e-mailoch všímať a ako rozoznať podvody.

Náročnosť: nízka

Pred aktivitou: Učiteľ si vopred stiahne a vytlačí dostatočný počet ukážok spamu, phishingu a čistých e-mailov,aby ich vedel rozdať všetkým žiakom, prípadne skupinám v triede.

Základné východiská:

1. Phishing sa snaží získať údaje (napríklad meno a heslo, prístup do internetbankingu, sociálnej siete a pod.). Buď si to môže útočník pýtať už priamo cez e-mail, no bežnejšie je, že e-mail iba navádza na stránku, kde si vypýta tie údaje. Niekedy môže byť ťažké len z e-mailu zistiť, či ide o phishing, preto je dôležité postaviť sa myšou nad odkaz (bez kliknutia) a skontrolovať, kam vedie.

2. Spam je v podstate akákoľvek nevyžiadaná pošta. Najčastejšie ide o reklamu na nepotrebné produkty alebo ponuky iného druhu.

3. OK e-mail. V prípade rôznych letákov (newsletter) a reklamy môže byť ťažké z e-mailu rozlíšiť spam a OK e-mail. Ak sa používateľ dobrovoľne zaregistruje na odber daného letáka, tak to nie je spam. Ak používateľovi chodí do schránky bez registrácie, ide o spam. Práve preto všetky slušné servery rozposielajú letáky tak, že poskytujú možnosť odhlásiť sa z odberu. A ak to používateľ využije, tak mu už ďalej nič neposielajú. Naopak, spammer takú možnosť buď vôbec neuvedie, alebo ignoruje, ak sa ju používateľ pokúsi využiť.

Postup:

1. Učiteľ si stiahne príklady e-mailov. Vytlačí na A4 priložené obrázky e-mailov a rozdá ich žiakom (do skupín).

2. Žiaci materiály preskúmajú a označia jednotlivé príklady ako phishing, spam alebo OK (dobré e-maily). Môžu tak urobiť pomocou farebných post-it papierikov, fixiek atď.

3. Následne žiaci s učiteľom spoločne určia, ktorý z e-mailov bol phishingový útok, spam a bežná elektronická pošta (OK). Súčasťou cvičenia môžu byť aj rôzne hraničné príklady (newsletter), ktoré ilustrujú, aké je niekedy ťažké rozoznať neškodné správy od škodlivých.

Reflexia po aktivite:

- Učiteľ si môže vytlačiť aj príklady z vlastnej e-mailovej schránky.
- Žiaci môžu pracovať aj samostatne, no práca v skupine má tú výhodu, že žiaci môžu o svojom názore rovno diskutovať so spolužiakmi.
- Pri rozlišovaní vytlačených príkladov majú žiaci k dispozícii iba text e-mailu. To však vždy nemusí stačiť na správne rozhodnutie. Pri náročnejších útokoch vyzerajú na prvý pohľad aj zlé e-maily takmer identicky ako dobré. Útočník zmení napríklad len odkaz v e-maili, na ktorý má príjemca správy kliknúť. Takže napríklad namiesto „help.com“ presmeruje používateľa na „heIp.com“. Napriek tomu, že oba vyzerajú rovnako, v prvom prípade je „l“ malé písmeno „L“, v druhom prípade je „I“ veľké písmeno „i“. V druhom prípade sa tak dostanete na web „heip.com“. Na trénovanie takýchto príkladov už treba mať elektronické e-maily, kde si žiak môže skontrolovať presnú URL (opísané nižšie).

- Vyhodnocovacou metódou (v porovnaní s vytlačenými príkladmi) je, že žiak sa musí postaviť myšou nad odkaz v e-maili (neklikať!) a všimnúť si odkaz (URL), ktorý sa zobrazí (buď priamo pri kurzore, alebo na obrazovke vľavo dole). Viditeľná URL adresa je skutočným cieľom odkazu. Pokiaľ ide o phishingový e-mail, útočník použije odkaz na svoj podvodný server.
- Na pokračovanie tréningu odporúčame bezpečné online testy:
  - EN: https://phishingquiz.withgoogle.com/:

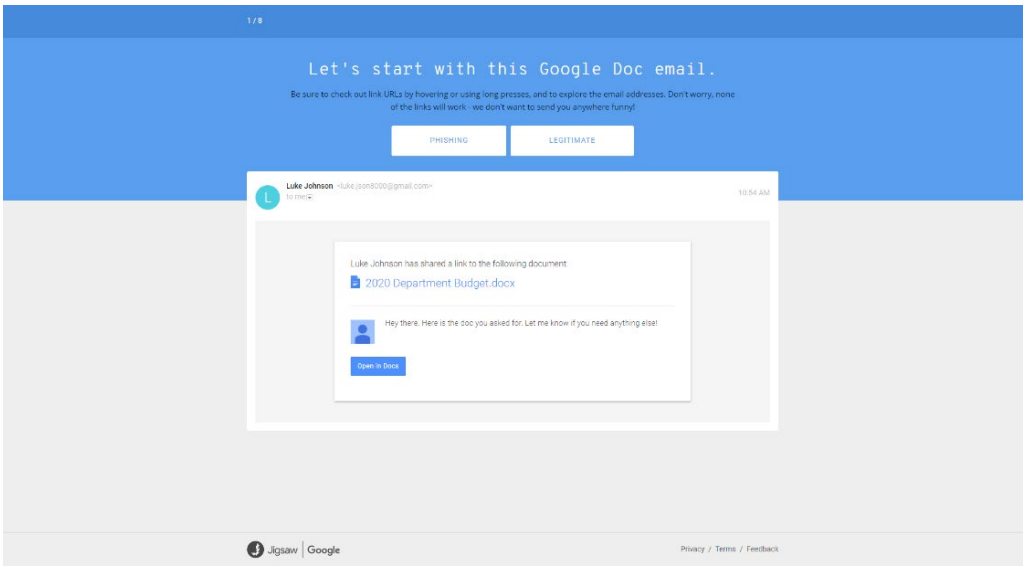

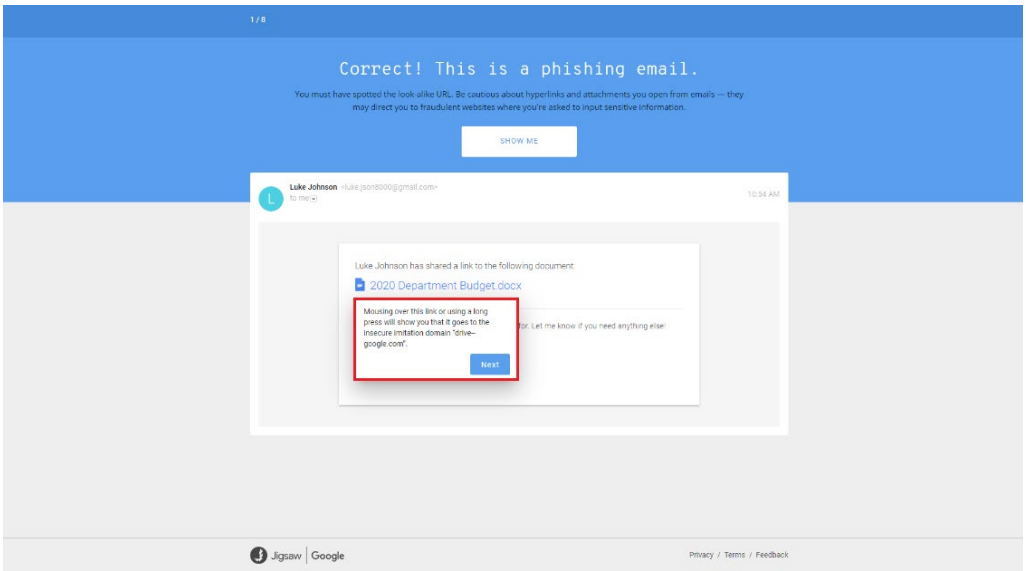

Zdroj: ESET

Alternatíva č. 1:

Žiaci môžu rozlišovať iba spam a OK. Je to ľahší variant, keďže niekedy je veľmi ťažké odlíšiť phishing od spamu.

Alternatíva č. 2:

Celé cvičenie môže prebehnúť elektronicky (cez interaktívnu tabuľu alebo prezentáciu) a trieda môže o jednotlivých príkladoch hlasovať zdvihnutím ruky: „Kto si myslí, že je to spam, nech zdvihne ruku." Ide o jednoduchšiu, no menej interaktívnu verziu aktivity, ktorá obmedzuje diskusiu medzi žiakmi.

Aktivita: Článok o digitálnej bezpečnosti – čítanie s porozumením

môže sa týkať ktorejkoľvek kapitoly

v závislosti od témy vybraného článku

Vek: 10+

Trvanie: 20 – 45 min. (v závislosti od výberu článku a počtu vytvorených otázok)

Ciele:

- Rozšíriť žiakom vedomosti o aktuálne informácie z oblasti digitálnej bezpečnosti.
- Naučiť žiakov pracovať s odborným textom a porozumieť mu.
- Rozvíjať u žiakov kritické myslenie a schopnosť argumentovať.

Náročnosť: stredná/vysoká (v závislosti od výberu článku a počtu vytvorených otázok)

Pred aktivitou: Učiteľ si vopred nájde a naštuduje článok s vybranou témou a pripraví si vlastné otázky.

Postup:

1. Učiteľ vyberie pred hodinou aktuálny článok týkajúci sa internetovej bezpečnosti. Naštuduje si ho a pripraví k nemu sériu otázok.

2. Na hodine zadá úlohu žiakom, aby si článok prečítali a odpovedali na pripravené otázky. Môžu pracovať aj v skupinách.

Ako nájsť vhodné aktuálne články? Navštívte:

www.bezpecnenanete.sk https://www.eset.com/sk/blog/ https://www.welivesecurity.com/

Vytvoriť správne formulované otázky môže byť náročné. Výber článku a tvorba otázok môže zabrať aj niekoľko hodín. Pokiaľ začínate s aktivitou, dajte vaše otázky okomentovať kolegom. Na začiatok odporúčame vyberať si nadčasové problémy, aby sa dali použiť aj pre ďalšie skupiny.

Príklad:

PRE TENTO ČLÁNOK...
https://www.eset.com/sk/blog/skodlivy-kod-digitalne-hrozby/ste-po-uniku-udajov-pol-miliardy-pouzivatelov-facebooku-v-ohrozeni-aj-vy/

... MÔŽETE POLOŽIŤ NASLEDUJÚCE OTÁZKY:

- Ktorá sociálna sieť mala problém s únikom informácií?
- Ktoré používateľské dáta boli ohrozené?
- Kto sa mohol dostať k týmto dátam?
- Otvorená otázka na diskusiu: Ak by ste patrili medzi ohrozených používateľov, čo najhoršie by sa vám mohlo stať?
- Nájdite iný bezpečnostný problém, ktorý mala táto sociálna sieť v minulosti.

3. Žiaci si na základe prečítaného môžu pripraviť aj vlastný súbor otázok. Učiteľ sa ich následne spolu s triedou pokúsi zodpovedať na základe dohľadaných informácií. So žiakmi tiež vedie diskusiu, čo ich viedlo k položeniu otázok.

Tip:

Starší žiaci (13+) môžu v závere viesť diskusiu, ktorá téma z online bezpečnosti by stála za zmienku aj pred ich rovesníkmi. Učiteľ môže zadať úlohu, aby starší žiaci sami pripravili článok a súbor otázok pre rovesníkov a v spolupráci s učiteľom na ďalšej hodine podobnú diskusiu viedli v inej triede.

Aktivita: Nastav si svoj smartfón

bezpečnosť mobilných zariadení

Vek: 10+

Trvanie: 45 min. (môže trvať aj kratšie, v závislosti od šikovnosti jednotlivých žiakov)

Ciele:

- Bezpečnejšie nastavenie telefónov a mobilných zariadení žiakov.

Náročnosť: stredná (v závislosti od telefónov žiakov, pri menej známych výrobcoch môže byť náročné nájsť správny návod)

Pred aktivitou: Učiteľ si pred hodinou online naštuduje, ako sa upravujú nastavenia uvedené nižšie v tejto aktivite. Ideálne pre iPhone a novšie verzie Androidu. So žiakmi sa tiež dohodne, aby si priniesli na hodinu vlastné mobilné telefóny alebo tablety. Ak niektorý žiak nemá vlastný telefón, môže pracovať vo dvojici s iným spolužiakom.

Učiteľ by mal zvážiť uskutočnenie aktivity najmä v triedach s veľkými socio-ekonomickými rozdielmi. Porovnávanie mobilných telefónov medzi žiakmi totiž na tieto rozdiely môže upozorniť a pritiahnuť nežiaducu pozornosť k sociálne slabším jednotlivcom, ktorých mobilný telefón je starší, prípadne žiadny nemajú. Riešením môže byť práca v pároch alebo čisto ukážka na zariadeniach, ktoré učiteľ prinesie.

Postup:

1. Učiteľ triede v krátkosti ukáže, kde hľadať jednotlivé nastavenia v ich zariadeniach a prečo je dôležité si ich správne nastaviť. Praktickú ukážku môže urobiť na svojom zariadení alebo si pomôže vyhľadanými inštruktážnymi videami dostupnými na YouTube alebo stránkach Apple a Androidu. Základom sú najmä nasledujúce tri nastavenia:
   - Uzamykanie obrazovky
   - Funkcia Find my device, resp. Find my iPhone
   - Práva a prístupy pre jednotlivé aplikácie

2. Žiaci si následne tieto základné bezpečnostné nastavenia upravujú na svojich zariadeniach pod dohľadom učiteľa.
   Žiaci sa môžu z vlastných zariadení nechtiac vymknúť alebo nevhodne upraviť nastavenie (napr. zablokujú práva a tým znefunkčnia niektoré aktivity v danej aplikácii). Učiteľ by mal na podobné riziká upozorniť v prvom bode a žiakom aktívne radiť, aby predišli podobným problémom. Každý telefón môže mať tieto nastavenia pomenované a umiestnené inde.

3. Trieda pod vedením učiteľa vyhodnotí, či sú práva a prístupy pre rôzne aplikácie primerané (sociálne siete, mapy, fotoaparát atď.) a či si dnešní používatelia uvedomujú, aké informácie o sebe zdieľajú s poskytovateľmi týchto služieb.

Doplnkové informácie:

Uzamykanie obrazovky – Nastaviť si PIN, heslo alebo biometriu pri odomykaní mobilného zariadenia je dôležité preto, aby funkcie telefónu neboli prístupné bez súhlasu a overenia majiteľa (žiaka). PIN/heslo by si žiaci mali veľmi dobre zapamätať, aby sa „nevymkli“ z vlastného zariadenia. Ak pracujú žiaci vo dvojici, PIN/heslo môže poznať len ten žiak, ktorému patrí. Spolužiak môže pokojne sledovať celý postup pri nastavovaní a poskytnúť spolužiakovi súkromie len pri vytváraní tajného kódu.

„Find my device/iPhone“ funkcia umožňuje vyhľadať a lokalizovať zariadenie cez internet v prípade straty či krádeže.

Práva a prístupy pre jednotlivé aplikácie. Mnohé aplikácie majú prístup k GPS lokalizácii, mikrofónu, fotografiám alebo ku zabudovanému fotoaparátu. Je to však vždy na mieste? Ak nie, je možné tieto práva a prístupy pre danú aplikáciu obmedziť prostredníctvom nastavení. Tieto úpravy je možné kedykoľvek znova upraviť, takže nehrozí trvalé znefunkčnenie aplikácie.

Návod pre Android:

https://support.google.com/android/answer/9431959?hl=en

https://support.google.com/googleplay/answer/6270602?hl=sk

Návod pre iOS:

https://support.apple.com/en-us/HT203033

PRE STARŠÍCH ŽIAKOV, KTORÍ UŽ POUŽÍVAJÚ PLATBY MOBILOM (SKÔR STREDNÁ ŠKOLA):

Žiaci si môžu overiť, či majú zapnuté NFC (near field communication – komunikácia na krátku vzdialenosť). Malo by byť vždy vypnuté a zapínať sa len vtedy, keď ho používateľ naozaj potrebuje – napríklad pri pokladni alebo výbere z bankomatu.

- **Otázka:** Čo hrozí, ak má používateľ zapnuté NFC?
  - **Odpoveď:** Stačí, ak sa útočník iba priblíži k telefónu používateľa a môže vykonať platbu rovnako, ako keď obeť platí bezkontaktne. Každá aplikácia má inú úroveň overenia, niektoré banky vyžadujú PIN len pri platbe nad určitú sumu, čiže napr. platby do 50 eur odídu bez overenia. Google Pay pri odomknutej obrazovke nevyžaduje žiadne overenie, ak teda má používateľ odomknutý mobil v ruke a niekto sa k nemu priblíži, môžu behom 1 s odísť z účtu používateľa stovky eur.

Aktivita: Zdieľanie dovolenky na sociálnych sieťach

sociálne siete oversharing

Vek: 10+

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Naučiť žiakov, na čo si majú dávať pozor pri zdieľaní informácií na sociálnych sieťach.

Náročnosť: nízka

Pred aktivitou:
Učiteľ si na základe príručky pripraví súbor odporúčaní, ako bezpečne ne/zdieľať na sociálnych sieťach.

Rôzne sociálne siete majú rôzne vekové hranice pre svojich používateľov. Učiteľ by mal ustrážiť, aby sa pravidlá neporušovali pre túto aktivitu.

Postup:

1. Učiteľ požiada žiakov, aby na papier čo najpodrobnejšie opísali, ako by mohlo vyzerať 5 – 10 príspevkov (fotografie, filtre, (mini) videá, príspevky, Instastories), ktoré by zdieľali cestou na svojom profile na sociálnej sieti pred, počas a po dvojtýždňovej dovolenke v nimi zvolenej exotickej destinácii. Žiaci môžu pracovať aj v skupinách, čo im umožní vypracovať detailnejšie opisy a väčšie množstvo postov. (15 min.)

2. Učiteľ pozbiera vytvorené návrhy.

3. Žiaci sa následne oboznámia s pravidlami bezpečného zdieľania informácií na sociálnych sieťach. Táto postupnosť je dôležitá (žiaci najprv tvoria, až potom príde na rad predstavenie pravidiel), aby svoje príspevky urobili prirodzene tak, ako si ich robia na svojom profile. V tomto bode si žiaci môžu pozrieť aj odporúčané videá. (10 min. – ideálne vrátane videa)

4. Následne si trieda porovná pravidlá s niekoľkými náhodne vybranými sériami príspevkov, ktoré žiaci pripravili v bode 1. Spoločne identifikujú potenciálne riziká, ale aj správne postupy, ktoré v pripravenom obsahu vznikli a prečo. (max. 20 min.)

5. Učiteľ pomôže žiakom zhrnúť pravidlá, ktoré sa naučili, a veci, ktoré si majú všímať pri tvorbe príspevkov na sociálnej sieti. Môže si pomôcť nasledujúcimi otázkami:
   - Objavili sa v príspevkoch informácie, že používateľ bude mimo domova, bez možnosti kontrolovať svoj majetok?
   - Zdieľali by žiaci doklady, letenky, lístky, iné citlivé dokumenty?
   - Objavili sa v príspevkoch informácie o ďalších rodinných príslušníkoch, ktoré by sa dali zneužiť, ak by unikli na verejnosť (napríklad, že rodič/súrodenec bude tiež preč)?
   - Boli v príspevkoch uvedené konkrétne časy odchodu na dovolenku, informácie o presunoch počas dovolenky či o návrate?
   - Obsahovali príspevky príliš podrobné zdieľanie ďalších citlivých a osobných informácií, ako napríklad cenného majetku/zariadení/šperkov, ktoré si žiaci chceli vziať so sebou?
   - Obsahovali príspevky zábery, ktoré môže dotyčný s odstupom času ľutovať, lebo mu môžu napríklad ohroziť povesť pri hľadaní si práce, brigády, vzťahov?

Aktivita: Nastavenia profilov na sociálnych sieťach

sociálne siete

Vek: 11+

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Naučiť žiakov, na čo si musia dávať pozor pri nastavení svojich profilov na sociálnych sieťach.

Náročnosť: vysoká (učiteľ musí vytvoriť viacero profilov a naplniť ich obsahom)

Pred aktivitou: Pri alternatíve č. 1 učiteľ musí vytvoriť dva – tri fiktívne profily na sociálnej sieti, pri ktorých použije rôzne nastavenia (verejný/súkromný, rôzne povolenia na zdieľanie polohy, vyplnenie niektorých kategórií a ich zobrazovanie návštevníkom). Na tieto profily nahrá aj testovací obsah vrátane niekoľkých fotografií, postov či videí – ideálne v dlhšom časovom rozsahu, aby to vyzeralo realisticky.

Pri alternatíve č. 2 si musí podrobne skontrolovať nastavenia a obsah vlastného profilu, keďže ho uvidí celá trieda. Pred hodinou by si učiteľ tiež mal vyskúšať, ako sa jeho/jej profil zobrazí pri pohľade „očami verejnosti" (funkcia View As – pozri obrázok nižšie).

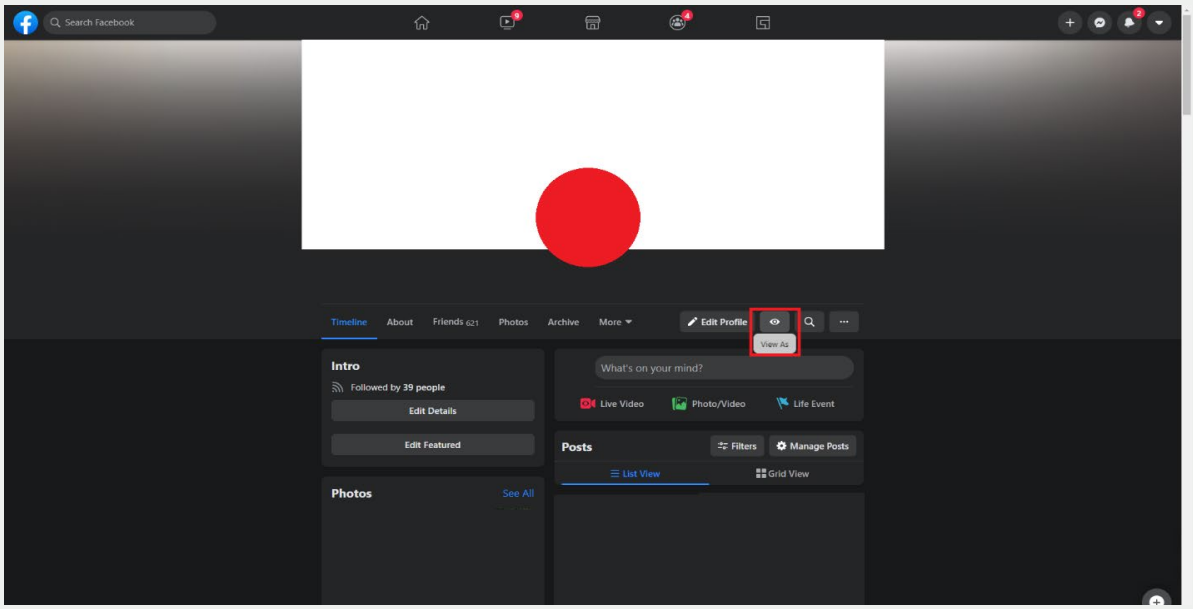

Zdroj: ESET

Postup:

Alternatíva č. 1

1. Učiteľ cez fiktívne účty na konkrétnych príkladoch žiakom ukáže, čo všetko je dostupné bežnému návštevníkovi pri jednotlivých nastaveniach profilu (ak sú účty spriatelené, súkromné, verejné atď.).
2. Ak ide o starších žiakov a sociálnu sieť Facebook, učiteľ môže s cvičným profilom viesť aj niekoľko konverzácií a následne si v nastaveniach stiahnuť všetky dáta o profile (Nastavenia/Stiahnuť moje informácie).
3. V stiahnutom súbore si môže trieda spoločne pozrieť, aké dáta má sociálna sieť o nich uložené a na tomto príklade zdôrazniť, že nad tým, čo už bolo poslané, stráca používateľ do istej miery kontrolu.

Alternatíva č. 2

1. Učiteľ otvorí svoj (alebo fiktívny) profil na Facebooku.
2. Vojde do nastavení a sekcie o Timeline and Tagging, kde si vyberie možnosť pozrieť si svoj profil z pohľadu verejnosti (View As – pozri obrázok vyššie). V tomto móde si môže prejsť celý svoj profil a ukázať žiakom, čo je pri danom nastavení možné vidieť zvonka. Môže sa tiež vrátiť do nastavení profilu, zmeniť ich a ukázať cez View As vzniknuté rozdiely.

Aktivita: Rozpoznávanie pravdivých a falošných správ

sociálne siete

Vek: 8+

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Naučiť žiakov rozoznávať znaky falošných správ.
- Rozvíjať u žiakov kritické myslenie.

Náročnosť: stredná

Pred aktivitou: Učiteľ vyhľadá a pripraví viaceré aktuálne pravdivé a falošné správy a zadelí ich do kategórií.

Postup:

1. Učiteľ vyberie niekoľko aktuálnych hoaxov a pravdivých informácií (cca 10 ks za posledný mesiac). Správou môže byť aj obyčajný zdieľaný status na Facebooku alebo hromadný e-mail, ktorý sa šíri/preposiela medzi ľuďmi.

2. Žiaci jednotlivo alebo v skupinách ich dostanú a zhodnotia, ktorým z nich by verili. Na ich overenie môžu použiť aj internet a zdroje, ktorým veria.

3. Trieda si spolu s učiteľom prejde, ktoré správy boli falošné a ktoré pravdivé. Môžu si ukázať, ktoré znaky ich prezradili. Na tejto aktivite učiteľ žiakom môže ukázať ne/vhodné zdroje.

4. Žiaci si môžu nájsť konkrétne príklady a vytlačiť ich z pôvodného zdroja a podrobiť ich diskusii a overovaniu spoločne so spolužiakmi a učiteľom.

Aktivita: Modelová konferencia o sociálnych sieťach

sociálne siete

Vek: 10+ (v závislosti od vyspelosti žiakov a ich schopnosti pracovať s prezentačnými nástrojmi)

Trvanie: 45 min. + 45 min.

Ciele:

- Hravou formou vytvoriť u žiakov prehľad o súčasných sociálnych sieťach.
- Precvičiť si tvorbu prezentácií a prácu s konkrétnymi softvérovými nástrojmi.

Náročnosť: nízka

Pred aktivitou: Učiteľ si môže naštudovať aspoň všeobecné informácie o jednotlivých sociálnych sieťach a pripraví si ich rozdelenie pre konkrétne skupiny v triede. Tento druh prípravy nie je povinný, informácie o danej sociálnej sieti a jej použití učiteľ zistí od žiakov počas hodiny.

Postup:

1. Učiteľ na prvej hodine rozdelí triedu do viacerých skupín a každá skupina si vyberie jednu sociálnu sieť, ktorej sa bude podrobnejšie venovať.

2. Žiaci majú za úlohu pripraviť prezentáciu/príspevok, ktorým predstavia danú sieť ostatným. V triede pritom môžu rovnakú sieť predstavovať aj viaceré skupiny.

3. Učiteľ môže vybrať určité oblasti a tie rozdeliť medzi skupiny (napríklad bezpečnostné nastavenia, nástroje na zdieľanie, správa starého obsahu atď.), ktoré si ich naštudujú a odprezentujú spolužiakom.

4. Nasledujúca vyučovacia hodina je modelovou konferenciou, kde všetky skupiny odprezentujú sociálnu sieť, ktorú si vybrali. Učiteľ nemusí danú sociálnu sieť vôbec poznať a naučí sa o nej z pohľadu žiakov.

Aktivita: Modelová konferencia o najmodernejších aplikáciách

bezpečnosť mobilných zariadení

sociálne siete

Vek: 10+ (v závislosti od vyspelosti žiakov a ich schopnosti pracovať s prezentačnými nástrojmi)

Trvanie: 45 min. + 45 min.

Ciele:

- Hravou formou vytvoriť u žiakov prehľad o súčasných sociálnych sieťach.
- Precvičiť si tvorbu prezentácií a prácu s konkrétnymi softvérovými nástrojmi.

Náročnosť: nízka

Pred aktivitou: Učiteľ si môže naštudovať aspoň všeobecné informácie o vybranom druhu aplikácií a pripraví si ich rozdelenie pre konkrétne skupiny v triede. Môže ísť napríklad o četovacie aplikácie, aplikácie na úpravu fotografií, bezpečnostné aplikácie, spravodajské aplikácie atď., na ktoré sa žiaci následne zamerajú počas hodiny. Učiteľ by mal pred hodinou získať prehľad napríklad v opise, funkciách, možnostiach, použití, zbere dát, súkromí a bezpečnosti daných aplikácií, aby vedel reagovať na informácie žiakov.

Postup:

1. Učiteľ na prvej hodine rozdelí žiakov do viacerých skupín a každá skupina si vyberie jednu aplikáciu, ktorej sa bude podrobnejšie venovať.

2. Žiaci majú za úlohu pripraviť prezentáciu/príspevok, ktorým predstavia danú aplikáciu ostatným. V triede pritom môžu rovnakú aplikáciu predstavovať aj viaceré skupiny.

3. Učiteľ môže vybrať určitú oblasť, na ktorú sa žiaci majú zamerať (napríklad bezpečnostné nastavenia) alebo nechá žiakom voľnú ruku, čo umožní porovnanie viacerých aspektov cez rôzne prezentácie.

4. Nasledujúca vyučovacia hodina je modelovou konferenciou, kde všetky skupiny odprezentujú aplikáciu, ktorú si vybrali. Učiteľ nemusí danú sociálnu sieť vôbec poznať a naučí sa o nej z pohľadu žiakov. Učiteľ moderuje „konferenciu" a po odprezentovaní každého príspevku povzbudzuje ostatných žiakov, aby prezentujúcim kládli otázky, na ktoré sú zvedaví. Učiteľ tak po každom prednesení príspevku podnecuje publikum ku krátkej diskusii a sám sa tiež zapája svojimi otázkami tak, aby sa žiaci dozvedeli o aplikácii čo najviac.

Aktivita: Školská Wi-Fi sieť

heslá | bezpečnosť pripojenia

Vek: 14+

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Naučiť žiakov, ako by mala vyzerať správne nastavená Wi-Fi sieť, a ako ju bezpečne používať.

Náročnosť: vysoká (vyžaduje dobrú znalosť nastavení Wi-Fi siete a opatrnosť pri prezentácii jej nastavení) – vhodné pre stredné školy

Pred aktivitou: Učiteľ sa uistí, že trieda ovláda základné informácie o tvorbe bezpečných hesiel a bezpečnosti pripojenia na internet, napríklad:

Čo by malo spĺňať dobré heslo?

Pripájate sa na verejnú Wi-Fi? Naučte sa rozpoznať nebezpečné sieťové pripojenie

Postup:

1. Učiteľ spolu so žiakmi „brainstormuje“ pravidlá, ktorými by sa mala riadiť bezpečná školská Wi-Fi sieť – ako by mala byť správne nastavená, ako má vyzerať dobré meno a heslo siete, pravidlá a dôvody pre pravidelnú zmenu hesla, čo na školskej Wi-Fi sieti žiaci ne/môžu a ne/majú robiť.

2. Technicky zdatnejšie triedy a učitelia sa môžu dohodnúť so správcom Wi-Fi siete a spoločne overiť, či majú školské routery aktualizovaný firmvér, či používajú silné heslo (administrátor im ho nesmie ukázať, ale mal by vedieť opísať jeho dĺžku a komplexnosť), prípadne si môžu pozrieť, čo všetko router umožňuje nastaviť (vytvorenie podsietí, filtrovanie vybraných adries, zablokovanie zariadenia podľa Mac adresy atď.).

3. Učiteľ so žiakmi diskutuje o jednotlivých návrhoch a pod jeho vedením spoločne vyberú najdôležitejšie pravidlá, ktoré budú obsahom plagátu.

4. Vybrané pravidlá následne spracujú do formy plagátu alebo elektronického letáka. Návrhy plagátu/letáka môžu pripravovať žiaci jednotlivo alebo v skupinách a na záver hodiny trieda hlasovaním rozhodne o najlepšej verzii. Víťazný návrh môže (po schválení vedením školy) zavesiť na nástenku v škole.

Alternatíva:

Podobne môžu žiaci vytvárať pravidlá aj pre iné oblasti, ako napríklad správanie na internete, používanie sociálnych sietí či tvorbu hesiel (pozri aktivitu „plagát o heslách“).

Aktivita: Ako vyzerá šifrovaná komunikácia?

heslo | bezpečnosť pripojenia

Vek: 12+

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Vysvetliť žiakom rozdiel medzi nešifrovanou http a šifrovanou https komunikáciou.
- Na praktickom príklade žiakom ukázať, aké jednoduché je získať obsah nešifrovanej komunikácie.

Náročnosť: vysoká (základná škola ukážka, stredná škola v rámci výučby, učiteľ si musí stiahnuť určené nástroje a naučiť sa s nimi pracovať vrátane opisu dát v nej)

Pred aktivitou: Učiteľ si stiahne a nainštaluje program „PC Wireshark" (https://www.wireshark.org/) – nástroj na sledovanie sieťovej komunikácie[1] a vyskúša si prácu s ním podľa nasledujúceho návodu. Na internete sú dostupné ďalšie, omnoho podrobnejšie a rozšírené návody, ak by učiteľ žiakom chcel ukazovať aj zložitejšie funkcie.

1 Pre počítače používajúce operačný systém Linux je k dispozícii program „tcpdump".

Postup:

Učiteľ za pomoci voľne dostupných nástrojov (Wireshark) žiakom na interaktívnej tabuli ukáže rozdiel medzi http a https protokolmi (návod krok za krokom):

1. Spustite (vopred nainštalovaný) Wireshark a zapnite filtrovanie komunikácie len pre port 80 (http) alebo port 443 (https). To docielite tým, že do „using the filter" napíšete „port 80 or port 443" a potom kliknete na ikonu vľavo hore „Start capturing packets".

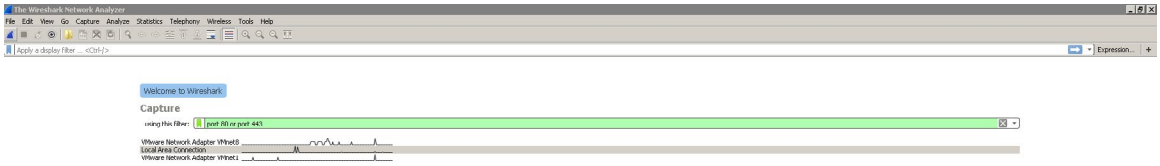

Obrázok 1: WireShark interface. Zdroj: ESET

2. Spustite ľubovoľný internetový prehliadač (Chrome, Mozilla, Edge a pod.). Nechajte načítať jednu https stránku a jednu http stránku.

   EN PRÍKLAD:

   http://testphp.vulnweb.com/login.php

   https://www.theguardian.com/international

   Všimnite si, že https stránka má v hlavičke zobrazenú aj ikonu zatvoreného zámku, ktorou nám prehliadač dáva najavo, že je naša komunikácia šifrovaná.

3. Zastavte nahrávanie komunikácie vo Wireshark kliknutím na červený štvorec vľavo hore („Stop capturing packets"). V tejto chvíli je už všetko dôležité nahraté a ideme sa pozrieť na dáta.

4. Pre lepšie orientovanie sa vo Wireshark dátach je potrebné poznať IP adresy webových serverov. Na toto odporúčame použiť niektorú online službu na prekladanie IP adries napr. https://www.ipvoid.com/find-website-ip/ alebo spustiť cmd.exe (pre jeho spustenie stlačte tlačidlo Search Windows a napíšte cmd.exe) a vpísať ping testing-ground.scraping.pro.

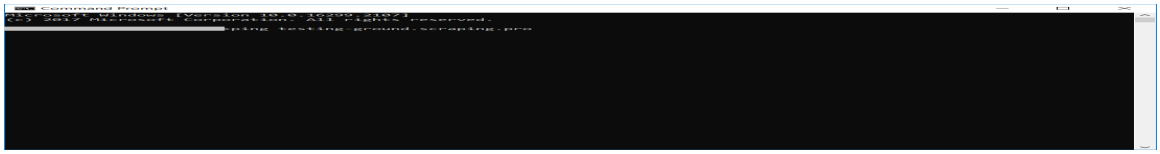

Obrázok 2: Pohľad Command Prompt. Zdroj: ESET

5. Vo Wiresharku začnite najprv s https príkladom. Do filtra vo Wireshark napíšte: ip.addr == 199.232.17.111

Tým sa odfiltruje len komunikácia so serverom https://www.theguardian.com/international (pozri screenshot nižšie). V komunikácii hneď na začiatku si môžete všimnúť v stĺpci „Protocol“, že po niekoľkých TCP paketoch prechádza komunikácia na TLS protokol. Najskôr príde k výmene šifrovacích kľúčov – pozri stĺpec „Info“ a správy ako „Client Hello“, „Server Hello“, „Certificate Key Exchange“ a pod. Následne sa prenesú dáta vo viacerých paketoch – pozri stĺpec „Info“, kde je „Application Data“. Po kliknutí na jeden takýto riadok s „Application Data“ a následnom kliknutí na „Record Layer“ (v strednej časti Wireshark) sa obsah paketu zobrazí v spodnej časti Wireshark. Vždy sú tam len zašifrované dáta.

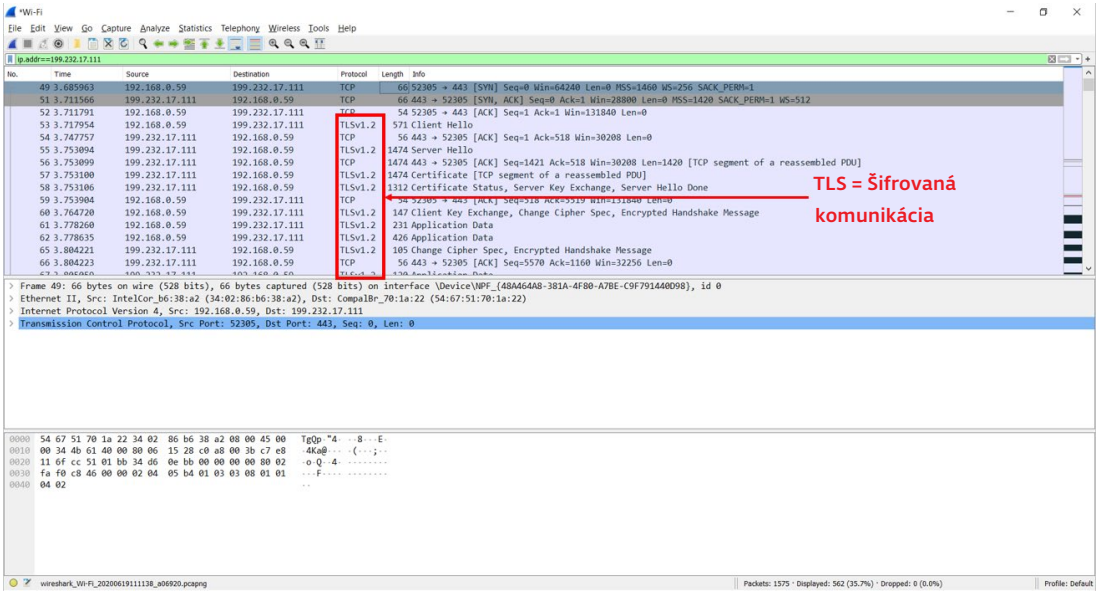

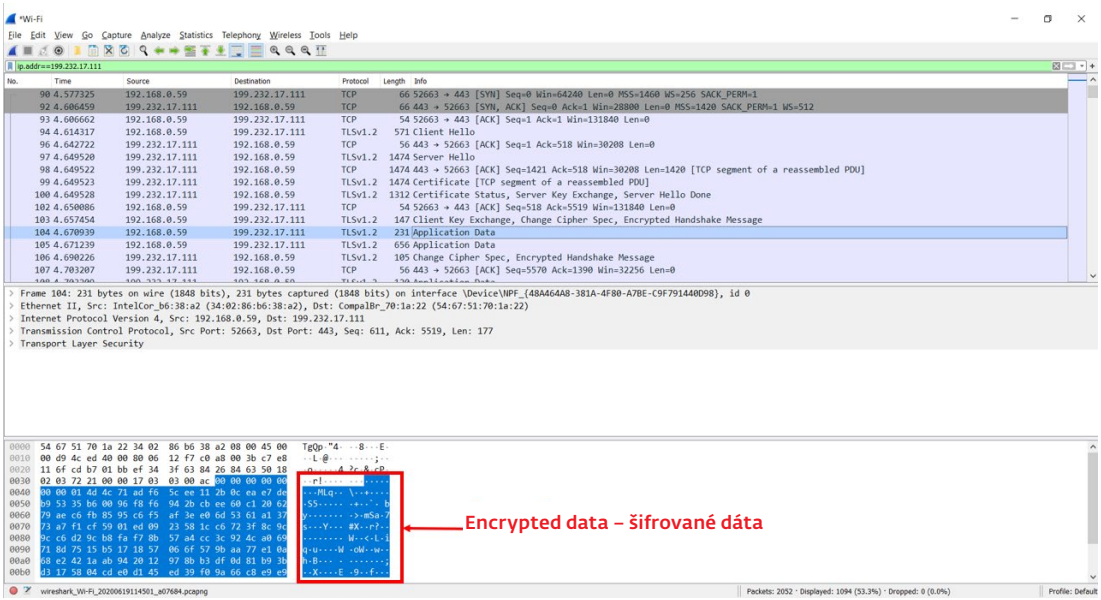

Obrázok 2: Údaje zromaždené z https cez Wireshark a ich vysvetlenie. Zdroj: ESET

6. Pozrime sa tiež na nešifrovaný http príklad. Filter vo Wireshark zmeňte na ip.addr == 204.15.135.8

Tým sa vám odfiltruje len komunikácia so serverom http://testphp.vulnweb.com/login.php.

V komunikácii hneď na začiatku si môžete všimnúť veľa rozdielov v porovnaní s https. Komunikácia po niekoľkých TCP paketoch prechádza na protokol HTTP. V tomto protokole je všetko čitateľné vrátane dát v odpovediach od servera – pozri príklad prihlasovacie meno a heslo zadané používateľom do formulára na danej stránke.

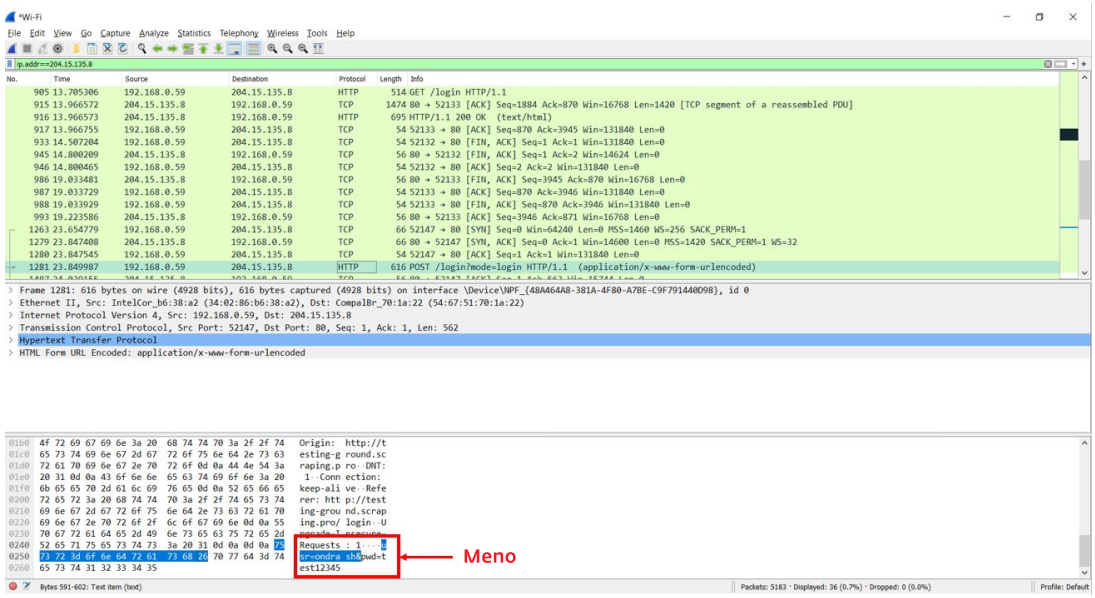

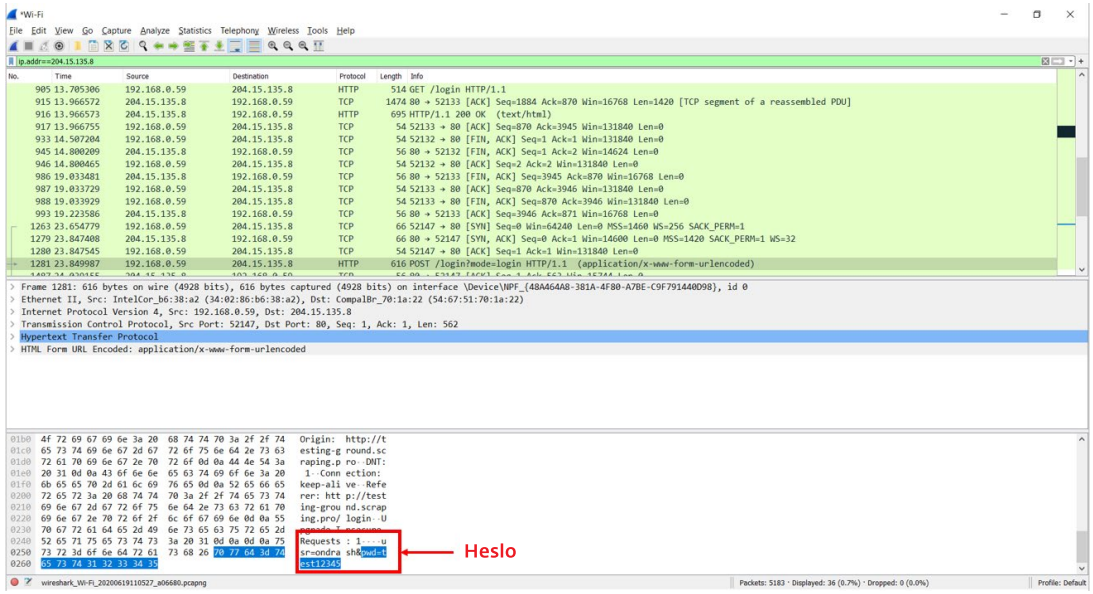

Obrázok 3: Údaje zromaždené z https cez Wireshark a ich vysvetlenie. Zdroj: ESET

7. Učiteľ spoločne s triedou zosumarizuje, čo si ukázali, a spíšu si krátky návod, čo si treba všímať pri návšteve akejkoľvek webovej stránky. Zároveň trieda môže spoločne vypracovať pravidlá, ako sa ne/správať pri návšteve nešifrovanej stránky (http).

Dôležité upozornenie na záver:
To, že dáta sú binárne (nečitateľné voľným okom), ešte neznamená, že sú aj zašifrované. Aj v http komunikácii sa môžu prenášať binárne dáta, napríklad nešifrovaný binárny obrázok alebo videosúbor.

Aktivita: Phishingový útok

bezpečnosť prehliadača

malvér a iné škodlivé aktivity

Vek: 14+

Trvanie: 45 min. (prípadne kratšie, ak trieda e-mail pripraví rýchlejšie) + 45 min. (vyhodnotenie tiež môže prebehnúť rýchlejšie, podstatou je rozdeliť aktivitu do dvoch vyučovacích celkov)

Ciele:

- Zistiť vlastnou skúsenosťou, ako vznikajú a vyzerajú e-mailové hrozby. Žiaci si tak lepšie zapamätajú, čo si majú pri podvodných e-mailoch všímať a akým správam sa vyhnúť.

Náročnosť: vysoká (Učiteľ musí využiť skúsenosti z iných aktivít a prejaviť aj veľkú dávku tvorivosti. Učiteľ je zároveň zodpovedný, aby sa žiadne z pozbieraných odpovedí nedostali do nesprávnych rúk a aby sa žiaci aktivitou neinšpirovali aj pri vlastných „voľnočasových aktivitách". Ideálne by mali na túto aktivitu byť dvaja učitelia. Aktivita je odporúčaná len učiteľom, ktorí dlhšie učia a poznajú danú skupinu žiakov a dokážu tak odhadnúť uvedenú mieru rizika.)

Pred aktivitou: Učiteľ si môže vopred vytvoriť e-mailovú schránku, ktorú s triedou použijú pri cvičení. Zároveň si môže pripraviť predlohy e-mailov, na základe ktorých budú tvoriť vlastnú verziu fiktívneho phishingu. Mimo vyučovania prebieha aj vyhodnocovanie získaných odpovedí a ich anonymizácia, aby žiaci nezískali o spolužiakoch citlivé údaje.

Pre zjednodušenie organizácie pri oddeľovaní skupín môžu aktivitu robiť dvaja učitelia spoločne.

Postup:

1. Učiteľ/učitelia rozdelí/rozdelia žiakov do dvoch rovnako veľkých skupín.

2. Prvá polovica spolu s (jedným) učiteľom vymyslí konkrétny „spam alebo phishingový e-mail". Na inšpiráciu môžu použiť príklady z Aktivity: Článok o digitálnej bezpečnosti – čítanie s porozumením, str. 99. Cieľom je, aby e-mail vyzeral dôveryhodne a nevedeli o ňom žiaci z druhej polovice triedy. Ideálne by mali sedieť v oddelených miestnostiach (pod dohľadom druhého učiteľa) alebo pracovať na odlišnom zadaní, ktoré zamestná ich pozornosť.

3. Učiteľ si vytvorí nové e-mailové konto (alebo použije postup z Aktivity: Posielanie falošných mailov z „dôveryhodnej" adresy, str. 91) a z neho odošle vymyslený e-mail tej polovici triedy, ktorá nevie o zadaní.

4. Učiteľ medzi jednotlivými hodinami skontroluje odpovede, ktoré prišli na jeho e-mail, a vytriedi prípadne citlivé údaje a zovšeobecní ich.

5. Získané informácie učiteľ na nasledujúcej hodine odprezentuje triede. Spoločne prediskutujú objavené problémy, najmä odpoveď na otázku, prečo jednotlivci odpovedali, čo im na e-maile prišlo dôveryhodné a čo si z danej aktivity odniesli pre budúcnosť.

Ide o podobnú formu Aktivity: Výskum používania sociálnych sietí na škole (nasledujúca aktivita), ktorú môžu zorganizovať aj starší žiaci pre mladších, prípadne naopak. Trieda sa tak nemusí deliť na polovicu. Vždy by to malo byť pod dohľadom pedagóga a so súhlasom vedenia školy.

Učiteľ musí dozerať na to, akým spôsobom a aké dáta budú žiaci od „obetí" žiadať, a do spoločnej prezentácie ich dať anonymizované. Môže to dosiahnuť tým, že k e-mailovej schránke má prístup len on a pred celou triedou sa prezentujú už len odfiltrované dáta. Ak by sa v odpovediach objavili citlivé informácie (heslá, prístupy, dátum narodenia, finančné informácie...), je potrebné ich anonymizovať alebo úplne vymazať, aby neuškodili konkrétnym žiakom. Cieľom phishingu by malo byť niečo neškodné, napríklad získanie adresy trvalého bydliska, ktoré škola má už aj vo svojich záznamoch alebo plány na víkend či najbližšie prázdniny. Dáta by učiteľ po skončení cvičenia mal bezpečne vymazať, aby nemohli byť použité na iný účel (nielen z Inboxu, ale aj z Koša). Aktivita by sa v žiadnom prípade nemala snažiť získať príliš citlivé informácie, ako je napríklad heslo do e-mailového účtu žiaka.

Aktivita: Výskum používania sociálnych sietí na škole

sociálne siete

Vek: 13+

Trvanie: viacero vyučovacích hodín

Ciele:

- Zistiť, čo je potrebné si všímať pri e-mailovej komunikácii.
- Precvičiť si prácu s dátami.
- Precvičiť si použitie nástrojov na tvorbu prezentácie.
- Prezentáciou ukázať aj ostatným žiakom školy, akých chýb sa ľudia dopúšťajú pri používaní sociálnych sietí, príp. s ktorými nástrojmi pracujú ne/správne (nastavenia siete, zdieľanie príspevkov a pod.)

Náročnosť: vysoká (celoškolská aktivita, potrebný súhlas vedenia, náročná organizácia a dôraz na ochranu citlivých údajov)

Pred aktivitou: Nie je potrebná žiadna príprava na hodinu.

Toto je dlhodobý projekt/aktivita/experiment, ktorý/ktorá sa musí konať so súhlasom vedenia školy. Môže trvať aj viac ako mesiac.

Žiaci urobia v rámci školy výskum, aké informácie ich spolužiaci zdieľajú cez sociálne siete. Výsledkom bude, že prakticky uvidia existujúce riziká a okrem toho aj šíria osvetu ostatným žiakom v rámci školy.

Nevyhnutné predpoklady na aktivitu: Je dôležité, aby žiaci už poznali sociálne siete a poznali aj ich riziká. Pozri predošlé aktivity ako napr. Zdieľanie informácií z dovolenky na sociálnych sieťach, str. 104.

Postup:

1. Učiteľ pripraví aktivitu pre tri triedy.
2. Prvá trieda má za úlohu vytvoriť si niekoľko fiktívnych účtov na sociálnych sieťach. Ideálne je použiť 2 – 3 sociálne siete, ktoré sú v škole najrozšírenejšie. Účty by mali obsahovať fiktívne informácie ako meno, fotka, e-mail, telefón a pod. Následne cez tieto účty budú pod dohľadom učiteľa vyhľadávať a kontaktovať iných žiakov (z iných tried). Ich cieľom je získať informácie o danom používateľovi (adresa, voľnočasové, školské záujmy, okruhy priateľov atď.) a vytvoriť si čo najširšiu sieť priateľov v rámci školy. Žiaci môžu získať informácie priamo z verejných profilov alebo požiadať o prijatie medzi priateľov a v prípade potvrdenia zozbierať dostupné dáta z profilu.

   Učiteľ musí zaručiť bezpečnosť zozbieraných dát, ich anonymizáciu a etickú prácu s nimi.

3. Druhá trieda má za úlohu vyhodnotiť informácie, ktoré získala prvá skupina pod dohľadom pedagóga. Mali by sa zamerať najmä na zovšeobecnenie chýb a na identifikovanie vhodného správania ostatných spolužiakov (odmietli si pridať cudzieho človeka medzi priateľov, položili mu konkrétne otázky, majú profil nastavený na súkromný atď.).

Typické chyby:

- Používateľ má verejne prístupnú fotku domu a adresu na svojom profile.
- Používateľ si ma pridal medzi priateľov, aj keď ma vôbec nepozná.
- Používateľ má na profile priveľa citlivých údajov a informácií napr. o polohe či aktivitách vo voľnom čase.

Typické dobré správanie:

- Používateľ nemá verejne prístupné žiadne citlivé informácie na svojom profile.
- Používateľ na žiadosť o priateľstvo odpovedal otázkou, odkiaľ sa poznáme a neuveril následnej vymyslenej odpovedi od falošného účtu (napr.: „Chodíme do tej istej školy, stretli sme sa na obede pred týždňom.“) a nepridal si ho medzi priateľov.

4. Tretia trieda na základe vyhodnotených dát od druhej skupiny pripraví a realizuje prezentácie pre ostatné triedy. Napríklad po dohode s učiteľom prídu na triednickú hodinu a ukážu v danej triede, ako dopadol výskum pre žiakov tej triedy (aj tieto údaje by mali byť anonymizované a práca s nimi by mala byť pod dohľadom učiteľa). Vplyv podobnej prezentácie je oveľa väčší, ako keď sa len všeobecne rozpráva o rizikách, keďže žiaci tam vidia konkrétne chyby z vlastného okolia.

5. Výsledky za celú školu môžu byť vyvesené na spoločnej nástenke alebo spracované do formy plagátu s grafmi a pod. Na jeho tvorbe môže pracovať len jedna zo skupín alebo môžu svoju verziu vytvoriť všetky tri a následne sa vyberie najlepšie pripravený návrh.

Učiteľ musí dozerať na to, akým spôsobom a aké dáta budú žiaci zbierať, ako s nimi pracujú, a čo z nich ukážu v prezentáciách. Niektoré citlivé veci treba anonymizovať alebo úplne vymazať, aby neuškodili konkrétnym žiakom.

Učiteľ tiež dozrie na to, aby pri prezentovaní výsledkov v triede iných žiakov bola v závere dostatočne zrealizovaná reflexia. To znamená, aby všetkým žiakom bolo jasné, s akým zámerom sa aktivita konala, čo konkrétne im priniesla, aké ponaučenie si odnášajú. Inak hrozí, že sa medzi žiakov vnesie nevraživosť a naruší sa pocit dôvery a bezpečia.

Aktivita: Inkognito mód

bezpečnosť prehliadača

malvér a iné škodlivé aktivity

Vek: 13+

Trvanie: 30 – 45 min.

Ciele:

- Naučiť sa, čo je inkognito mód, a zistiť, akú úroveň „ochrany“ používateľovi poskytuje.
- Navrhnúť a zrealizovať postup na overovanie hypotéz. Hodnotiť získané výstupy a na ich základe si vyvodiť skutočnosť.

Náročnosť: nízka (ideálne v PC učebni)

Pred aktivitou: Nie je potrebná žiadna príprava na hodinu.

Postup:

1. Žiaci počas hodiny na internete zistia čo najviac informácií o inkognito móde (jednotlivo alebo vo dvojiciach, prípadne podľa počtu počítačov), aké dáta zbiera a ako funguje.

2. Žiaci si následne zapnú inkognito mód v prehliadači a prakticky otestujú, či ich napr. automaticky prihlási [2] na sociálne siete alebo ponúkne heslá. Môžu si tiež pozrieť ponúknuté videá na YouTube či iných verejne dostupných službách a porovnať si ich s tým, čo im služba ponúka v prihlásenom móde cez klasické okno prehliadača.

Ak školské zariadenia nemajú nastavené zapamätávanie hesiel, žiaci by nemali túto funkciu aktivovať. Mohli by tým ohroziť svoje údaje, rovnako ako údaje kohokoľvek, kto použije zariadenie po nich.

3. Ak žiaci pracovali v skupinách, môžu sa v tomto bode premiešať a porovnať si navzájom zistenia svojich skupín. Následne v novom zložení zostavia zoznam teoretických a praktických zistení o inkognito móde a prediskutujú ho s učiteľom a zvyškom triedy.

4. Na konci aktivity by mala trieda spoločne vyhodnotiť, čo je inkognito mód, na čo je užitočný, ale tiež, že neposkytuje anonymitu, len zbiera/používa menšie množstvo dát o používateľovi. Trieda môže o téme vytvoriť aj plagát alebo prezentáciu pre ostatných spolužiakov.

Vhodné zdroje:

EN: https://support.mozilla.org/en-US/kb/common-myths-about-private-browsing

SK: https://bezpecnenanete.eset.com/sk/it-bezpecnost/prehliadac/

2 Twitter napríklad pri niektorých nastaveniach (auto sign-in) rozpozná používateľa, aj keď sa prihlási cez inkognito mód a ponúkne mu prihlásenie. Dôkaz, že služba dokáže odhadnúť, čie zariadenie sa pokúša pripojiť.

Aktivita: Autoportrét

sociálne siete | selfie | digitálna identita | súkromie

Vek: 10+

Trvanie: 45 min.

Ciele:

- Porovnať riziko tvorby nevhodnej selfie s inými aktivitami v skutočnom svete.
- Naučiť sa, čo si všímať pri vytváraní selfie alebo iného digitálneho obsahu.

Náročnosť: nízka

Pred aktivitou: Učiteľ si naštuduje, čo si všímať pri analýze fotografií (pozadie, popredie, vhodné, nevhodné predmety a situácie, lokalita, metadáta atď). Tieto postupy využíva v jednotlivých bodoch aktivity.

Postup:

1. Žiaci v rámci hodiny vyhľadajú čo najviac príkladov autoportrétov a portrétov ľudí. Malo by ísť predovšetkým o maľby alebo staršie fotografie, nie o selfies urobené smartfónom. *(10 min.)*

2. Trieda spolu s učiteľom následne analyzuje jednotlivé príklady a vyhodnocuje, čo je v popredí, pozadí a prečo to tam autor/umelec umiestnil. *(10 min.)*

3. Žiaci hľadajú selfies slávnych ľudí, umelcov, celebrít *(10 min.)*. Učiteľ môže obmedziť toto vyhľadávanie napríklad na selfies doma, pri práci alebo napr. na dovolenke.

4. Trieda vyhodnocuje obsah týchto selfies a to, či sa na ne nedostali aj nevhodné informácie, detaily, predmety. Porovnáva ich pritom aj s autoportrétmi a portrétmi z prvej časti, najmä z pohľadu úmyselného umiestnenia osôb, predmetov atď. *(15 min.)*

Aktivita: Selfie priepasť

sociálne siete | selfie | digitálna identita

Vek: 13+

Trvanie: 30 – 45 min. alebo domáca úloha

Ciele:

- Porovnať riziko tvorby nevhodnej selfie s inými aktivitami v skutočnom svete.
- Naučiť sa, čo si všímať pri vytváraní selfie alebo iného digitálneho obsahu.

Náročnosť: nízka

Pred aktivitou: Naštudovať si kapitolu Selfies z Príručky digitálnej bezpečnosti a pripraviť zadanie pre žiakov s použitím štatistík, ktoré sa tam uvádzajú (prípadne ich aktualizovanej verzie).

Postup:

1. Aby si žiaci uvedomili, aké veľké je riziko hroziace pri tvorbe riskantných selfies, dostanú od učiteľa zadanie nájsť iné javy/aktivity/lokality, ktoré majú štatisticky nižšie riziko smrti a zranenia.

   NAPRÍKLAD:

   - útoky šeliem (smrteľné uštipnutie hada, pavúka, uhryznutie žralokom)
   - extrémne športy (skoky padákom, pretekanie na motorkách, skateboarding, snoubording, surfovanie, kúpanie v mori a pod.)
   - nebezpečné mestá a lokality (Bronx v New Yorku, Mexico City, Rio de Janeiro, Johannesburg, Mount Everest, Annapurna)

2. Zistené informácie si trieda spoločne prejde a vyhodnotí. Pod vedením učiteľa môžu dáta poslúžiť aj na vytvorenie rebríčka nebezpečných aktivít so zvýraznenou pozíciou selfie.

3. Nájdené štatistiky, porovnania, odporúčania pre bezpečnosť či „motto" môžu žiaci spracovať do prezentácie, plagátu na tlač alebo inej atraktívnej podoby. Ďalšie spracovanie môže byť súčasťou zadania na hodine alebo domácej úlohy.

Aktivita: Ja, moje druhé ja a moja selfie

sociálne siete | selfie | digitálna identita | súkromie

Vek: 10+

Trvanie: 40 min.

Ciele:

- Porovnať riziko tvorby nevhodnej selfie s aktivitami v offline svete.
- Naučiť sa, čo si všímať pri vytváraní selfie alebo iného digitálneho obsahu.

Náročnosť: stredná (vyžaduje prípravu špecifického materiálu pred hodinou)

Pred aktivitou: Učiteľ si pripraví jednu vhodnú a jednu nevhodnú selfie. Fotografie môže vybrať z vlastného archívu alebo umelo vytvoriť. Príklady zlých selfies budú mať v pozadí niečo, čo vyzerá ako zmluva, heslo na post-ite alebo prihlasovací údaj; učiteľ na nej drží lístky na koncert s QR kódom – ten sa dá vygenerovať tak, aby viedol k známemu meme alebo zábavnému článku, pre prípad, že by ho deti naozaj vyskúšali načítať; prípadne je jasná lokalita, kde si ju učiteľ spravil.

Učiteľ pripraví pomôcku (handout) s chybami a s nevhodnými postupmi (checklist chýb a nevhodných postupov, ktoré majú hľadať). Žiaci ho môžu používať pri vlastnej analýze.

Postup:

1. Žiaci vyhľadajú vo svojom mobile 10 – 20 selfies z posledného roka (ideálne na rôznych miestach, v rôznych situáciách). *(10 min.)*

2. Učiteľ na pripravených príkladoch odprezentuje vhodné a nevhodné znaky selfies, aby žiakom vytvoril referenčný rámec. Na záver tejto časti môže rozdať pripravené pomôcky (handouty). *(10 min.)*

3. Žiaci následne sami analyzujú vlastné zábery a vypíšu si na papier, čo našli v popredí/pozadí svojich 10 – 20 selfies, prípadne posúdia, či sa z fotografie dá určiť alebo vyvodiť lokalita (napr. v pozadí vidieť rozhľadňu, kostolnú vežu, inú jasne rozpoznateľnú stavbu), čas, kedy v nej bol/-a, prípadne iné súkromné informácie (hobby, QR kód, adresu, číslo alebo formát preukazu atď.). *(15 min.)*

4. Žiaci následne opíšu (stačí všeobecne, aby zbytočne o sebe nemuseli nič prezradiť), či na nich našli niečo, čo by mohlo byť hodnotné pre útočníka (lokalita, citlivé dokumenty, zábery na vchodové dvere a zámky zvnútra bytu atď.). Cieľom je uvedomiť si riziká nevedomého zdieľania citlivých informácií. *(10 min.)*

V prípade, že učiteľ chce predviesť konkrétne príklady z praxe, kedy nevhodné fotografie (nielen selfies) či zdieľanie dát viedlo k problémom, môže použiť nasledujúce príklady:

EN: Aplikácia Strava prezradila polohu utajených vojenských základní. https://www.nytimes.com/video/world/middleeast/100000005705502/big-data-big-problems-how-stravas-heat-map-uncovers-military-bases.html

EN: Vojaci zdieľali príliš veľa informácií o svojej polohe v rámci aplikácie, v ktorej kedy, kde a ako si dali pivo. https://www.bellingcat.com/news/2020/05/18/military-and-intelligence-personnel-can-be-tracked-with-the-untappd-beer-app/

Aktivita: Internetové celebrity

sociálne siete | selfie | digitálna identita | kyberšikana

Vek: 10+

Trvanie: 35 – 40 min.

Ciele:

- Ukázať si na praktických a často populárnych príkladoch, čo prináša online popularita, a aké sú jej riziká a možnosti.

Náročnosť: nízka

Pred aktivitou: Učiteľ si môže urobiť krátky rešerš zaujímavých a virálnych prípadov do zálohy.

Postup:

1. Žiaci vyhľadajú príklady ľudí, ktorí zverejnili svoju fotografiu na sociálnych sieťach a následne sa z nej stalo meme. Dohľadajú si tiež širší kontext, najmä to, ako im nečakaná popularita zlepšila/zhoršila život a ako na ňu reagovali. *(15 min.)*
   a. Keďže tieto prípady sa dajú ľahko vyhľadať, môže učiteľ aktivitu rozšíriť a zostaviť s triedou zoznam nájdených meme a žiaci môžu hlasovať za ich poradie v rebríčku popularity/zábavnosti. *(5 min.)*

2. Trieda spoločne diskutuje o tom, ako k podobnej situácii dochádza, prečo sa videá/fotografie stali virálnymi a najmä o tom, ako by reagovali, ak by sa dostali do podobnej situácie – napr. verejný trapas, pošmyknutie jazyka, nepodarený výraz na zverejnenej fotografii. Súčasťou diskusie by malo byť aj zamyslenie sa nad prípadným zverejnením podobných fotografií/videí a možný vplyv na psychiku zobrazeného spolužiaka/kamaráta. *(15 – 20 min.)*

Aktivita: CSI selfie

sociálne siete a digitálna bezpečnosť | súkromie | digitálna identita

Vek: 11+

Trvanie: 30 – 45 min.

Ciele: Naučiť sa, čo si potrebuje používateľ všímať pri vytváraní selfie a iného digitálneho obsahu.

Náročnosť: stredná (nutná príprava a tvorba fiktívnych profilov)

Pred aktivitou: Učiteľ vyhľadá vhodné profily na skúmanie. Ideálne nie slovenské, prípadne môže ísť aj o známe osobnosti zo sveta, ktoré u nás (medzi mladými) nie sú až také populárne. Alternatívne si učiteľ môže vytvoriť fiktívny profil a naplniť ho vhodnými informáciami. Pre väčšiu interaktivitu môžu žiaci vytvoriť prezentáciu, do ktorej nakopírujú fotografie a poprepájajú ich čiarami alebo inými znakmi, aby naznačili vzťahy.

Postup:

1. Učiteľ rozdelí triedu na niekoľko „policajných“ vyšetrovacích alebo detektívnych tímov.
2. Na sociálnej sieti si žiaci pozrú (alebo môžu aj navrhnúť) profil a preskúmajú jeho príspevky a všetky dostupné informácie. *(10 min.)*
3. Jednotlivé tímy vytvoria mapu informácií, ktoré zistili, a vyznačia tie, ktoré nemali skončiť na internete alebo môžu byť potenciálne problematické. *(15 min.)*
4. Výsledok – jednotlivé tímy prezentujú celej triede aj s odporúčaniami, čo by mala osoba na základe týchto zistení urobiť. *(10 min. – podľa počtu skupín)*

Aktivita: Rozoznáš klamstvo?

hoaxy | fake news | dezinformácie

Vek: 10+

Trvanie: 30 – 45 min.

Ciele:

- Žiaci sa naučia identifikovať znaky poplašnej správy.
- Žiaci si rozvíjajú kritické myslenie.
- Žiaci sa učia overovať si a vyhodnotiť pravdivosť informácií.

Pred aktivitou: žiaci poznajú poplašné správy a ich znaky, vedia, ako sa overujú informácie

Postup:

1. Hoax – v skupinách vytvorte poplašnú správu (hoax), ktorej cieľom je u príjemcu vyvolať negatívnu emóciu a nejakú aktivitu príjemcu na jej šírenie. Vytvorené správy si žiaci navzájom vymenia a dostanú za úlohu identifikovať, aké emócie v nich ne/vyvoláva. Ďalej majú identifikovať znaky poplašnej správy, prípadne uveriteľné informácie. Učiteľ môže takto vytvorené správy použiť v inej triede na hodnotenie ich dôveryhodnosti a hľadanie znakov nedôveryhodnosti.

2. Krátka diskusia o tom, ako sa im darilo identifikovať zadané ukazovatele (emócie, uveriteľnosť).

3. Fake news – v skupinách vytvorte jednu pravdivú správu a jednu falošnú správu (môže obsahovať aj fotografiu, fotomontáž), pri príprave správ využite internet a digitálne technológie (grafický editor). Vytvorené správy si navzájom vymeňte a identifikujte v nej znaky fake news a naopak uveriteľné informácie. Pri hodnotení správy využite digitálne technológie a internet. Učiteľ môže takto vytvorené správy použiť v inej triede na hodnotenie ich dôveryhodnosti a hľadanie znakov nedôveryhodnosti.

4. Krátka diskusia o tom, ako sa im pracovalo pri odlišovaní pravdivých a falošných správ a o tom, aký je rozdiel medzi hoaxmi a fake-news a čo je ťažšie odhaliť.

Učiteľ musí zabezpečiť, aby hoaxy/falošné správy vytvorené počas vyučovacích hodín neboli ďalej distribuované študentmi. Učiteľ sa musí tiež uistiť, že študenti chápu problematiku dezinformácií a aktivitu nepoužijú ako inšpiráciu na ich tvorbu vo svojom voľnom čase.

Aktivita: Kto ma vytvoril?

digitálna identita | digitálna stopa | nie každý je online tým, kým sa zdá | bezpečnosť na internete

Vek: 13+

Trvanie: 15 – 20 min.

Ciele:

- Žiaci sa naučia, aké informácie si vedia pozrieť o webových stránkach.
- Žiaci na praktických príkladoch uvidia znaky podozrivých stránok.

Pred aktivitou: Učiteľ nájde niekoľko populárnych stránok (napr. www.nytimes.com, theguardian.co.uk) a napr. fake news stránok (https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_fake_news_websites), na ktorých môže ilustrovať, ako sa dá vyhľadať, kto si stránku registroval a cez koho, kto je zodpovedná osoba a aká je kontaktná adresa. Tieto informácie by si mal aj vopred pozrieť cez služby www.whois.com alebo lookup.icann.org.

Učiteľ by mal mať pripravenú odpoveď na to, čo znamenajú jednotlivé údaje, aby ich žiakom vedel vysvetliť.

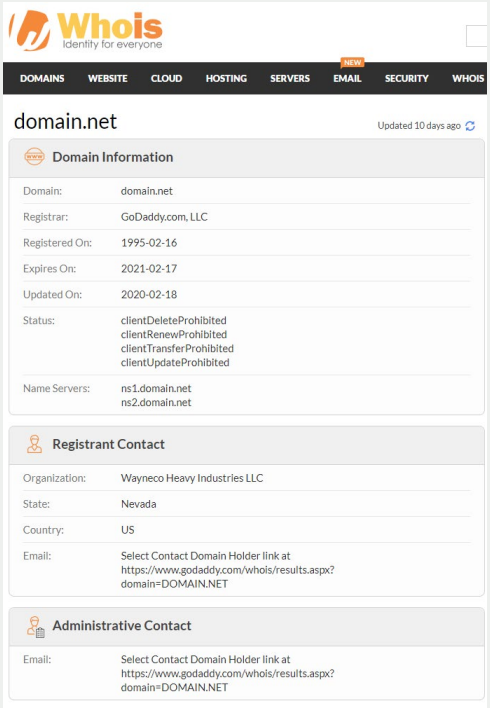

Zdroj: ESET

Postup:

1. Učiteľ ukáže žiakom *(10 min.)*, ako sa dajú zistiť detailné informácie o ním vybranej webovej stránke a jej pozadí prostredníctvom:

   https://lookup.icann.org/ https://www.whois.com/

2. Žiaci si môžu postup vyskúšať na nimi vybraných stránkach. *(10 min.)*

3. Zozbierané informácie môžu zapracovať do prehľadnej tabuľky alebo do prezentácie a odprezentovať spolužiakom. *(ľubovoľne)*

Informácie uvedené v tejto publikácii majú výlučne informatívny charakter, môžu sa zmeniť bez predchádzajúceho upozornenia a nepredstavujú záväzok spoločnosti ESET, spol. s r. o. Spoločnosť ESET, spol. s r. o., nie je zodpovedná za akékoľvek chyby alebo nepresnosti, ktoré sa v tejto publikácii môžu objaviť.

bezpečne na nete.sk

ISBN 978 – 80 – 973884 – 0 – 9

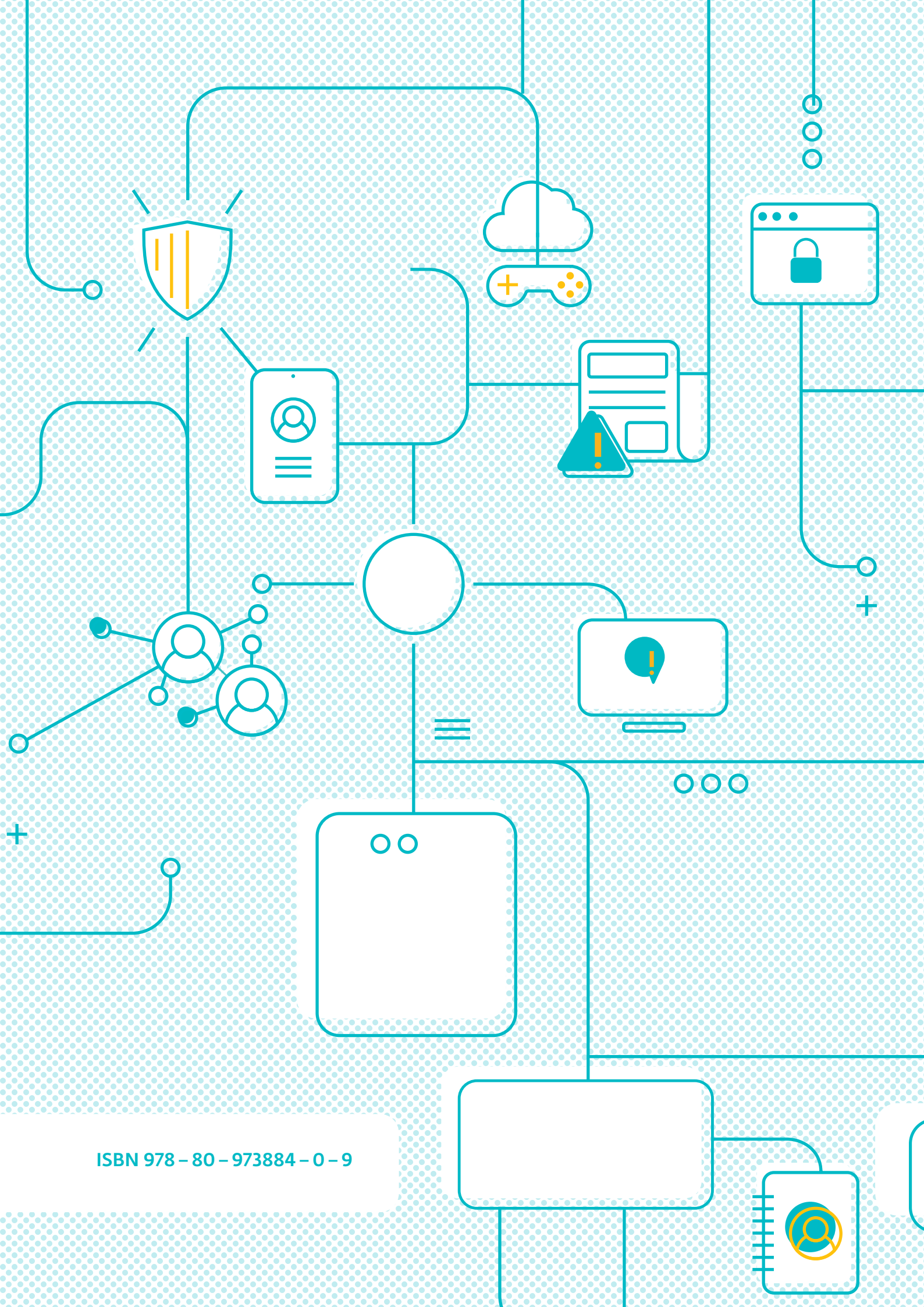

ISBN 978 – 80 – 973884 – 0 – 9